

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

“УГОРСЬКЕ ПІДДАНСТВО” КОРОЛЯ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА

Актуальний етап розвитку історичних досліджень, звично для наукового досвіду, нерідко провадить до істотного перегляду ustalених, тих чи інших на даний час загальноприйнятих міркувань стосовно окремих фактів і явищ минулого та їх викладу у давнішій літературі. Здебільшого, така необхідність виникає там, де існуюча система уявлень з того або ж іншого приводу при докладнішому розгляді виявляється заснованою на віддаленій, нерідко – немало “нерозбірливій” традиції, трапляється, внаслідок цього, – в самих основах достатньо поверховій, проте “вподобаній”, згодом з різних причин не перевіреній і належно не виправленій. Новіша література принесла чимало показових прикладів істотного коригування загальноприйнятих давніше поглядів стосовно загальновідомих фактів¹, як нерідко з’ясовується при докладнішому розгляді, – ні на чому не заснованої й сповненої самого тільки позірною благородства традиції. Щобільше, новітня практика, пропри природні за актуального етапу еволюції історичних студій очікування, так само зуміла зарекомендувати себе не позбавленою схильності приносити численні наступні подібного ж закрою, “свіжі” досягнення, не дивлячись на очевидні здобутки найсучаснішого досвіду, спроможні й надалі немало відходити від автентичних переказів джерел та їх буквальної вимови. Спостерігається навіть своєрідний, немов, “ренесанс” подібного підходу з явною тенденцією до переростання на окреме самостійне явище актуального наукового життя...

У колі помітно поживалених упродовж останніх десятиліть зусиллями зацікавлених представників різних наукових шкіл студій над добою короля Данила Романовича (1201–1264) прикладом найновішої виразно сумнівного наповнення подачі багатьох збережених на сторінках літопису важливих фактів історичної дійсності епохи можна навести видану, поки, в двох книгах (продовження обіцяно) розлогу біографію короля, засновану, звісно, насамперед на інтерпретації поодиноких переказів літопису². Внаслідок на широку ногу

¹ Для прикладу див. критичний огляд найважливіших моментів трактування літописного викладу про місто Холм та його знищення у пожежі: *Александрович В.* Мистецькі сюжети холмського літопису князя Данила Романовича: нотатки до відчитання, сприйняття та інтерпретації джерела *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Вип. 13–14. Київ, 2009. С. 38–72. Не менш показовим виявився також аналіз поглядів щодо монастиря “княгині Романової”: *Його ж.* В якому монастирі проживала мати

короля Данила Романовича? Свідчення джерел проти пропонованих “широких” трактувань *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Т. 19–20. Київ, 2016. С. 169–194.

² *Dąbrowski D.* Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. T. 1). Kraków, 2012; *Ejusdem.* Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w. (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami

залученої методики “гдумачення не прочитаних джерел” та побудови на такий спосіб висновків, покликаних, на угоду облюбованій візії, підмінювати автентичний переказ історичної писемної традиції, до цієї біографічної студії набралось чимало принципових критичних зауважень³. Ще новіший аналогічний приклад віднайшовся у, загалом, скромнішому на зазначеному тлі намаганні заперечити функціонування Холмської єпископської кафедри вже від середини XIII ст.⁴ При докладнішому розгляді його випало викрити у звичайнісінькому поверховому підтасовуванні фактів на угоду тій же “дорогій концепції” при одночасному послідовному запереченні та замовчуванні суперечних із нею однозначних за висловом, вимовних і безперечних “непотрібних” автентичних джерельних переказів⁵.

Наведені немало своєрідні вибрані приклади з-поміж позицій новітньої літератури, присвяченої епісі короля Данила Романовича, переконують, що сучасні дослідження виявляються так само далеко не завжди спроможними презентуватися наділеними виразніше виявленою здатністю із належним критичним усвідомленням підходити до уже висловлених міркувань. Не для всіх виявляється посильним також обов'язок адекватної вдумливої інтерпретації джерельних свідчень. Попри загальний безперечний прогрес сукупного наукового досвіду, немало улюбленим залишається знаний метод поверхового тиражування на нові лади давнішої традиції. При цьому об'єктом уваги виступають акурат найближчі попередники, здебільшого, не інакше, як поверхово сприйняті, поза завданням критичного всебічного осмислення існуючих тверджень. Надалі зберігається також механічне повторення без незмінного заглиблення канонізованих, як нерідко виявляється при ближчому розгляді, винятково через саму тільки давність та стаду присутність у доступному літературному репертуарі (чинник знаної непоборної сили дії!) не завжди достатньо обумовлених у їх вихідних положеннях розмірковувань.

До вже давніше критично переглянутих і зверифікованих вибраних моментів біографії короля Данила Романовича та ситуації його епохи⁶ аналіз новітньої літератури – у зіставленні з вихідною джерельною основою поодиноких оприлюднених поглядів – дає підстави долучити ще один показовий і важливий через його новітнє сприйняття момент. На таку роль проситься заснована на розгляді декількох різночасових епізодів, серед яких особливе місце посідає участь у коронації угорського короля Бели IV восени 1235 р., разом із дотичними до них моментами уже майже двовікової давності немало популярна в

Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. T. 4). Kraków, 2016.

³ Александрович В. “Щастя” короля Данила Романовича [рец. на кн.:] Dąbrowski D. Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. – T. 1). – Kraków: Avalon, 2012. – 538 s. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 9: Король Данило Романович 1264–2014 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2015. С. 309–350; *Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”: король Данило Романович як orunktowana “istota biologiczna”?* [рец. на кн.:] Dąbrowski D. Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej,

społeczeństwie i kulturze w XIII w. (Monografie Pracowni Badań nad Dziejami Rusi Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. – T. 4). – Kraków, 2016. – 412 s., іл. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 11: Княжий Львів 1256–2016 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2017. С. 157–195.

⁴ Толочко А. П. Основание Холмской епископии *Palaeoslavica*. Vol. 25, No 1. Cambridge, 2017. С. 254–277.

⁵ Александрович В. Холмський єпархіальний осередок часів короля Данила Романовича: міф як міфотворчість *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 12 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2018. С. 75–110.

⁶ *Його ж. Мистецькі сюжети... С. 38–72.*

літературі версія стосовно “угорського підданства” короля від самих початків його біографії із достатньо помітним місцем й серед найостанніших виявів наукової свідомості. Новітня література, здебільшого без заглиблення, нерідко переконано відкликається до давньої, ніколи докладніше не осмисленої угорської ідеї як очевидного та безперечного факту. Щобільше, на цій підставі залюбки вибудовуються винятково широкі висновки не тільки щодо особи самого знаменитого західноукраїнського володаря, а й окремих важливих епізодів еволюції традиції та історичного процесу епохи.

Головним акцентом цих поглядів виступає їх вихідний момент, окреслений цілком побіжно відзначеною тільки в угорських джерелах участю короля Данила Романовича у коронації угорського монарха Бели IV 14 жовтня 1235 р. Літопис звично лаконічно зафіксував тогорічне перебування короля в Угорщині, проте без будь-якого конкретизування, про тодішню коронацію нового угорського зверхника при цьому не згадано зовсім⁷. Сама зазначена присутність потрапила до поля зору істориків уже майже два століття тому й відтоді ставала об’єктом як немало відмінної за характером, так і нерідко досить гострої реакції, не завжди, звісно, безсторонньої. За новітнього чималого розширення історичних досліджень та студій над епохою найвизначнішого українського володаря пізньої княжої доби загалом, цьому показовому для дотеперішнього сприйняття епізодів навіть випало стати предметом розгляду декількох окремих спеціально присвячених йому публікацій.

До зазначеного факту привернув увагу ще Ніколай Карамзін, висловивши при цьому міркування, нібито Данило Романович мав тоді визнати себе ленником Бели IV аби заручитися підтримкою нового угорського короля у своєму прагненні запанувати над Галичем: “Вероятно, что он тогда, надеясь с помощью Андреева преемника удержатъ за собою Галич, дал ему слова быть данником Венгрии: ибо участвуя в торжественныхъ обрядахъ Белина коронования, вел его коня (что было тогда знакомъ подданства)”⁸. Ведення коня у коронаційній процесії російський історіограф, як бачимо, однозначно сприймав визнанням підданства, а в коментарях від себе (у викладі як такі не відзначених) припускав навіть, як стверджено, наявність певного окремого “словесного зобов’язання” стосовно підпорядкування угорському королеві, хоча в джерелах чогось подібного віднайти не вдалося.

Запропоноване трактування не позбавлене безперечної своєрідності, оскільки, згідно з висловленим переконанням, задля підпорядкування Галича, виявляється, належалося... відмовитися від суверенітету (!). Однак очевидного, за всіма ознаками надто дивного протиріччя у наведеному твердженні не побачено. Не вказав на нього, наскільки відомо, також ніхто з наступних авторів і досі. Проте сама викладена думка модифікованою нерідко вириває і в новітній літературі серед сталого репертуру засвоєних понять, придатних для постійного використання. Тому зазначена ситуація може розглядатися характерним прикладом як цілком поверхового підходу до інтерпретації конкретного історичного факту з явною перевагою над ним “загального” знання, так і послідовно безкритичного сприйняття відповідного наповнення тлумачень попередників.

Ще в другій половині XIX ст. твердження Н. Карамзіна стосовно угорського підданства викликало застереження і навіть заперечення українських

⁷ Ипатьевская летопись *Полное собрание русских летописей*. Т. 2. Москва, 1998. Стб. 774.

⁸ Цит. за вид.: Карамзин Н. М. История Государства Российского. Т. 2–3. Москва, 1991. С. 505.

істориків. Діонісій Зубрицький, не вдаючись до засвідченої в угорському хронікарському переказі ситуації, а апелюючи з відповідного приводу винятково до прийнятих “лицарських рис” характеру, вважав неможливою участь князя Данила у завідомо “принизливій”, на його думку, ролі в коронаційних урочистостях, наділеній значенням визнання васальної залежності від угорського монарха: “мы сомневаемся в утверждении Туроца* и предположении Карамзина”⁹. Обумовлюючи свій сумнів, історик вдався винятково до міркувань ширшого контексту: “Дела Даниловы не находились тогда в столь затруднительных обстоятельствах, чтобы он с унижением прибежал к сомнительной иностранной помощи”¹⁰. Водночас також саму поїздку (можливо навіть, не без надмірного применшення визнання попередника стосовно гаданого підданства) співвіднесено з літописним свідченням під 1237 р.¹¹ про запрошення угорського короля прибути разом із братом Васильком “на честь”¹². В іншому місці стосовно приписаного підданства при явній перевазі того ж емоційного підходу стверджено: “Кто только внимательно всмотрелся в благородный величавый характер нашего героя (Данила Романовича – В. А.), тот убедился, что он скорее лишился бы последней пяди земли, как чтобы решился быть чьим либо конюхом”¹³. А далі свідчення угорського хроніста навіть потрактовано як таке, що “кажется... быть хвастовством ревностного Мадьярского патриота”¹⁴. Інтерпретація Д. Зубрицького, не позбавлена притаманної тогочасній літературі надмірної присутності авторського “я”, в окремих висловлюваннях позначена також очевидною позанауковою патетикою, поєднаною з виразною перевагою не зовсім здорового патріотичного забарвлення. Проте відкликання до актуального на той час становища короля цілком слухне й належить до переконливих аргументів проти поверхового погляду Н. Карамзіна та вдається до вимовних фактів, ще й досі у відповідному контексті належно не залучених зовсім.

Цю позицію, трактуючи сам випадок, радше, зовсім другорядним, тільки в примітці, підтримав й розвинув Микола Дашкевич, згідно з міркуванням якого, заснованим на переказі Василія Татіщева¹⁵, Ендре II, батько Бели IV, ніби мав зректись претензій до Галицької землі ще після докладніше не засвідченої у джерелах поразки 1233 р.¹⁶ Тому Данилові Романовичу належалося перебувати в Секешфегерварі винятково в статусі близького друга нового монарха. Версія

* Йдеться про угорського хроніста XV ст. Яноша Туроці: давніші автори знали аналізований факт тільки з його викладу.

⁹ Зубрицький Д. История древнего Галичско-Русского княжества. Ч. 3. Львов, 1855. С. 124–125.

¹⁰ Там же. С. 125.

¹¹ Ипатьевская летопись. Стб. 776.

¹² Зубрицький Д. История... С. 125. Сам відповідний факт зафіксований винятково у викладі холмської хроніки короля Данила Романовича, див.: “Даниль же в то время шельз баше со братомъ своимъ . Оугры ко королеви . бѣ бо звалъ его на (помощь.) чѣт” (Ипатьевская летопись. Стб. 776).

¹³ Зубрицький Д. История... С. 125.

¹⁴ Там же.

¹⁵ Він відкликався до не зовсім виразних за висловом відомостей Василія Татіщева

про розгром угорців у горах, див.: Татищев В. История Российская: В 7-ми т. / Под ред. С. Н. Валка и М. Н. Тихомирова. Т. 3. Москва; Ленинград, 1964. С. 228 (“Даниил Романович имее о Галиче с королем венгерский войну тяжкую и победа венгров в горах, учинил с ним мир. Отрекся король по грамоте Мстиславлей Галича”). Згідно з активими матеріалами, в 1233 р. військо Ендре II, справді, прямувало на Русь, король розраховував, що похід триватиме менше 25 днів: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis / Studio et opera G. Fejér. Т. 3, Vol. 2. Budaе, 1829. P. 324. Пор.: Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 3: До року 1340. Львів, 1905. С. 51, приміт. 2.

¹⁶ Дашкевич Н. П. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным известиям. Киев, 1873. С. 48, прим. 1.

про васалітет для історика так само була однозначно принизливою: “Даниил бы никогда не унился до того, чтобы признать себя вассалом венг[ерского] короля”¹⁷. А повідомлення про шанобливе ведення королівського коня він, вслід за найближчим попередником, теж схильний був трактувати винятково фантазією угорських хроністів, бо неминучі політичні наслідки такого кроку у визнанні підлеглості, на переконання київського історика, суперечать наявним джерелам, як і, зрештою, – усьому подальшому розвиткові подій. При доведенні своєї позиції М. Дашкевич також цілком слушно вдавався до міркувань ширшого контексту. Сам візит до Угорщини, на його думку, так само повинен був припадати на 1237 р., коли, згідно з літописним переказом, король кликав Данила Романовича “на честь”¹⁸ (тут автор знову пішов за Д. Зубрицьким). Час поїздки далі аналогічно теж змістив на два роки Ісидор Шараневич, загалом не менш скептично поставившись до угорських звісток¹⁹.

Тобто, найдавніша українська історіографія проблеми автентичність угорського хронікарського повідомлення послідовно піддавала сумніву, відкидаючи його переказ, найперше, через однозначне трактування характеру засвідченої участі у коронаційній процесії угорського монарха рівнозначним та адекватним складанню ленної присяги, що – не без очевидних виразно емоційних акцентів – незмінно сприймалося не інакше, як принизливим і, внаслідок цього, – не визнавалося можливим.

Тогочасні угорські автори, не заглиблюючись до ситуації, тільки в зовсім загальних оглядах угорської історії вбачали й побіжно відзначали у відповідному факті визнання підданства²⁰.

Після одностайного заперечення з боку попередників довіру до переказу угорських латиномовних джерел в українській історіографії відновив Михайло Грушевський, вказавши на відсутність підстав для ігнорування самих звісток. Він також навів оригінальний текст джерельного переказу та власний його виклад, згідно з яким “Данило в процесії вів коня, на котрім сидів Беля (виділено – В. А.)... Сеї звістки не маємо ніякої причини відкидати, і сю участь Данила в коронаційній параді, що означала признание певної висшости (коли не зверхности) угорського короля (виділено – В. А.), я ставлю в зв’язок із... згодом, що Данило їздив на Угорщину з заміром поалагодити свої відносини до Угорщини, і піддавав ся під протекцію короля (виділено – В. А.) з тим, аби зробити кінець мішанню Угорщини в галицькій справі”²¹. Останнє твердження явно тиражує вихідний для сприйняття відповідної ситуації давній – і дивний – погляд Н. Карамзіна. Князь Данило, бажаючи покласти край втручання Арпадів до боротьби за Галицьку землю, на думку дослідника, цілком міг визнати вищість (якщо не зверхність) угорського монарха, хоча своєї мети цим досягнути не зумів²². На який спосіб визнання зверхності й підданство мали усунути угорське втручання – задуматися, видно, не випало нагоди. Заслужений український історик заперечив як неприйнятне перенесення поїздки до Угорщини на 1237 р., запропонувавши, як бачимо, суперечливе виразного компромісного наповнення твердження, покликане применшити акцентоване у попередників

¹⁷ Дашкевич Н. П. Княжение... С. 48, прим. 2.

¹⁸ Ипатьевская летопись. Стб. 776; Дашкевич Н. П. Княжение... С. 48, прим. 2.

¹⁹ Szaraniewicz I. Die Hupatios-Chronik, als Quellen-Beitrag zur österreichischen Geschichte. Lemberg, 1872. S. 123.

²⁰ Szalay L. V. Geschichte Ungarns. Bd. 2. Pest, 1869. S. 33; Pauler Gy. Geschichte der ungarischen Nation unter den Arpaden. Bd. 2. Budapest, 1900. S. 189.

²¹ Грушевський М. Історія... С. 53.

²² Там само.

незмінно негативне забарвлення участі в коронаційній процесії угорського монарха, гостроту визнання васалітету, приймаючи при цьому обставлену облегшуючого навантаження фразеологією його реальність: “Зрештою, для Данила було ніякою особливою нечестію признати угорського короля старшим від себе (чи формально признав він себе васалем – річ иньша, про яку не маємо підстави судити)”²³. Отже, само визнання угорського короля старшим, на думку М. Грушевського, не повинно мати ніякої особливої сили, оскільки йому і так належалося старшинство згідно королівського статусу. Правда, за такої постави не зовсім зрозуміло як так сприйнятому старшинству належалося співвідноситися з підпорядкуванням, проте текст заслуженого українського історика не дає відповіді на усі запитання, здатні виникнути в зазначеній ситуації. Тобто, проблему, як її уробили попередники, тут немало перетворено на словесну гру навколо цілком конкретної події, практично неспроможну нічого пояснити й непридатну до з’ясування автентичної історичної ситуації.

Щодо гаданого васалітету, то М. Грушевський цілком слушно наголосив на відсутності будь-яких певних відомостей з відповідного приводу. Внаслідок цього у його сприйнятті головне для попередників питання про васалітет, за відсутності однозначного вислову джерел щодо нього, виявилось не тільки применшеним у вимові, а й немов відсунутим на дальший план не без забарвлення однозначно “небажаного”.

Новіша література з різних міркувань, здебільшого, так само вдавалася до применшення гостроти негативного наповнення визнання васалітету. Владімір Пашуто, повторюючи щодо цього М. Дашкевича, вважав провадження королівського коня тільки “дружнім вчинком”, ствердивши: “Даниил ездил в Венгрию сразу же после оставления Галича и участвовал в церемонии коронации (виділено – В. А.) Бели IV в Секешфехерваре в октябре 1235 г.; он вел королевского коня”²⁴. Іван Крип’якевич, явно не прив’язуючи до даного угорського епізоду якогось особливого значення, тільки в примітці побіжно подав: “Данило їздив на коронацію Бели (виділено – В. А.) і намагався прийти з ним до порозуміння, але безуспішно”²⁵. Міркування сформульовано так, ніби поїздка мала бути пов’язана спеціально з коронаційними урочистостями, що суперечить інформації літопису. Винятково про участь в урочистості згадав також Броніслав Влодарські²⁶.

Новий інтерес до теми визрів на тлі притаманного останнім десятиліттям відзначеного поживлення студій над добою короля Данила Романовича та загальною поглиблення осмислення окремих сторін тогочасної історичної традиції.

Олександр Майоров твердив, ніби в обмін на отримання допомоги від Угорщини Данило погодився формально визнати себе васалом угорського короля. При цьому таке визнання перетворено на постійно діючу систему: буцімто, князь Роман і його нащадки мали час від часу укладати подібні угоди²⁷. Якщо подібне визнання, нібито, мало відбуватися “час від часу”, то чим тоді повинен був виступати сам васалітет? Окрім очевидного намагання перетворити окремий конкретний факт у вияв ширшої тенденції з такого трактування

²³ Грушевський М. Історія... приміт. 2.

²⁴ Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. Москва, 1968. С. 257.

²⁵ Цит. за вид.: Крип’якевич І. Галицько-Волинське князівство. Друге видання із змінами і доповненнями. Львів, 1999. С. 115.

²⁶ Włodarski B. Polska i Ruś 1194–1340.

Warszawa, 1966. S. 39.

²⁷ Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община. Санкт-Петербург, 2001. С. 588.

випадало би сприйняти тільки відсутність в інтерпретатора будь-якого уявлення не тільки про те, чим реально був інститут васальної залежності. Водночас належало би визнати також й аналогічний рівень усвідомлення та осмислення не тільки історії Галицько-Волинської держави, а й відповідної епохи загалом.

Коментар до лаконічної хронікарської нотатки про присутність руського гостя на угорській коронаційній урочистості цілковито підтверджує таке враження. “Из описания церемонии явствует, что Даниил, названный “истинным русским (sic!) князем”, во время торжественной процессии вел коня Белья, а бывший галицкий “король” Кальман нес его меч, “Сын его (Андрея II – А. М.) король Бела был коронован в первый праздник перед октябрьскими идами в кафедральном соборе блаженного Петра на Ельбе (виділено – В. А.), который он сам освятил, [во время коронации] Коломан, брат [Андрея II] (sic!) торжественно нес рядом [с королем] (виділено – В. А.) его меч, [а] Даниил, истинный русский (sic!) князь, со всей почтительностью вел *впереди* (виділено – В. А.) [королевского] коня”²⁸. Згаданий собор “блаженного Петра” був, звісно, освячений на честь апостола Петра й знаходився не “на Ельбі”, а в Альбі – місті Секешфехервар (Біла фортеця), де й відбувалася коронаційна церемонія. Коломан доводився не братом Ендре II, а сином й братом Белі IV, що само джерело стверджує у спосіб як цілком виразний, так і не менш однозначний, застосовуючи при цьому щодо королівського брата непридатної для “інших” трактувань вимови окреслення “*fratre ejusdem*”. Коломан так само не ніс меч “рядом” з Белою IV. Зрештою, вказане конкретне місце королівського брата з мечем – “*ad latus ipsius... tenente*”, як переконає докладніший розгляд відповідного місця тексту, наділене цілком чітко описаним, хоча й досі все ще не побаченим іншим конкретним наповненням: насправді Коломан не “ніс”, а “тримав” меч (див. далі). Запропоновані трактування з очевидним цілковитим переінакшенням на власний розсуд вимови використаного джерела неминуче породжують питання про здатність автора до читання, оскільки йдеться про інтерпретацію прочитаного не тільки на знаний “англійський манер”, а ще й у доборі відомому жанрі “тисячі й однієї помилки”... Внаслідок цього через застосовану цілком своєрідну методику опрацювання наведене трактування, хоч і засоване на автентичному джерелі, спроможне мати з викладеними в ньому з незмінним спотворенням фактами не так уже й багато спільного.

Вдаючись до проблеми підданства, А. Майоров далі ствердив: “Данное обстоятельство ни в коей мере не противоречит “характеру” Даниила, чрезмерная героизация которого, идущая от придворного летописца, нередко подхватывается историками без должного критического анализа”²⁹. “В годы своего малолетства и борьбы за Галич Романовичи и их мать (виділено – В. А.) постоянно обращались за помощью к венгерскому и польскому правителям, которые предоставляли ее, разумеется, не бескорыстно, – с 1206 г. венгерский король стал официально титуловать себя “королем Галичины и Володимирии”. И теперь, потерпев новое сокрушительное поражение в борьбе за Галич, старший Романович, *подобно своему отцу* (виділено – В. А.), вполне мог *формально* (виділено – В. А.) признать себя вассалом нового венгерского короля”³⁰. “Нам предоставляется, что целью Даниила являлось именно получение венгерской помощи, без этого вести борьбу за Галич с черниговскими князьями

²⁸ Майоров А. В. Галицко-Волинская Русь... С. 585.

²⁹ Там же. С. 588.

³⁰ Там же.

было бы крайне трудно. Распространенное среди исследователей мнение, будто Романович всего лишь хотел добиться от короля невмешательства в галицкие дела, выглядит неосновательно. Согласно известиям В. Н. Татищева, после смерти королевича Андрея и новой победы русских (sic!) войск над венграми король сам отрекся от Галича: “Даниил Романович имея о Галиче с королем венгерский войну тяжкую и победа венгров в горах, учинил с ним мир. Отрекся король по грамоте Мстиславлей Галича”³¹. При одночасних пошуках князя Василька Романовича допомоги в Польщі “миссия Даниила прошла не столь успешно: венгерский король, как полагают исследователи, ничего не сделал для своего новоиспеченного вассала”³².

Відштовхуючись від трактування М. Грушевського, А. Майоров теж тлумачив участь у звично прийнятій ролі в коронаційних торжествах угорського короля визнанням формального підданства, спрямованим проти інших претендентів до Галицької землі – чернігівського князя Михайла Всеволодовича та його сина Ростислава³³. Після огляду думок з відповідного приводу прийнято трактування М. Грушевського й також, знімаючи притаманну попередній історіографії гостроту визнання підданства у зазначеній традиції Н. Карамзіна тут так само побачено тільки маневр для забезпечення угорського невторчання до галицьких справ.

Водночас на завершення вказано на “соответствие описанных в хронике церемониальных действий (виділено – В. А.), в которых участвовал волынский князь, с практикой установления вассально-сюзеренных отношений между римскими папами и императорами Священной Римской империи”³⁴. При цьому автор відкликався до тексту кандидатської дисертації Мирослава Волощука³⁵. Що спільного побачено між участю князя в коронаційній процесії угорського короля та вказаним тут “установления вассально-сюзеренных отношений” і що малося на увазі під самим цим “установлением” – залишилося поза рядком. Очевидно, повинно йтися про ще один безперечний вияв властивого А. Майорову³⁶ поверхового всеїдства та цілком механічного залучення припадої до вподоби суголосної актуальним власним міркуванням чужої думки, за

³¹ Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь... С. 588. Очевидною окремою інтригою здатне сприйматися зазначене королівське відречення “по грамоте Мстиславлей” – Мстислава Мстиславовича Удатного, проте цей момент не привернув уваги. Так само літопис не вказує на якісь тодішні військові дії “в горах”.

³² Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. С. 589. Однак, хоча, за щойно наведеним визнанням, без угорської допомоги “вести боротьбу за Галич с черниговскими князьями было бы крайне трудно”, вона, як відомо, надалі відбувалася, власне, без активнішої угорської участі. Тобто, наведене твердження, знову ж, покликане поверхово тиражувати популярні уявлення про “несамостійність, неспроможність та нездатність” й не виводиться від адекватного осмислення конкретної історичної ситуації.

³³ Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. С. 589.

³⁴ Его же. Внешняя политика Даниила Романовича в середине 1230-х годов Княжа

доба: історія і культура. Вип. 2 / Відп. ред. Я. Ісаєвич. Львів, 2008. С. 58–60.

³⁵ Там само. С. 54. Див.: Волощук М. Військово-політичні стосунки Угорського королівства з Галицьким і Галицько-Волинським князівством (кінець XII–XIII ст.). Чернівці, 2005. С. 119. А. Майоров, правда, не особливо заглиблювався до проблеми. У цьому переконує уже сам наведений надто своєрідний переклад вихідного джерельного свідчення, в окремих моментах не лише здатний явно немало відходити від буквальної вимови оригіналу, а ще й працює “збагачувати” вказане трактування не зазначеними в його тексті доповненнями “від себе” з-поза не тільки змісту джерела, а й навіть контексту самої історичної традиції.

³⁶ З приводу вказаної прикметної особливості індивідуального методу див.: Александрович В. Не зовсім звичайна монографія “незвичайного князя” [рец. на кн.]: Майоров О. Галицько-волинський князь Роман Мстиславич, володар, воїн, дипломат: У

самим характером, однак, найвиразніше, – надто сумнівної. Не випадало би також закладати, нібито як у кандидатській дисертації, так і ще й на зовсім іншу тему докладніше аналізовано папсько-імператорські стосунки. Принаймні, у пізнішій як спеціальній статті, так і монографії, приймаючи й послідовно наголошуючи на гаданому угорському підданстві Данила Романовича, до них сам М. Волощук не відкликався (див. далі). Вказаних нібито “описанных в хронике церемониальных действий” у тексті самої хроніки, як відомо, теж немає.

Микола Котляр побіжно згадав про участь князя у церемонії винятково в традиції М. Дашкевича/В. Пашуто – як свідчення приязних стосунків, утримуваних, на його думку, ще від часів спільного дитинства³⁷. Він не сумнівався у дипломатичній меті візиту, водночас визнаючи, що сподівання домогтися якщо не приязні, то, бодай, нейтралітету угорського монарха зазнали невдачі³⁸.

З огляду присутності Данила Романовича у коронаційному поході, не вдаючись докладніше до самого цього факту, відповідну європейську практику проаналізував Мирослав Лабунька³⁹. Його міркування доводили участь у процесі як виконавця *officium stratoris* – ведення коня у вияві шанування та поваги до угорського монарха. Така функція мала свідчити про визнання вищості королівської гідності, на чому, як пам’ятаємо, наголошував уже М. Грушевський, але водночас не повинна провадити до найгострішого в давнішому сприйнятті визнання провадження королівського коня рівнозначним складенню васальної присяги⁴⁰. Данило Романович “виконував чин почесного конюшого під час коронації угорського короля Бели IV і не був його ленником⁴¹. Чи справді при цьому мало йтися про “визнання вищості” – автор так само не схильний був задумуватися. Щодо самої присутності західноукраїнського володаря, М. Лабунька ствердив: “Угорські королі, наприклад, уважались рангом вищими за галицьких князів. Це й спонукало Данила Романовича відгукнутись на запрошення короля Бели IV й прибути на його коронацію і під час урочистої процесії здійснити щодо нього чин *Officium Stratoris*”⁴². Причому, автор співвідносив це перебування не з галицькою невдачею 1235 р., а зафіксованим у літописі пізнішим запрошенням угорського короля “на честь”⁴³.

2 т. – Біла Церква, 2011. – Т. 1–2 *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 7 / Відп. ред. В. Александрович. Львів, 2013. С. 295–313. Пор. також: *Його ж*. В якому монастирі... С. 174–176; *Горовенко А.* Усердие всё превозмогает. Майоров А. В. Русь, Византия и Западная Европа: Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв. – СПб., 2011. – 800 с., ил. – (Studiorum Slavicorum Orbis. Вып. 1) *Valla*. 2015. № 1(6). С. 98–115.

³⁷ Котляр М. Данило Галицький. Київ, 2002. С. 76 (пов’язання часів нібито “дитячої дружби” Данила Романовича й Бели присутні уже в першому виданні книги: *Його ж*. Данило Галицький. Київ, 1979. С. 92). Досвід гаданої “дитячої дружби” у зазначеному контексті, як видається, – явище так само немало своєрідне. Втім, коли враховувати народження Бели в другій половині 1206 р. й перебування юного Данила в Угорщині до літа 1211 р. (*Грушевський М.* Хронологія подій Галиць-

ко-Волинської літописі *Його ж*. *Твори у 50 т.* Т. 7: Серія “Історичні студії та розвідки (1900–1906)”. Львів, 2005. С. 334–335; *Dąbrowski D.* *Daniel Romanowicz...* S. 69), навряд чи випадало би особливо наполягати на факторі дружби з чотирирічним на той час Белою. Очевидно, цю пропозицію випадає сприймати не здатною виходити поза звичний канон необдуманної “всезнаючої історіографії”.

³⁸ Котляр М. Коментар до літопису *Галицько-Волинський літопис*. Дослідження. Текст. Коментар. Київ, 2002. С. 220.

³⁹ Лабунька М. Князь Данило Галицький і коронація короля Бели IV (Чин *Officium Stratoris*) *До джерел*. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. Т. 1. Київ; Львів, 2004. С. 558–559.

⁴⁰ Там само. С. 560.

⁴¹ Там само. С. 561.

⁴² Там само.

⁴³ Там само. С. 558–559.

До зазначеного коронаційного епізоду у контексті зарубіжної політики короля Данила Романовича вдався також Маріуш Бартніцкі. Наявність, починаючи від Н. Карамзіна, загалом, не такої уже й скромної літератури, присвяченої аналізованому епізодові 1235 р., робить незрозумілим, що малося на увазі при твердженні, нібито давніше “nie podejmowano prób analizy tego przekazu”⁴⁴, хоча залучений текст джерельного переказу, справді, як уже була нагода показати на достатньо численних прикладах, сприймався без належного заглиблення. При трактуванні самого джерела авторові вдалося тільки, “że w 1235 roku między Belą IV a Danielem doszło do powstania jakiejś zależności”⁴⁵. Однозначно відновлюючи інтерпретацію ситуації як узалежнення “слабшого від сильнішого”, М. Бартніцкі вказав на практику складання присяги та цілування хреста й, шукаючи їй підтвердження, пригадав поширене у Київській державі підпорядкування молодших, слабших князів сильнішим через складання присяги та цілування хреста. Ймовірність чогось подібного визнано і в зазначеній ситуації: “Możliwe, że podobnie swą zależność wobec Beli IV uznał i Daniel. Nie możemy jednak wykluczyć, że doszło do typowej dla obyczaju zachodniego przysięgi wasalnej. Nie byłoby w tym nic dziwnego, zważywszy na silne przenikanie na Ruś Halicko-Włodzimierską prądów zachodnich”⁴⁶. Чому гадана обізнаність із західною традицією повинна була неunikнено провадити до аж таких виявів її практикування... – автор, закономірно, не мав потреби міркувати. Відзначене “przenikanie prądów zachodnich”, як уже була нагода показати на достатньо численних конкретних фактах, незмінно виявляється елементом обов’язкового за найменшої нагоди наголошення залежності від Заходу (його найчастіше покликана репрезентувати, звісно, Польща, хоча угорському факторові подібні розмірковування теж схильні відводити не останню роль). Прийняте підпорядкування, як визнано, виявляється винятково здогадом, проте засвідчене тверде переконання у незмінному угорському підданстві, разом з усім широким набором подальших висновків з відповідного приводу, ґрунтується саме на так вибудованих підставах. М. Бартніцкі потрактував при цьому прийнятті гадані домовленості 1235 р. теж тільки політичним маневром, спрямованим проти потенційного порозуміння угорської сторони з представниками чернігівської династії: “Nowy władca Węgier Bela IV zainteresowany był utrzymaniem zwierzchności nad Haliczem, ale rezygnował z planów zajęcia ziemi halickiej. Mógł więc przychylić się do rozwiązania, które gwarantowało władzę w księstwie halickim Danielowi, ale jednak zależnemu od Królestwa Węgierskiego”⁴⁷.

Доказ існування такої залежності автор побачив у зафіксованій в літописному оповіданні⁴⁸ забороні угорського короля Данилові й Василькові Романовичам іти на допомогу австрійському герцогові, вороже налаштованому щодо Угорщини⁴⁹. Втім, тут ніщо не здатне вказати на “заборону” як свідчення саме підданства. Король, перестерігаючи власні інтереси, міг лише відмовити у згоді на проходження війська через свою територію. Наслідки званої поїздки братів 1237 р. на запрошення угорського короля далі потрактовано доказом, нібито, цілковитої зміни позиції: “z przebiegu późniejszych wydarzeń można wnioskować, że książęta ruscy wycofali się z porozumienia z Austrią, w zamian za co strona węgierska zrezygnowała z prób rozciągnięcia zwierzchnictwa

⁴⁴ Bartnicki M. *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264*. Lublin, 2005. S. 95.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem. S. 95–96.

⁴⁷ Ibidem. S. 96.

⁴⁸ *Ипатьевская летопись*. Стб. 776.

⁴⁹ Bartnicki M. *Polityka zagraniczna...* S. 96.

politycznego nad Haliczem”⁵⁰ (?). Однак і це міркування не випадало би сприймати поза контекстом все тих же всюдисущих нічим не підтверджених здогадів.

Олександр Головка, відкликавшись до участі Данила Романовича в коронаційній церемонії, як видається, немало виходив від свого найближчого попередника у зверненні до цієї теми – А. Майорова й перейняв окремі моменти його трактування⁵¹. Участь для нього “не була якоюсь знаковою подією, яка позначилася на обмеженнях його (Данила Романовича – В. А.) реального статусу як суверенного монарха”⁵². Згодом він також вказав на незмінність статусу князя надалі⁵³.

Л. Войтович виклав найважливіші наявні погляди на причетність Данила Романовича до коронації, не окреслюючи виразніше власного стосунку до самої події. У нього йдеться тільки про “вдоволення амбіцій” нового угорського короля, завдяки чому той мав стати осторонь найближчого розгортання конфлікту за Галич⁵⁴.

Втім, у літературі існує, хоча, радше, в очевидній меншості прихильників, трактування аналізованого епізоду як визнання безперечної васальної залежності. Віталій Нагірний відзначив зміну короля в Угорщині як вірогідність нової ситуації на відповідному напрямі стосунків: “Przed księciem włodziemskim otworzyły się perspektywy nawiązania intensywniejszych lub nawet sojuszniczych kontaktów z władcą węgierskim”⁵⁵. При цьому наведено винятково саму хронікарську згадку про участь Данила Романовича в коронаційній процесії як єдине свідчення його тогочасного перебування в Угорщині, приймаючи якісь переговори, проте водночас відзначено: “O przebiegu rokowań i ich rezultatach kronikarz nie wspomniął”⁵⁶. Основою увялень В. Нагірного про взаємні стосунки став погляд М. Грушевського з прийняттям “певної залежності” задля припинення угорського втручання до галицьких справ. У результаті визнано: “Tego rodzaju ułożenie stosunków między Danielem a Belą IV jest całkiem prawdopodobne”. На доведення такої можливості вибудовано підбір прикладів починаючи від васальної залежності князя Ярослава Осмимисла щодо Візантії й до залежності самого Данила Романовича від хана Батия⁵⁷, втім, немало дібраних на потрібну нагоду й не завжди належним способом вмотивованих і справді реальних. “Dlatego jest wysoce prawdopodobnie, że po klęskach 1235 roku, Daniel udał się do uznania zwierzchnictwa króla węgierskiego”⁵⁸ – у пошуках допомоги проти чернігівських суперників⁵⁹.

Отже, фактично прийнято винятково правдоподібність гаданої зверхності за відсутності якихось реальних її доказів. Чому “пошуки допомоги” неодмінно повинні були провадити до визнання васальної залежності – гадати годі.

⁵⁰ Bartnicki M. *Polityka zagraniczna...* S. 96.

⁵¹ Головка О. *Корона Данила Галицького. Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*. Київ, 2006. С. 303 (зокрема, тут теж йдеться про коронацію у “соборі блаженного Петра Альби”).

⁵² Там само. С. 303–304.

⁵³ Йоґо ж. *Князь та король Данило Романович: віхи політичної діяльності Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі (Матеріали Міжнародної наукової конференції 29–30 листопада. 2007 р.)*. Львів, 2008. С. 160–161 (на сприйнятті коронації тут також відобразилося трактування А. Майорова: Там

само. С. 160).

⁵⁴ Войтович В. *Угорський пасьянс Олександрович В., Войтович Л. Король Данило Романович (Славетні постаті Середньовіччя. Вип. 3)*. Біла Церква, 2013. С. 102–105. Пор.: Йоґо ж. *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*. Львів, 2015. С. 194–195.

⁵⁵ Nagirnyj W. *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264 (Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU. T. 12)*. Kraków, 2011. S. 208.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem. S. 209.

Проте “залежність”, як видно, уже настільки матеріалізованою зусиллями попередників витала над старшим сином князя Романа Мстиславовича, що готова об’явитися не тільки при кожній найменшій визнаній такою нагоді, а й навіть, як у данному конкретному випадку, – і взагалі без неї.

Власне в такому контексті потрактовано й наступний літописний епізод із прикликанням до Угорщини “на честь”⁶⁰, за підказкою Д. Домбровського⁶¹ подану як... “на (помощь)” (sic!)*. Тому виявляється, нібито обидва галицько-волинські князі на той час... “działali w interesie króla węgierskiego, który planował organizację akcji wojskowej w *rotoc* (виділено – В. А.) Fryderykowi Babenbergowi przeciw cesarzowi”⁶². Таке міркування насаджує цілковите торжество “всезнаючої історіографії” над історією, оскільки літопис з відповідного приводу виразо й однозначно твердить про щось акурат протилежне, чітко наголошуючи на забороні угорського короля князям-братам йти на допомогу герцогові⁶³.

Версію про угорське підданство в коментарі до публікації відповідного місця угорської хроніки прийняв й Александр Назаренко⁶⁴.

Мирослав Волощук приєднався до погляду стосовно “угорського підданства”, вдаючись, здебільшого, до досить однозначного наповнення категоричних висловлювань на сторінках декількох публікацій.

На його думку, становище, постале на той час в ході боротьби за Галич, “вынуждало... (Данила та Василька Романовичів – В. А.) искать новых путей доступа к территории Поднестровья и, как мы считаем, даже путем заключения вассального договора с новым венгерским королем Белой IV (виділено – В. А.)”⁶⁵. На який спосіб угорському королеві належалося спрацювати над забезпечення “доступа к территории Поднестровья”, звісно, приречене залишитис загадкою. “Поскольку Романовичи не имели особо на кого опираться в борьбе за галичские владения, то по нашему мнению, понятным является визит Даниила в Секешфехервар (виділено – В. А.) и его участие 14 октября 1235 г. в коронации Белы IV. Ни один из существующих документов не отображает деталей торжеств, кроме указания, что они происходили в соборе святого Петра (In cathedrali ecclesia Beati Petri Albe). Каким образом проходил сам процесс помазания на королевство неизвестно, хотя понятным есть присутствие во время данного акта нескольких лиц: эстергомского епископа, брата Белы – Кальмана и Даниила. Они (виділено – В. А.) “с большим уважением” сопровождали нового монарха из церкви (виділено – В. А.) (Colomano duce fratre eiusdem ensem regalem ad latus ipsius honorifice tenente, Daniele uero duce Rutenorum equum suum ante ipsum summa

⁶⁰ Ипатьевская летопись. Стб. 776.

⁶¹ Dąbrowski D. Danel Romanowicz... S. 198–199.

* “Батьком” залучено тут трактування поняття, врешті, виявився М. Волощук (див. далі).

⁶² Nagirnyj W. Polityka... S. 210.

⁶³ Ипатьевская летопись. Стб. 776.

⁶⁴ Назаренко А. В. Венгерский хроникальный свод Древняя Русь в свете зарубежных источников. Т. 4: Западноевропейские источники / Сост., пер. и коммент. А. В. Назаренко. Москва, 2010. С. 372, прим. 135.

⁶⁵ Волощук М. Вассальная зависимость Даниила Романовича от Белы IV (1235–1245 гг.): актуальные вопросы реконструкции рус-

ско-венгерских отношений второй четверти XIII в *Specimina Nova. Pars Prima / Redigit M. Font. Sectio Mediaevalis III. Pécs, 2005. P. 91. Пор.: Его же. Даниил Галицкий и Бела IV: к реконструкции русско-венгерских отношений 30-х гг. XIII в. Rossica Antiqua 2006. Исследования и материалы. Санкт-Петербург, 2006. С. 337 (повторено відповідний фрагмент попередньої публікації, тільки при цьому слова “доступа к территории Поднестровья и, как мы считаем, даже путем” замінено на “своей цели даже ценой”. Оскільки в тексті останньої публікації західноукраїнський володар здебільшого виступає як Даниїло Романович, іменування його також “Галицьким”, правдоподібно, належить віднести до*

cum reuerentia ducente)”. Составлял ли (? – В. А.) волынский князь в пользу (виділено – В. А.) сына Эндре II омжаж и фуа, как обязательные атрибуты вассального подчинения, неизвестно, однако *выполнение маршальской службы (sic!) при выходе из собора* (виділено – В. А.) заставляет нас думать именно так. При подобных обстоятельствах в 1177 г. в венецианском соборе Святого Марка немецкий император Фридрих I Барбаросса (1152–1190) признавал над собой сюзеренитет папы Александра III (1159–1181) и выполнял такую же маршальскую функцию⁶⁶.

Як видно з наведеного викладу, автор не надто заглиблювався до наявного джерельного свідчення з приводу обставин пригаданої в угорських хронікарських переказах участі Данила Романловича в коронаційній церемонії і явно схильний “прикласти” до секешфехерварської урочистості реалії “уподобаної” у відповідному зв’язку зовсім іншої події. Що в угорській хроніці насправді згадано похід до собору, а не, як у М. Волощука, вихід з нього – окремо акцентувати не випадає... Проте далі на довершення цілком несподівано визнано... акурат потилежне щойно прийнятому: “анализ непосредственных обстоятельств участия волынского князя в торжествах коронации Белы IV не является достаточно убедительным отображением вассального подчинения первого венгерскому монарху (виділено – В. А.)”⁶⁷. Не дивлячись на такий результат, продовження, все ж, повертається до апробованої теми: “Однако цикл внешнеполитических кампаний и визитов Романовичей в Венгрию на протяжении 1235–1241 гг. свидетельствует, что Арпады владели *определённым сюзеренитетом* (виділено – В. А.) над Даниилом, причем не гарантировали никакой военной поддержки в борьбе за Галич, как об этом указывали отдельные историки. В частности, судя из источников, в ближайшие полтора года деятельности волынских правителей на территории Поднестровья, в их распоряжении не было ни одного венгерского подразделения”⁶⁸.

При цьому слушно вказано також на відсутність відомостей стосовно неодмінної за тогочасних умов військової складової гаданого підданства: “Оценивая характер зависимости Даниила от короля Белы IV, следует учесть один из обязательных атрибутов *вассальных полномочий* (виділено – В. А.) – военную службу в пользу сюзерена. После возвращения князя из Венгрии, войска Романовичей как вспомогательные силы Короны святого Иштвана не упоминаются в ни одном из известных нам источников”⁶⁹. Проте, не дивлячись на наявність цілком однозначної аргументації, яка, ніби, повинна послідовно заперечити ідею гаданого підданства, М. Волощук, все ж, залишився у колі дорогої йому версії. Внаслідок цього навіть знане літописне повідомлення “Даниль же в то время шель баше со братомъ своимъ . Оугры ко королеви . бѣ бо звалъ его на (помощь.) чѣть⁷⁰ (версія списку літопису князів Острозьких: Данил[ъ] же в то время шель баше съ братомъ своим[ъ] въ оугры къ королеви, бѣ бо звалъ его на ч[ъ]сть”⁷¹) виявилось вписаним до потрібного контексту. “Отдельные историки (В. Пашуто

заслуг видавців: українська література поступово відмовилася від нього після 700-літнього ювілею короля 2001 р.

⁶⁶ Волощук М. Вассальная зависимость... С. 92. Пор.: Его же. Даниил Галицкий... С. 337 (з неістотного значення непринциповими змінами в тексті).

⁶⁷ Волощук М. Вассальная зависимость... С. 92.

⁶⁸ Там же. С. 92–93. Пор.: Его же. Даниил

Галицкий... С. 337.

⁶⁹ Волощук М. Вассальная зависимость... С. 93–94. Пор.: Его же. Даниил Галицкий... С. 337. Згадану церемонію у Венеції пригадано на підставі: Зинченко А. История дипломатии. Винница 2002. С. 214. Автор, безперечно, так само виклав її “з чужих рук”.

⁷⁰ Ипатьевская летопись. Стб. 776.

⁷¹ The old Rus’/Kievan and Galician-Volhynian Chronicles. The Ostroz’kyj (Chlebnikow)

и Н. Котляр) настаивали на мнении, что это был исключительно дружеский шаг со стороны Белы (очевидне відкликання до трактування участі в коронаційній процесії, адресата при цьому переплутано: “шаг” робив не Бела, а зроблено йому назустріч – В. А.), причем старший Романович в результате дипломатических переговоров даже сумел получить в свою пользу какие-то уступки в дальнейшей борьбе за Галич. Однако, *на наш взгляд, визит к Арпадам* (тут уже йдеться про прибуття “на честь” – В. А.) *был прямым проявлением выполнения вассальных обязанностей* (виділено – В. А.) в период заострения отношений между сеньором Даниила – Белой IV и австрийским герцогом Фридрихом Бабенбергом. Летописец, который об уровне подчинения Романовича должен был знать, очевидно сознательно не внес более детального описания о посещении князем короля. Единственный факт, который привлек его внимание, – намерение волынских властителей “идти ... герцикови в помощь”, фактически нарушая нормы вассального права относительно своего сюзерена⁷².

Трактування зазначеної ситуації знову виявляється не тільки цілковито несподіваним, а й діаметрально протилежним не лише викладеним у літописі реаліям, а й водночас як усій дотеперішній історіографічній традиції, так і раніше висловленим поглядам самого М. Волощука. Його основою, безперечно, стало додане при виданні літопису цілком довільне пояснення (розкриття сенсу) поняття “ч^{сть}” як, нібито, рівнозначного термінові “помощь”. “Более логичной для нас является версия того, что военные контингенты Даниила и Василька, в качестве вассально-подданных, двигались к Венгрии, чтобы объединиться с королевскими отрядами и при необходимости общими силами отразить наступление врага (виділено – В. А.)⁷³. Як, ідучи, за словами літописця, “т^рцикови во помощь⁷⁴, належалось... об’єднатися з військами угорського короля для спільного в інтересах Угорщини опору... тому ж австрійському герцогові – розважати, звісно, не випадало б. Адже перед нами вияв явно не контролюваної “реконструкції історії”... Такий висновок підтверджує й наступне не менш показове глумачення: “Продвижение во владения Арпадов (как мы допускаем, через галицкие земли) было беспрепятственным потому, что Михаил Всеволодович, Ростислав и местное боярство получили по данному поводу соответствующие инструкции со стороны венгерского монарха, будучи от него в той, или иной, не до конца понятной нам зависимости (виділено – В. А.). Именно же пребывание Романовичей во владениях Белы и детали встречи с ним является, на наш взгляд, наиболее загадочным моментом летописного эпизода. Каким образом, при каких обстоятельствах Даниил решил изменить политическую ориентацию и поддержать Фридриха Бабенберга, мы считаем, осознать практически невозможно. Однако понятно, что такой шаг волынского правителя символизировал расторжение вассального соглашения с венгерским королем и, как следствие,

and Četvrtyn’skyj (Pogodin) Codices / Vit an Introductions by Omeljan Pritsak *The Harvard Bibliotheque of Early Ukrainian Literature. Texts*. Vol. 8. Harvard, 1990. P. 330; *Kronika...* S. 201–202. Значення самого поняття останньо докладніше розглянув: *Паршин І. Участь князя Данила Романовича в інтронізації угорського короля Бели IV Княжа доба: історія і культура*. Вип. 9. С. 27–29; *Його ж. Дипломатія Галицько-Волинської держави: європейські нарративні джерела XIII–XV століть*. Львів,

2018. С. 209–211. Зіставлення понять “честь” та “допомога” у запропонованому викладі немає.

⁷² Волощук М. Вассальная зависимость... С. 94.

⁷³ Там же. Пор.: *Его же*. Даниил Галицкий... С. 339 (загалом повторено відповідний текст попередньої публікації, тільки словосполучення “с королевскими отрядами” замінено на “с войсками их сюзерена – короля Белы IV”).

начало военных действий Арпадов против князя (виділено – В. А.). Именно это, по нашему мнению, стало предметом разговора Бели IV и Даниила, после чего “Королевы же, възбранившю има [помогать герцогу Австрии – М. В.], възвратистася въ землю свою”⁷⁵. Як можна було, перебуваючи в угорського “сюзерена”, не тільки розірвати з ним стосунки, а й при цьому організувати “начало военных действий Арпадов против” себе самого – розважати не варто. Як і про на відповідний же спосіб організовану “взаємодію” з перебуваючим на той час у Галичі чернігівськими Ольговичами. Головне, що визнано тепер уже цілком тотальну угорську залежність – і чернігівських претендентів теж...

Дещо інша версія викладена при розгляді питання “о вассальных связях галицко-волинского князя Даниила Романовича (1238–1264) (sic!) и венгерского короля Бели IV (1235–1270)” як однієї з центральних – у баченні автора – проблем угорських зв’язків середини XIII ст.⁷⁶ Вдаючись до коронації Бели IV, автор твердить про “не до конца понятное известие об участии в ней Даниила” й перед тим навіть допускає можливість фальшування відповідного переказу⁷⁷, що після визнання М. Грушевського мало б бути очевидно несподіваним. При цьому використано тільки пізніші свідчення: не залучено найстаршого переказу Пожоньської хроніки ще середини XIV ст. Так само досить своєрідно потрактовано й найдавнішу українську історіографію теми. За твердженням М. Волощука, Антоній Петрушевич та Ісидор Шараневич, нібито, “ничего не говорили о возможности вассальной зависимости волинского князя”, М. Дашкевич “отмечал, что участие Даниила в коронации Бели считалось признанием вассальной зависимости от венгерского короля”, а М. Грушевський тільки “не отрицал (виділено – В. А.) возможности участия волинского князя в коронации, означавшего, по его мнению, признание определенного верховенства Бели”⁷⁸. Наведені міркування усіх чотирьох авторів, як уже показано (див. вище), насправді виглядають зовсім інакше.

Втім, у самого М. Волощука навіть в одному тексті виявляються діаметральні відмінності сприйняття. Якщо на початку від твердив про “не до конца понятное известие об участии в ней (коронації Бели IV – В. А.) Даниила”, то через декілька сторінок уже “вполне понятным является визит Даниила в Секешфехервар для участия в коронации Бели IV”⁷⁹, хоча твердження про візит саме на коронацію, що можна вчитати із залучено стилізації відповідної фрази, як уже показано (див. вище), суперечить знаним літописним відомостям про тогочасне триваліше перебування галицько-волинського володаря в Угорщині. Іншого роду довільність пропонує твердження: “Очевидным является присутствие во время коронационного акта нескольких официальных лиц – эстергомского архиепископа, брата Бели Кальмана и волинского князя Даниила. “С большим уважением” эти лица сопровождали нового монарха при выходе из церкви”⁸⁰. З нього виявляється, ніби угорський хронікарський переказ стосується не процесії до собору на коронацію, а... виходу з собору уже після коронації. За вміщеним далі визнанням, “хотя анализ непосредственных обстоятельств участия волинского князя в торжествах коронации Бели IV не выявил неоспоримых доказательств вассального подчинения Даниила

⁷⁴Ипатьевская летопись. Стб. 776.

⁷⁵ Волощук М. Вассальная зависимость... С. 95–96. Пор.: *Его же*. Даниил Галицкий... С. 339.

⁷⁶ Волощук М. М. Даниил Галицкий...

С. 331.

⁷⁷ Там же. С. 332.

⁷⁸ Там же. С. 333.

⁷⁹ Там же. С. 337.

⁸⁰ Там же.

венгерському монарху, действия Романовичей в отношении Венгрии в период 1235–1241 гг. позволяют говорить об определенном сюзеренитете венгерского короля, не гарантировавшем, однако, никакой военной поддержки волынским князьям в борьбе за Галич⁸¹. Тобто, головним аргументом за прийняття угорського підданства, як видно, мало б виявитися винятково тверде переконання у його неунікненності й неминучості. Князь з чернігівської династії Ростислав Михайлович також виступає “возможно, признавшим некоторую зависимость от венгерского монарха”⁸², що ще раз підтверджує, нібито, неунікненність та всезагальність такого статусу у колі володарів київської традиції.

Наведений виклад виразно засвідчує здатність автора “ліквідувати” “загадки історії”, заміщуючи їх... своїми власними... Подібні пропозиції за всім сталим комплексом ознак належать до зовсім іншого жанру, ніж засноване на скрупульозному аналізі джерельних переказів класичне історичне дослідження. М. Волощук, як видно з цих прикладів, схильний залучати джерела лише настільки, наскільки вони спроможні годитися для вибудовування його власних “візій” і тільки задля цього. Самі ж його пропозиції цілковито позбавлені природного тяжіння до історичної основи в реаліях документальних переказів. Вони репрезентують зовсім вільну самостійну творчість на конкретну обрану тему, за характером і всіма ознаками не тільки несумісну із завданням осмислення задокументованих фактів та всебічного розкриття притаманного їм справжнього наповнення. Йдеться про очевидне спотворення самої суті історичного дослідження та його підміну зовсім “вільним” літературним вправлінням на конкретну обрану тему.

У контексті обширного біографічного огляду до угорського коронаційного епізоду вдався Д. Домбровські, відзначивши, як 1235 р. король Данило Романович “uczestniczył w odbywającej się według łacińskich wzorów (sic!) koronacji Beli IV prowadząc za nim konia (виділено – В. А.), gdy tymczasem brat monarszy Koloman niósł (виділено – В. А.) miecz”⁸³. Наголошення латинського взірця обряду коронації угорського монарха завідомо зайве, оскільки Угорщина, як відомо, належала до країн латинського релігійно-культурного кола. Твердження, нібито коня в процесії проваджено за королем передає відзначення відповідного моменту коронаційного походу в одинокому доступному описі акурат навпаки. Так само, як уже була нагода привернути увагу, брат короля, згідно з джерельним переказом, не “ніс”, а “тримав” меч, що, як буде показано, здатне придати самій згадці зовсім іншого змісту й цілком інакше окреслює як функцію королівського брата в коронаційній урочистості, так і викладений конкретний її момент (див. далі). Д. Домбровські, прихилившись до звичного поверхового сприйняття та перебуваючи в тому ж стані й не заглиблюючись до реалій описаної ситуації, запропонував в останньому наведеному висловлюванні ще іншу на тлі давніших, проте так само винятково довільну інтерпретацію. При цьому він теж тримався, насамперед, відповідного його власному, немало заснованому, як уже випало відзначити, на незмінно поверховому трактування “непрочитаних” літописних переказів поглядів на короля Данила Романовича, “підпорядкування”. Вимова засвідчених у джерелах реальних місця та характеру участі у коронаційній процесії угорського родича йому так само виявилася недоступною.

Джура Гарді виклав хронікарське свідчення так, ніби “угорського короля Бейлу на церемонії вступу на трон проводили його брат, князь Коломан, котрий

⁸¹ Волощук М. М. Даниил Галицкий... С. 337.

⁸² Там же. С. 338.

⁸³ Dąbrowski D. Król... S. 273.

урочисто *ніс* (виділено – В. А.) його меч, а *перед ним* (виділено – В. А.) йшов Данило, князь русинів, котрий з великою повагою вів його коня”⁸⁴. Застосоване формулювання не зовсім виразне, проте, згідно з вимовою самого джерела, князь з королівським конем мав крокувати перед королем (а не його братом, що допускає подане в наведеному тексті співвідношення, хоча мечоносцеві в процесії належалося випереджувати самого монарха). Д. Гарді привернув увагу до важливої згадки Бели IV з 1235 р. про його похід за три роки до того на чолі угорських військ “*contra Danylam ducem Lodomerie a debito fidelitati sese subtrahentem et Galiciam nobis iam subiectam capereat temptantem*”⁸⁵. У чому конкретно повинно було полягати згадане порушене “зобов’язання вірності” – гадати годі. Могло йтися тільки про претензії Угорщини безвідносно до особи самого “Danylam”. Але навіть визнаючи якусь прив’язаність, випадало би сприймати її винятково віддаленою, ні про яке “підданство” при цьому не йшлося зовсім.

Д. Гарді також вперше докладніше розглянув названих у джерельному переказі учасників коронації й віднайшов, як йому вдалося, можливість інакше потрактувати присутність гостя на урочистості. За його словами, той у церемонії ієрархічно мав опинитися немов на одому рівні з королем, наділеним титулом “*Rex Galiciae et Lodomeriae*”, та його братом з титулом “*Rex Ruthenorum*”. Сербський дослідник потрактував наведене зауваження достатньо своєрідним на тлі дотеперішньої історіографії способом: “отже, обережно можемо робити висновок, що Романович знову зайняв своє місце в колі володарської династії як її член серед герцогів, котрі володіли окремими областями королівства”⁸⁶. Однак таке несподіване “переміщення” князя до угорської правлячої династії випадало би сприйняти, хіба, винятково в загальному ієрархічному розкладі, проте само таке “сортування” нічого неспроможне запропонувати для розуміння конкретної аналізованої ситуації. У штучності поданого трактування переконає навіть найближче продовження, згідно з яким автор не має “сумніву в тому, що він (Данило Романович – В. А.) прибув з метою *вимагати від нового угорського короля Галичину* (виділено – В. А.)”⁸⁷. Нагадаємо, однак: гість “прибув” не спеціально на коронацію, раніше, та проживав у королівстві певний триваліший час, до початку зими⁸⁸ навряд чи безустанно “вимагаючи Галичину”. Отже, як і інші пропонувані досі трактування, це так само не враховує зазначеної загальновідомої обставини тогочасного не зафіксованого в його конкретних виявах довготривалішого перебування в Угорщині. На такому тлі участі в коронаційній урочистості нового угорського монарха випало стати самотнім засвідченим епізодом не відомого у його реаліях угорського перебування. З цього огляду зазначені трактування явно схильні немало спрощувати лише у випадкових фрагментах відображену в актуально доступних джерелах конкретну історичну ситуацію.

Отже, дотеперішні звернення до участі Данила Романовича в коронації Бели IV, практично, не так уже й багато спроможні дати для реального розуміння її обставин, зводячись натомість до набору цілковито модернізованих

⁸⁴ Гарді Д. Данило Романович на інтронізації Бейли IV 1235 року – або повернення до королівської сім’ї *Король Данило Романович: культурна і державотворча спадщина його доби. Монографія під загальною редакцією М. Бевза, Ю. Лукомського*. Львів, 2016. С. 49.

⁸⁵ Там само. С. 51 (“Проти Данила, князя

Володимирії, який, ухилившись від вірності, до якої був зобов’язаний, відняв від нас Галіцію”). Публікація самого документу: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Vol. 4, pars 1. Budae, 1829. P. 23–24.

⁸⁶ Гарді Д. Данило Романович... С. 51.

⁸⁷ Там само.

⁸⁸ Ипатьевская летопись. Стб. 774.

міркувань, нерідко навіть з акцентами з-поза прийнятого не тільки для самого аналізованого контексту, а й епохи загалом.

Докладніше присутність Данила Романовича на коронаційній церемонії Бели IV розглянув Ілля Паршин, присвятивши їй окрему статтю⁸⁹, текст якої попередив огляд найважливіших позицій літератури з міркуваннями на відповідну тему⁹⁰. Підсумовуючи аналіз історичного тла церемонії 1235 р., автор ствердив: “версія про визнання з боку князя Данила своєї підлеглості Бели IV не знаходить беззаперечного підтвердження в джерелах. Нейтралітет нового угорського монарха, якщо з довірою поставитися до тези про його зверхність над волинським правителем, виглядає дивним на тлі невдачі старшого Романовича у подальшій боротьбі за спадок свого батька. Очевидно, церемонія ведення коня під час коронаційних урочистостей мала інше символічне значення”⁹¹. Так знову привернуто увагу до важливого, хоча й неодноразово акцентованого, проте належно так і не залученого в літературі моменту ширшого тла й при цьому, фактично, не тільки заперечено, а й відкинуто і далі немало поширений погляд на участь в урочистостях як, нібито, рівнозначну визнанню підданства. До зауваженої потенційно іншої символіки автор не вдався.

І. Паршин повторив і розширив свої давніші розмірковування у коментарі до публікації відповідного фрагменту хроніки, де запропонував не тільки докладніший огляд історіографії, а й окремі нові міркування з відповідного приводу, відкинувши версію стосовно підданства⁹². Проте в підсумуванні, все ж, суголосно з історіографією, визнано інше – конкретну мету участі, пов’язану з намаганням як отримати військову допомогу, так і якось залучити нового угорського монарха на свою сторону⁹³.

О. Головка в новішому принагідному зверненні до проблеми також відкликався до докладнішого контексту ситуації, визначеного поразкою короля Данила Романовича в Галичі, внаслідок чого він “був вимушений відправитись до Угорщини, щоб добитися там, можливо шляхом значних поступок (виділено – В. А.), допомоги”⁹⁴. Ідея “поступок”, звісно, здатна віддалятися від однозначного визнання зверхності, проте в ній своєрідним залишком попередніх поглядів теж спроможний приховуватися безперечний елемент підпорядкованості. Розгляд самої коронації в О. Головка цього разу опущено, проте запропоновано підсумовуючий висновок з огляду на новіший перегляд версії стосовно беззастережного підпорядкування: “сама участь князя Данила в церемонії не стала якоюсь знаковою подією, котра призвела до обмеження його реального статусу як суверенного монарха”⁹⁵, у чому повторено давніший власний погляд. Водночас при цьому відзначено: “Під час перебування в Угорщині Данилу Романовичу не вдалося у повній мірі реалізувати наміри ввести в нормальне русло свої відносини з угорським двором. З цим, вірогідно, пов’язана і відсутність інформації в Галицько-Волинському та інших літописах про означену поїздку князя Данила до Угорщини”⁹⁶. Очевидно, формулювання стосовно “нормального русла” не зовсім коректне, оскільки при “ненормальності” король навряд чи після галицької

⁸⁹ Паршин І. Участь... С. 23–33.

⁹⁰ Там само. С. 25–27.

⁹¹ Там само. С. 29.

⁹² Його ж. Дипломатія... С. 205–215 (підсумовуюче заперечення версії про підданство: Там само. С. 211).

⁹³ Там само. С. 214.

⁹⁴ Головка О. Східна політика Угорщини в

перше десятиліття правління короля Бели IV (1235–1245 рр. Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. Т. 27. Кам’янець-Подільський, 2017. С. 67.

⁹⁵ Там само.

⁹⁶ Там само.

невдачі на триваліший час виїхав би до Угорщини... Інформацію про саму поїздки літопис насправді знає, не згадано тільки коронації (див. далі). Втім, над усією своєрідністю цих фактів (як самої відсутності, так і, не менше, – перебування) автор, як і його попередники, здається, не мав нагоди належно задуматися...

Проведений огляд літератури переконує, що в новіших публікаціях на тлі нечисленних міркувань щодо характеру участі Данила Романовича в коронаційній процесії Бела IV як визнання підпорядкування угорському монархові, набувають переваги погляди про інше наповнення конкретної причетності до угорських коронаційних урочистостей 1235 р., хоча з'ясувати цю “інакшість” ніхто особливо навіть і не намагався. Докладніший перегляд окремих висловлених міркувань показує, що ніякої залежності присутність князя на коронаційній церемонії та ведення коня означати не могли зовсім. Бо й справді, як уже неодноразово відзначено в літературі, характер стосунків з Угорщиною найближчого наступного періоду нічим не здатний вказати на вірогідність якогось підпорядкування. Факти заперечують таку можливість однозначно. Через два роки Бела IV, за свідченням літописця Романовичів, як уже зазначено, закликав обох Романовичів “на честь”. Хоча само наповнення залученого тут поняття залишається нез'ясованим⁹⁷, ситуація явно не здатна стосуватися “ленника” (та ще й чомусь разом із братом). А ще через декілька років (1240) “ленникові” навіть випало сватати доньку гаданого “сюзерена” за власного сина⁹⁸, що взагалі виходить поза канон сюзеренно-ленних стосунків.

Усі перелічені моменти – не кажучи про інші, раніше викладені не менш вимовні міркування – найочевидніше спроможні вказати на безперечну недостатність дотеперішнього осмислення самого задокументованого факту участі короля Данила Романовича в коронаційній процесії угорського монарха. За таких обставин неминуче повинно виникати питання стосовно того, який, врешті, конкретний історичний факт випало зберегти угорському хронікарському переказові, так різноманітний, проте водночас стабільно поверхово, без належного заглиблення трактований у літературі упродовж уже майже двох століть. Зрештою, як переконує чимала історіографія, насправді переважно інтерпретувалося, правду кажучи, не так, власне, само конкретне джерельне свідчення, як поодинокі вияви уробленої навколо нього, здебільшого навколонукової, новішого походження традиції...

Результати такого замислення, заснованого як на уважному прочитанні літератури, так і незмінному зверненні – у зіставленні з нею – до першоджерела, показали схильність багатьох авторів не тільки очевидно і немало віддалятися від вихідного джерельного переказу. Найчастіше, цілком певно, його навіть не знали, переймаючи залучену інформацію від доступних попередників, здебільшого найближчих, незмінно недокладних, як тепер виявляється, у викладі вихідного свідчення. Водночас неодноразово виразно показано також безперечну схильність вдаватися до нічим не підтверджених домислів, змішуючи їх з автентичними фактами та видаючи здобутки такої цілком сумнівної навіть з походження творчості за, нібито, справжні автентичні факти.

⁹⁷ Новіший огляд проблеми див.: Паршин І. Участь... С. 27–29; Його ж. Дипломатія... С. 209–211.

⁹⁸ Ипатьевская летопись. Стб. 787. Хоча в літературі відзначено окремі істотні моменти найближчого історичного контексту,

здатні однозначно входити в протиріччя з гаданим визнанням угорського підданства 1235 р. (див. вище), обидва зазначені літописні факти у відповідному зв'язку давніше уваги не привернули. Їх пригадано щойно: Александрович В. “Щастя”... С. 326.

Звернення до оригінального тексту джерельного переказу увінчалось суцільною несподіванкою. Воно не тільки показало цілковите незнання першоджерела, а й переконало в фактичному послідовному ігноруванні та невикористанні його автентичної вимови. Замість цього дотеперішня література, як виявилось, насаджує послідовну підміну закладеної конкретної інформації довірливими розмірковуваннями на тему як відображеної у ньому самої історичної події, так і причетності до неї короля Данила Романовича. Свідчення анонімно-го угорського хроніста XIV ст. та його молодших послідовників, що поширили розповідь, виведену від вихідної угорської хронікарської традиції, виявилось з належною увагою досі все ще навіть не прочитаним⁹⁹. Натомість водночас її немало “прикрашено” трактуваннями, з буквальною вимовою, нібито, залученого джерельного переказу, нерідко, не здатних мати нічого спільного.

Щобільше, розбудоване на такій основі й утверджене через цілком довірливні інтерпретації вихідного джерела стійке переконання щодо угорської залежності Данила Романовича перекинуто й на інші, не пов’язані з урочистостями 1235 р. моменти біографії короля та історії його держави. “Угорське підданство” “зразка 1235 р.” та співвіднесені з ним статус підпорядкування, відповідно до поширеного уявлення, мали за королем немов невідступно “по п’ятах ходити”, оскільки така ідея вириває при найменшій хоч якось придатній для сприйняття “слухною” нагоді. Так завідомо уроблена в розосередженій тиші давніх кабінетів проблема виступила, як схильні повчати немало позицій новітньої літератури, нібито, окремим аспектом біографії володаря Галицько-Волинської держави й не менше так само – також окремим самостійним явищем її історичної традиції. “Угорському підданству” випало постійно впливати на формування уявлень не тільки про певні істотного наповнення сторони біографії короля, а й, разом з ними та через них, – також історичної дійсності епохи, сприйняття еволюції історичного процесу на місцевому ґрунті загалом.

За такого відкриття не обійтися без нового звернення до першоджерела, як показано, не так уже й активно, правду кажучи, залученого до практикованих дотепер суджень на відповідну тему. Аналіз літератури переконали, що йому, здебільшого, належало перебувати осторонь від основного зацікавлення, засвідчуючи не так уже й рідкісний яскравий приклад неподільного домінування історіографії над історією. Дотеперішня увага незмінно зосереджувалася не так на самому джерельному переказі, як... міркуваннях на відповідну тему попередників конкретних авторів, незмінно схиляючись у їх сторону, без належного задумування над їхніми твердженнями й усвідомлення необхідності відділення конкретних фактів від виразних нічим не підтверджених необмежено широких домислів. Як це не парадоксально мало б сприйматися, історики нерідко виступали в ролі давніх історіографів, невідступно продовжуючи літописний метод викладу фактів замість обов’язкового для новітньої свідомості пошуку прихованих за ними реальних виявів життя віддаленої епохи.

Цим явно обійденим увагою першоджерелом слугує лаконічний фрагмент укладеної близько 1350 р. на підставі певної у вислові, хоча й не ідентифікованої давнішої традиції заходами невідомого автора “Пожонської хроніки” (“Братиславської хроніки”), поширений зусиллями його продовжувачів,

⁹⁹ Такий висновок підказав, зокрема, докладний розгляд викладу, присвяченого участі Данила Романовича в коронаційних торжествах Бели IV, в першій частині книги

Д. Домбровського, див.: *Александрович В. “Щастя”... С. 325–327.* Пор. також наведений довірливий, з грубими помилками переклад джерельного свідчення в А. Майорова (див. вище).

з описом обставин сходження 14 жовтня 1235 р. на престіл у Секешфехерварі нового угорського монарха з династії Арпадів:

“Rex Wela filius eius post eum coronatus est in Kathedrali Ecclesia beati Petri in Alba, quam ipse consecrari fecit, Colomano duce, fratre eiusdem ensem regalem ad latus eius honorifice tenente, Daniele vero duce Ruthenorum equum suum ante ipsum summa cum reverencia ducente”¹⁰⁰.

Відповідно в перекладі: “Король Бела, син його [короля Ендре II], після нього коронований у кафедральній церкві блаженного Петра у Білому [місті], яку сам освятив, Коломан князь, брат його, королівський меч біля нього урочисто тримав, Данило, істинний князь Русі, коня його поперед нього з великою поштивістю провадив”.

Загальновідома ситуація, яка нерідко привертала увагу на сторінках нової літератури – винятково через її сприйняття однозначним і безперечним для багатьох авторів доказом визнання гаданої підлеглості угорському монархові чи заперечення такого погляду, – при докладнішому розгляді виявляється зовсім не осмисленою, а одиноким наведено, нібито, свідчення з цього приводу – з належною увагою не лише не розглянутим, а й навіть не прочитаним. А до ширшого ж “руського” тла самої події досі взагалі майже не вдавалися, хоча вся відповідна література, немов, повинна стосуватися, найперше, власне його.

Насамперед, випадає визнати безперечну не зауважену дотепер відсутність у зацитованому лаконічному тексті якоїсь єдиної цілісної розповіді про секешфехерварські коронаційні урочистості. Насправді наявне свідчення виявляється скомбінованим з поодиноких розрізаних, не завжди навіть на логічний спосіб внутрішньо поєднаних окремих згадок стосовно різних моментів як самих урочистостей, так і співвіднесених з ними, але безпосередньо не належних до них обставин. Результати докладнішого аналізу здатні переконати, що при цьому викладено цілком різні моменти перебігу подій і навіть подано один істотний з відповідного огляду, проте тільки дотичний факт, із самими зазначеними торжествами безпосередньо ніяк не здатний бути пов’язаним. Йдеться про вміщене на самому початку зацитованої фрази повідомлення про освячення заходами короля Бели IV секешфехерварського собору святого Петра, до якого прямувала згадана коронаційна процесія з руським гостем й у якому відбулася коронація. Із відповідною церемонією сюжет про освячення собору, найочевидніше, ніяк не здатний бути співвіднесеним: обидві віддалені між собою різні та навіть різного часу події у наведеній розповіді спроможна поєднати винятково особа монарха.

Зауважена обставина вказує на істотну не побачену досі особливість збереженого тексту, виражену через об’єднання у лаконічному переказі різночасових фактів. Таке їх поєднання в одному викладі здатне пригадати знане

¹⁰⁰ Chronicon Posoniense / Ed. M. Florianus *Historiae Hungariae fontes domestici* (далі – HHFD). Vol. 4. Budapestini, 1885. P. 35–36. Засновані на тому ж першоджерелі інші, втім і пізніші виклади тієї ж події без суттєвіших відмінностей при її описі, див.: Heinrichs von Mügeln *Chronik der Hunnen* / Hrsg. M. G. Kovachich *Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke*. Vol. 4, Bd. 1. Ofen, 1805. S. 82; Chronici

Hungarici compositio saeculi XIV / Ed. A. Dománovszky *Scriptores rerum Hungaricarum*. T. 1. Budapest, 1937. P. 467; Chronicon Budense / Ed. I. Podhradczky. Buda, 1838. P. 197–198; Chronicon Dubnicense / Ed. M. Florianus *HHFD*. Vol. 3. Budapestini, 1881. P. 103–104; Johannes de Thurocz *Chronicae Hungarorum* / Studio et opera J. G. Schwandtneri *Scriptores rerum Hungaricarum*. T. 1. Vindobonae, 1766. P. 186.

унікальне пояснення холмського літописця короля Данила Романовича стосовно природи хронікарської діяльності: “хронографу же . ноужа есть писати все . и вса бывша . Швогда же писати ^впередна . Швогда же востоупати в задна . чьтьи моудрьи разууметь”¹⁰¹. Зрештою, воно належить до звичної практики літописної традиції, стосовно конкретного аналізованого моменту дотепер не побаченої і не сприйнятої. Для анонімного автора збереженої у пізніших переказах первісної реляції про секешфехерварські урочистості 1235 р. засвідчений при цьому метод виявляється практикованим ширше, оскільки на такий самий спосіб, як видно, скомпоновано й інші частини цієї лаконічної розповіді.

Наступним яскравим, теж досі не зауваженим прикладом об’єднання у збереженому викладі різночасових подій сприймається звістка про королівського брата Кальмана, який тримав біля Бели IV королівський меч. Вжите при цьому дієслово “tenente” виразно вказує на, власне, тримання меча, а не несення його у коронаційному поході, чого дотеперішня література також не зуміла зауважити¹⁰². Тобто, наявне в тексті відсилання до королевича Кальмана насправді здатне стосуватися не коронаційної процесії, як незмінно одностайно вважалося досі. Найочевидніше, повинно йтися уже про наступний за нею конкретний крок коронаційної церемонії як ще один вимовний доказ поєднання в аналізованому короткому викладі різних за часом подій. Проте доступний опис, як щойно тепер виявляється, зовсім не твердить про несення меча в коронаційній процесії. Тому випадає визнати частину розповіді зі згадкою про меч відображенням уже пізнішого етапу урочистості, коли під час самої коронації молодший брат короля тримав меч біля нього¹⁰³. Обидва розглянутих моменти – як освячення собору, так і тримання під час коронації при королеві його меча, цілком очевидно, ніяк не здатні стосуватися коронаційного походу, при лаконічній згадці про який, власне, й зафіксовано “Daniele vero duce Ruthenogum”: згідно з висловлюванням відповідного фрагменту, він “equum suum (Бели IV – В. А.) ante ipsum summa cum reverencia ducente”.

Насправді, як видно із вжитих формулювань, коня у коронаційній процесії проваджено *перед* монархом (“ante ipsum”), який сам йшов при цьому позаду пішки. Тобто, король ніяк не міг сидіти на коні, що одразу здатне цілковито усунути найгостріший для давнішого сприйняття як прихильників, так і противників “підданства” момент визнання підлеглості. Данило Романович, звісно, тим більше не мав йти біля стремена й не тримався за нього: коня, не кажучи про конкретні обставини коронаційної урочистості, можна провадити тільки в єдиний доступний спосіб – за вуздечку. Виявлена при цьому reverencia так само зовсім безпідставно співвіднесена з вираженням, нібито, якоїсь підпорядкованості. Вказаний стан здатний виводитися винятково від описаної ситуації коронаційного торжества й за таких обставин неспроможний мати жодного іншого як пояснення, так і наповнення. Так само, як брат короля Коломан меч “honorifice tenente”, король Данило Романович коня “summa cum reverencia

¹⁰¹ Ипатьевская летопись. Стб. 820.

¹⁰² Лише М. Лабунька ствердив: “брат його (короля Бели. – В. А.), принц Коломан, держав з пошаною у його боці його королівський меч”, проте не надав зауваженій тут обставині значення. Див.: Лабунька М. Князь Данило... С. 560.

¹⁰³ Цю особливість королівського протоколу (в іншому контексті) відображає,

зокрема, znana donatorska freska із зображенням польського короля Владислава II Ягайла перед Богородицею з Емануїлом у Троїцькій каплиці Люблінського замку, новішу кольорову репродукцію див.: Różycka Bryzek A. Freski bizantyńsko-ruskie fundacji Jagiełły w kaplicy zamku lubelskiego. Lublin, 2000. S. 138–139.

ducente”. Тобто, обидві залучені формули стосуються описаної атмосфери урочистості, призначені їй передавати й немає найменших підстав добачати в них якогось іншого додаткового наповнення, щоби більше, – без будь-яких на те доказів поверхово і безвідповідально приписаного останній з них виразу не тільки підпорядкування, а й навіть підданства.

Дотеперішня література, як на різні лади, так і власний розсуд експлуатуючи аналізований переказ, фактично, зовсім не звернула уваги на описане в ньому конкретне місце Данила Романовича у коронаційному поході (про те, ніби він мав... виходити з собору після коронації можна не згадувати взагалі...). Це, звісно, ніяк не свідчить на користь достатнього проникнення до вимови залученого джерела з усіма неунікненними наслідками для уже майже двохсотлітньої літературної традиції. Данило Романович, як цілком виразно стверджує повідомлення угорського хроніста, попереджував короля і вів його коня на чолі процесії: відзначено провадження коня та крокування короля в слід за ним. Про меч, як щойно тепер стало очевидним, хронікарський текст пригадає згодом, в іншому, пізнішому моменті урочистості, вказуючи на нього за зовсім відмінних і ніяк безпосередньо не пов'язаних з коронаційним походом обставин.

Винятково скупий, хоча й – виявляється – водночас достатньо непростий за структурою переказ про коронаційний похід поєднує, як щойно тепер випало з'ясувати, різночасові події. Уже само вміщення Данила Романовича на чолі процесії – навіть коли він і не був першим з-поміж учасників коронаційного кортежу (справа першості для нашого інтересу не здатна прибирати якогось окремого істотного додаткового акценту) – однозначно відкидає як належно не обдумані і безпідставні будь-які винятково поверхові за їх природою намагання сприймати таке знаходження свідченням, нібито, підпорядкованості та підлеглості. Гостя, безперечно, виразно вивищено дорученням виконувати однозначно почесну місію. З нею ніяк не випадало би співвідносити навантаження, начебто, якогось применшення, упослідження, а, щоби більше, – підпорядкування та підданства. Згідно з середньовічним церемоніалом, підданий, та ще й в такому сенсі, який на ранньому етапі сприйняття та осмислення історичного досвіду зовсім поверхово приписано галицько-волинському володареві, до того ж – новоприєднаний, як повчають відповідні переконання, ніяк не міг би виступати на тому місці і в тій ролі, якими відзначено Данила Романовича.

Зрештою, досі не зауважено й відсутності бодай натяку стосовно якогось підпорядкованого статусу і в самому тексті наведеного переказу, де володаря поіменовано “vero duce Ruthenorum”. Дотеперішні незмінно так чи інакше поверхові, як нарешті є усі підстави визнати, тлумачення не враховували конкретних характеру участі та місця гостя й зафіксоване в джерелах ведення коня в коронаційній процесії перед королем, виходячи тільки із засвоєння знаного моменту загально сприйнятої церемоніальної практики, на якому незміно акцентували всі докладніші звернення, а не опису конкретної аналізованої події, трактували як провадження коня, що на ньому, нібито, мав їхати Бела IV. Хоча насправді король – виявляється – взагалі не сидів верхи на коні. Власне оте тримання за вуздечку коня під королем (нагадаємо наведене рішуче обурення Д. Зубрицького з приводу приписаного князеві, як він вважав, обов'язку “конюха”), чого само джерело, як лише тепер стало очевидним, насправді не зафіксувало, за званою європейською середньовічною нормою сприймалося виразом визнання зверхності угорського монарха. Тільки в окремих випадках, проте, виходячи, знову ж таки, ніяк не від самого джерельного переказу, поодинокі

автори намагалися компромісно відшукати якусь пожадану “пом’якшену” форму прийнятої зверхності. Однак гість, як врешті виявилось, хоч і провадив коня Бели IV, насправді не міг “триматися за стремено королівського коня” в поверхово, всупереч докладно переказаним очевидним реаліям описаної ситуації, прийнятому досі сенсі. У самій процесії він вів коня перед королем, в наведеному описі виявляється єдиним, окрім угорського монарха, окремо відзначеним її учасником, що неспроможне мати нічого спільного з побіжно і поверхово приписаним йому зусиллями більшості дотеперішніх інтерпретаторів визнанням якоїсь, нібито, підлеглості¹⁰⁴.

Література донедавна так само зовсім не звернула уваги на важливі обставини побуту короля при угорському дворі на час скупко викладених в аналізованому угорському свідченні коронаційних торжеств. Щойно останнім часом О. Головка привернув увагу до конкретного контексту тодішньої появи Данила Романовича в Угорщині, проте потрактував його через знану в літературі призму поразки на одному з етапів міжособного протистояння, яка, нібито, “цілком могла примусити князя Данила погодитись на серйозні поступки угорському королю в обмін на його прихильність у галицькому питанні”¹⁰⁵. Йдеться про знаний довготривалий конфлікт з чернігівськими князями, коли наприкінці травня їх союзник, на той час великий князь київський Ізяслав Мстиславович, разом з численною половецькою ордою завдав поразки військам Данила Романовича. Він сам зумів врятуватися й добратися до Галича, проте тамтешні бояри вчинили змову проти нього й Данилові випало покинути місто та перебраться до Угорщини, де він перебував триваліший час. Літопис твердить про повернення щойно з початком зими, коли сам Василько Романович разом з “ляхами” організував похід проти Галича, Данило Романович виїхав з Угорщини і приєднався до них¹⁰⁶.

О. Головка, як уже відзначено, не так давно припустив, ніби перебування в Угорщині не здатне було привести до нормалізації стосунків, з чим, “вірогідно, пов’язана і відсутність інформації в Галицько-Волинському та інших літописах про означену поїздку князя Данила до Угорщини”¹⁰⁷. Поїздка, однак, насправді виявилася зафіксованою, проте немає відомостей про обставини самого перебування. Тому логічно випадало би твердити про відсутність у цей період якихось істотніших подій, вартих уваги літописця, що, зі свого боку, також, ніби, здатне слугувати потенційним аргументом проти версії стосовно підданства.

За таких обставин засновані на щойно зараз виявленому зовсім поверховому та безвідповідальному, як тепер виявилось, сприйнятті джерельного переказу всі давніше пропоновані тлумачення відповідного місця викладу церемонії, нібито, свідченням прийнятого угорського підпорядкування (показовим не зауваженим досі моментом сприймається цілковита відсутність у дотеперішній літературі будь-яких докладніших міркувань з приводу самої залежності!) випадає сприйняти тільки звичайнісіньким застарілим непорозумінням. Воно виводиться від відсутності адекватного повноцінного залучення самого вихідного джерельного переказу. Як показано на вимовних конкретних прикладах, його все ще навіть належно не прочитано і, внаслідок цього, незмінно “інтерпретовано” без аргументовано обумовленого віднесення до реального змісту та наповнення “використаного” на засвідчений спосіб джерела. За такого

¹⁰⁴ Найдокладніший досі розгляд відповідного церемоніалу див.: *Лабунька М. Князь...* С. 555–560.

¹⁰⁵ Головка О. Східна політика... С. 66.

¹⁰⁶ *Ипатьевская летопись*. Стб. 774.

¹⁰⁷ Головка О. Східна політика... С. 67.

послідовно стосованого підходу замість викладу результатів осмислення автентичної історичної ситуації, фактично, незмінно пропонувався винятково обмін не завжди добутих належними зусиллями особистим досвідом, а частіше досить приватного наповнення враженнями того чи іншого автора.

Проведений аналіз переконує, що угорське хронікарське повідомлення зі згадкою про участь короля Данила Романовича у коронації угорського монарха Бели IV виступає не дослідженим зовсім. Первісне, вихідне для усієї подальшої інтерпретації цілком поверхове сприйняття, отримане не так від змісту та наповнення самого джерельного переказу, як власного уявлення про відповідний аспект суспільної організації за часів європейського Середньовіччя (Н. Карамзін), з інших мотивів, але так само цілком позаджерельних – стосовно залученого вихідного свідчення – міркувань розвинули українські історики другої половини ХІХ ст. Після того, як М. Грушевський визнав автентичність і правдивість хронікарського переказу (у нього, зрештою, так само ще не прочитаного!), запропоновані тлумачення розвивалися двома головними напрямками. Більшість авторів, компромісно приймаючи сам факт підпорядкування й водночас вдаючись до арсеналу не завжди певних у вимові словесних тонкощів, намагалася применшити та згладити гостроту його безпосереднього виразу. Меншість висловлювала тверде переконання у визнанні підпорядкованості. Остання версія у найновішому викладі (Д. Домбровські, М. Волощук) виступила навіть не позбавленою відверто анекдотичних акцентів. Лише поодинокі новітні автори (М. Лабунька, І. Паршин) вказували на інше значення факту ведення коня у коронаційній процесії ніж те, яке звично – незалежно від конкретних позицій – вбачали в угорському хронікарському переказі, не пропонуючи, однак, безпосереднього тлумачення самого засвідченого моменту. Справжньої вимови джерельного висловлювання і за такого наставлення, однак, теж не відчитано й не сприйнято.

Оскільки угорський текст досі сприймався винятково побіжно, без належного для джерела, з яким співвідносився настільки істотний у дотеперішній свідомості момент історичної дійсності, докладнішого аналізу, не кажучи про пожадану всебічність (тут можна було б цілком погодитися з Д. Домбровським, проте він, насправді, мав на увазі щось зовсім інше), опрацьована колективним зусиллям традиція уявлення на відповідну тему виглядає винятковою сумішшю науки і “навколонауки” з очевидною перевагою поглядів, виведених, насамперед, власне, з кола останньої. Запропоновані досі розмірковування над інформацією, збереженою в угорському хронікарському викладі, зуміли поверхово вихопити з нього лише окремі актуально “потрібніші” висловлювання, причому незмінно викладали їх зовсім позбавленими притаманного їм внутрішньо автентичного значення, конкретних взаємозв’язку та об’єктивної взаємозалежності. Цей “недолік” від самого початку невідступно заміщувався (як і, водночас, не менш щедро також компенсувався) ширшими, хоча, здебільшого, – так само досить побіжними (принаймні у доступних викладах) уже готовими знаннями поодиноких авторів, здатними, найперше, як істотно відходити від конкретної історичної ситуації, так і... немало підмінювати її собою. Знайий притаманним йому “науковим” наповненням поширений метод “інтерпретації інтерпретацій” так само працював безвідмовно. Внаслідок цього літературна практика у її саморозвитку, “наближаючись віддалялася”, вимушуючи конкретні знання поступатися перед надто відмежованими від них за суттю та реаліями незмінно приватними уподобаннями...

Щойно найновіша література із залученням ширшого історичного наповнення переконано й аргументовано зуміла ствердити: насправді в угорському джерелі йдеться не про підпорядкування, а щось зовсім інше. Проте, відмовившись від обтяжливого багажу недалеких трактувань, вона так само не змогла зробити наступного, – вже вільного кроку. Їй також не випало нагоди всебічно опрацювати першоджерело, тому, як і попередники, вона теж виявилася не готовою відповісти на очевидне найголовніше питання: про що саме. Після протяжної дороги митарств у майже два століття з'ясування спроможне запропонувати тільки ретельне докладне відчитання та переосмислення самого вихідного джерельного переказу.

Описана ситуація, коли упродовж так тривалого часу цілі покоління зацікавлених авторів, вдаючись до джерела, сприйнятого самотнім свідченням до окремого важливого епізоду біографії короля Данила Романовича, виявилися неспроможними його адекватно використати, на конкретному яскравому прикладі пропонує своєрідний нарис еволюції наукової традиції від її перших кроків, позначених немало поверховим за способом викладом. Вона здатна стати показовим уроком трактування історії із як позитивними, так і негативними сторонами цього процесу, свідченням того, що нерідко упродовж чималого часу не тільки сприймалося, а й видавалося за історію та фігурувало нею – навіть в очах “цеху професіоналів від історії”. Фактично, конкретний джерельний переказ слугував для старшого покоління авторів тільки стимулюючим поштовхом для не тільки ніяк не співвіднесеної з вихідним документальним свідченням, а й цілком незалежної від нього, побудованої на його фактичному послідовному ігноруванні нічим не обмеженої безконечно “вільної”, ніяк не приземленої фантазії на обрану конкретну тему. І на старших авторах, як переконує новітня історіографія, такі вправи не вичерпалися ніяк...

Втім, на ширшому тлі історики тут виглядають ніяк не гірше від колег з інших сфер. У музикантів, наприклад, очевидною аналогічною проблемою так само слугує необхідність зіграти партитуру достеменно так, як її написав автор, а не, як трапляється, підмінювати оригінальний нотний текст власною вільною варіацією на тему партитури, видаючи таку немало незалежну в її конкретному вислові самотійну творчість за, нібито, “справжнісінький оригінал”.

Цей приклад зі званої універсальністю суміжної сфери музики, спроможний, як видається, з достатньою дохідливістю пояснити з чим насправді випадає зіткнутися у дотеперішніх розмірковуваннях навколо “угорського підданства” короля Данила Романовича. Воно виявилось приписаним найвизначнішій постаті західноукраїнської історії княжчої доби на підставі все ще не відбутого, як щойно зараз виявляється, “прочитання” угорського хронікарського переказу з самотньою лаконічною джерельною згадкою про участь у коронаційній процесії угорського короля Бели IV в тодішній столиці Угорщини Секешфехерварі в жовтні 1235 р. тлумаченням, цілковито позбавленим будь-яких реальних підстав.

Окрім виразної переваги ширшого власного досвіду поодиноких істориків над конкретною вимовою унікального джерела, до якого ніхто з них реально так і не підійшов, описана ситуація наділена ще одним досі не побаченим істотним вартим уваги аспектом. Він виводиться від очевидної готовності більшості авторів – не лише давніших, а й новіших, разом з новітніми, – не тільки визнавати можливість, а й приймати реальність “угорського підданства”

короля Данила Романовича в контексті засвідченої конкретної історичної ситуації середини 1230-х років. Показовою при цьому сприймається цілком очевидна відсутність реакції окремих навіть найновіших істориків на загальновідомі цілком слушні зауваження з приводу очевидної відсутності будь-яких реальних слідів гаданого підданства в контактах Галицько-Волинської держави з Угорщиною упродовж найближчих наступних років (як і загалом, але про це окремо) (див. вище).

На такому тлі неминучим повинно би видатися питання: чим насправді реально виступає проблема приписаного зусиллями вже майже двовікової традиції королеві Данилої Романовичу “угорського підданства”. З досвідом опрацювання написаного досі їй, мабуть, випало би визнати своєрідним “привидом”, без будь-яких на те підстав цілком довільно привнесеним на сторінки літератури. За дотеперішнього стану історичних досліджень із притаманною їм відсутністю належного професійного заглиблення до студійованої проблеми очевидному “привидові”, навіть попри окремі цілком слушні переконливі за вимовою застереження, які, однак, у загальному незмінно “підданчому” тоні виявилися не почутими, випало припасти до вподоби чималому грону авторів різного часу, заступаючи собою не тільки справжній перебіг подій. Не менш явною є також логічно зовсім незрозуміла неувага до давно слушно зауваженої відсутності будь-яких видимих наслідків приписаного кроку. Безперечною вбачається також відзначена неприсутність елементарної логіки в розумуваннях, нібито для забезпечення від угорських претензій до Галича Данилові Романовичу належалося визнати... угорське підданство. Коли в методиці Н. Карамзіна, який запровадив цю ідею до наукового вжитку, такі міркування ще хоч якось можна б сприйняти, то їх тиражування майже й через двісті років видається уже зовсім незрозумілим. Однак у розглянутій історії такого незрозумілого віднаходиться не до порівняння більше, ніж придатного для звичного логічного витлумачення...

Те, що йдеться про явного й безперечного привида, здатна підтвердити також дотеперішня очевидна непоодинокість самого його “об’явлення” на засвідчений спосіб. У літературі підданство “зразка 1235 р.” виступає тільки одним, хоча й – з огляду на характер самого залученого “факту” – виділеним найбільшим зосередженням затрачених на нього зусиль, з прикладів подібного сприйняття і трактування постаті короля та обставин його володарювання.

За хронологією біографії вперше з чимось подібним випадає зіткнутися уже на початках життєвого шляху Данила Романовича, коли після загибелі батька¹⁰⁸ йому у ще зовсім юному віці довелося (символічно, звісно, що за умов

¹⁰⁸ Саму її також немало міфологізовано, найперше зусиллями найновішої літератури, через “неподоланну” схильність окремих авторів до ні на чому не заснованих надто широких припущень і глумачень при відсутності конкретних джерельних свідчень про безпосередні обставини загибелі засновника об’єднаної Галицько-Волинської держави та майстерність зусиль видавати цю свою надто приватну творчість за конкретні встановлені факти. Див.: *Александрович В. “Щастя”... С. 316–317; Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”... С. 160–161.* Новіший спеціальний розгляд

наявних джерельних переказів щодо смерті князя та їх трактувань зі слушним підсумковим висновком про недоступність відомостей стосовно перебігу безпосередніх подій, які привели до загибелі, див.: *Войтович Л. Ще раз про обставини смерті князя Романа Мстиславовича Княжа доба: історія і культура.* Вип. 9. С. 9–22. Пор.: *Nagirnyj W. Polityka... S. 143–144* (з прикінцевим підсумуванням: “jednak ostatecznie nie jesteśmy w stanie wyjaśnić, jak przebiegła niefortunna dla władcy halicko-włodzimierskiego wyprawa”; *Ibidem.* S. 144; втім, згадана тут “wyprawa” так само належить до очевидних домислів).

того часу, однак, ніяк не здатне було применшити реальності самого факту стати на чолі нещодавно об'єднаної Галицько-Волинської держави. При цьому в галицькій її частині розгорнулися довготривалі відцентрові процеси, зумовлені багато в чому природним на такому тлі посиленням опозиційних настроїв тутешньої боярської верхівки стосовно недавно прийшлої і, внаслідок цього, – ще дуже мало утвердженої на місцевому ґрунті правлячої родини. Безперечно, відіграла свою роль і відсутність твердої руки, якою загиблий князь утихонірував знане зі свого непідпорядкування галицьке боярство.

Угорський момент при цьому виступив через значне пожвавлення угорської політики на “галицькому” напрямі. Першим виявом цього процесу стала зафіксована винятково скупим та однозначно ретроспективним унікальним переказом пізнішого літописця короля Данила Романовича зустріч угорського короля Ендре II з удовою князя Романа Мстиславовича в Сяноку того ж 1205 р.: “бѣ по смрти Романовѣ снималса король со ѣтровью своєю во Саноцѣ”¹⁰⁹. З приводу її мотивів та обставин джерело не повідомляє нічого, проте, поза всяким сумнівом, повинно було йтися про долю за тогочасних умов Галицько-Волинської держави та її юного спадкоємця – правлячої родини загалом.

Оскільки про самі переговори, а – щобільше, – вірогідні пункти можливих досягнутих тоді домовленостей ніякої конкретики літопис не зберіг, надто скромно задокументованій ситуації неunikнено належалося стати полем здогадів, що й засвідчує доступна немала палітра висловлювань з відповідного приводу. При цьому якнайвиразніше на віддавна звичний для літератури спосіб проігноровано вміщене зразу ж у продовженні наведеної фрази досить розлоге, у порівнянні з нею самою, достатньо чітке та однозначне за вимовою і висловом пояснення стосовно характеру та суті тогочасної угорської політики щодо юного володаря та його держави, здатне, загалом, з'ясувати принципові моменти практично не задокументованого сяноцького епізоду (див. далі).

Дотеперішня історіографія, здебільшого незмінно притримуючись утвердженої починаючи ще від часів Н. Карамзіна версії “угорського підданства”, й, достосовуючи пропоновані погляди до неї, переважно схильна була трактувати сяноцьку зустріч, відштовхуючись від віддавна і надійно засвоєного всепроникаючого угорського підпорядкування. За умов, коли значна частина написаного, не заглиблюючись до джерел, а навіть, здебільшого, немало чи й цілковито їх ігноруючи, послідовно репрезентує незмінне торжество готового “ученого мнения” над завданням осмислення конкретного джерельного переказу, не повинно дивувати перетворення викладу стосовно невідомої у її властивому наповненні сяноцької зустрічі 1205 р. на наступне вивищення незмінно улюбленої серед зацікавлених авторів присутності угорського духу.

Микола Дашкевич навів тільки літописний виклад про сяноцький “снем”¹¹⁰. Людвік Дроба виклав скупу літописну нотатку з численними “щедрими” літературними доповненнями від себе, яких при цьому не вважав за належне відзначити: “Do niego (угорського короля Ендре II – В. А.) udała się księżna wdowa po pomoc i znalazła ją w pogotowiu. Król węgierski uprzedził nawet jej prośby; dowiedziawszy się bowiem, że Halicz ogołocony z panującego, musiał sobie przypomnieć swoje chwilowe tamże panowanie i zapragnął teraz rozszerzyć swą władzę po za Karpaty. Ztąd też zaraz po śmierci Romana, jeszcze w roku 1205 jesienią, wyprawił się Andrzej z wojskiem do Halicza, a ledwie dotarł

¹⁰⁹ Ипатьевская летопись. Стб. 717.

¹¹⁰ Дашкевич Н. Княжение... С. 36.

do Sanoka, spotkał się tu z księżną wdową, która jechała prosić go o opiekę. W Sanoku zapewne stanął układ między księżną a królem węgierskim, mocą którego zobowiązał się Andrzej bronić praw dzieci Romanowych, za co uzyskał nad nimi zwierzchnictwo, podstawę do wymarzonego tytułu “króla Galicyi i Lodomerji”. Jak się pokazuje z następstwa myśli w kronice wołyńskiej, towarzyszył Andrzej księżnej wdowie do Halicza, gdzie pozostawił część swego wojska załogą pod przewodnictwem ślepookiego Mokii i innych trzech Węgrów”¹¹¹. Це висловлювання, у якому до скупі задокументованої правди безмірно щедрою рукою додано не до порівняння більше, ніж можна було довідатися від неї самої¹¹², фактично, стало надалі основою багатьох незмінно загальноприйнятих моментів уявлень про відповідний епізод історії Галицько-Волинської держави. Зокрема, мало хто з пізніших істориків не вдавався до “галицького” походу угорського короля 1205 р., хоча в самих джерелах, як лаконічно наголосив ще М. Грушевський, немає ніякого сліду чогось такого, як і інших численних пропозицій польського автора. Внаслідок цього угорський військовий похід до Галицько-Волинської держави невдовзі після смерті князя Романа Мстиславовича слушно випадало би визнати винятково продуктом нічим не обмеженої уяви цитованого польського автора, не дивлячись на такого благородства походження, залюбки сприйнятим і без міри розтиражованим “безмірно ошасливленими” на такий своєрідний спосіб послідовниками.

Однак сам М. Грушевський через чверть століття також, як щойно тепер виявляється, теж зумів немало додати від себе до наведених у літописному викладі фактів. За його твердженням, з огляду на непевність власного становища, вдова “звернула ся до найблизшого Романового союзника і свого свояка угорського короля, удаючи ся під його опіку (виділено – В. А.). Угорський король *прибув до неї до Сяноку* (виділено – В. А.), і тут мусіли між ними стати ся важні умови, про котрі, на жаль, наші джерела не дають ближших відомостей; галицький (sic!) літописець хвалить прихильність короля до Романової родини, що він “прийняв Данила як свого милого сина”, але не пояснює політичного підкладу сеї опіки. З фактів бачимо, що король бере в свою опіку Романовичів і їх землі, а за те, чи то за згодою їх матери й бояр, чи на власну руку, приймає на себе роллю зверхника сих земель: від тепер він титулує себе королем Галичини і Володимирії (Galiciae Lodomeriaeque rex). Для безпечности ухвалено впровадити в Галич угорську залогу, і король дійсно прислав дуже значну залогу, “Угри многи”¹¹³. З не просто доданих, а виразно “дописаних” тут до викладу скромного літописного переказу фактів найістотнішими видаються погляд про визнання ролі короля як зверхника й перейнята від критикованого Л. Дробі обумовлена саме цим поява відповідної титулатури, а також стилізація тексту, ніби рішення про угорську “засаду” мало бути ухвалене, власне, на сяноцькій зустрічі й таку домовленість реалізовано щойно після неї. За таких обставин випадало би повторити самого М. Грушевського: наведена одинока лаконічна фраза літопису не здатна запропонувати жодних реальних підстав для якоїсь конкретної хронології розгортання подій

¹¹¹ Droba L. Stosunki Leszka Białego z Rusią i Węgrami Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności. T. 13. Kraków, 1881. S. 378.

¹¹² Ще М. Грушевський з приводу цієї щедрою рукою виписаної побудови лаконічно, проте цілком виразно вказав: “але з оповіда-

ння літописи сього не виходить”, див.: Грушевський М. Історія... С. 18, приміт. 1. Однак скромно викладене його цілком слушне зауваження не втримало наступників від тиражування завідомих вигадок, якому немало авторів залюбки віддаються ще й досі.

¹¹³ Грушевський М. Історія... С. 18–19.

як навколо нової ситуації у Галичі, так і самого сяноцького епізоду. Тому немало побаченого, як і в попередника, теж виявляється наділений усіма реальними ознаками нічим не підтверджених, надто відважних здогадів.

Броніслав Влодарські вперше привернув увагу до "że między Romanem a Andrzejem istniało porozumienie, zawarte zapewne w ostatnich miesiącach życia Romana, na mocy którego w razie śmierci jednego z nich drugi miał wziąć w opiekę dzieci zmarłego"¹¹⁴. Усталила więc з королем зjazd в Санокі, який odbył się jeszcze w 1205 r. Na zjeździe król węgierski przyjął opiekę nad Danielem, traktując go, jak podaje latopis, jak swego syna. Teraz postanowił jednak wykorzystać sytuację i zrealizować dawny plan swego ojca Beli, który wyprawiając się przed kilkunastu laty rzekomo na pomoc Włodzimierzowi zajął Halicz i osadził tu syna (właśnie Andrzeja), mając zamiar księstwo halickie związać z własną rodziną. Andrzej podniósł teraz te pretensje. Wprawdzie rządy w Haliczu i Włodzimierz od dał księżnej, by rządziła w imieniu syna, lecz sam objął zwierzchnictwo nad obu księstwami, przyjmując tytuł króla Halicza i Włodzimierza¹¹⁵.

В. Пашуто з приводу сяноцької зустрічі ствердив: "Княгиня имела встречу с королем Андреем II в Санокі (1205 г.), где он принял княжича Даниила, как "милого сына сого", дал ему большой гарнизон во главе с палатином Могом. Но затем по не совсем ясным причинам (может быть, этого хотела Анна, может быть, действовал традиционный галицко-венгерско-суздальский союз) венгерское посольство пригласило из Переяславля Ярослава Всеволодовича, а венгерские войска ушли"¹¹⁶. Щодо титулу, то стверджено включення Галича та Володимира до титулатури лише з появою князя Данила при угорському дворі¹¹⁷.

У спрощеному оглядовому викладі Наталії Полонської-Василенко "після смерті Романа, вдова його... відразу звернулася по протекцію (виділено – В. А.) до Андрея II Угорського, який спровадив до Галичини (sic!) залогу, а сам став іменуватися "королем Галича та Володимерії"¹¹⁸. Іван Крип'якевич лаконічно, проте теж не без "додатків" ствердив: "Угорський король Андрій прикинувся другом малолітніх Романовичів і на з'їзді з княгинею Романовою у Сяноці 1205 р. обіцяв взяти їх під свій протекторат, насправді ж підготовляв агресивні плани, прагнучи включити Галицьке князівство до Угорської держави, тому й прийняв титул короля Галичини і Володимерії"¹¹⁹.

¹¹⁴ "Co do czasu zawarcia tego układu przyjąłbym między 30 XI 1204 (śmierć Emeryka VI), a bitwą pod Zawichostem (19 VI 1205). Zawarcie bowiem takiego układu wcześniej, kiedy sam Andrzej prowadził walkę z bratem, a nawet przez jakiś czas bezpośrednio przed śmiercią Emeryka był więziony, nie przedstawiałoby dla Romana żadnych korzyści": Włodarski B. Polska... S. 24, przyp. 29. Не можна, однак, погодитися з іншою думкою автора: "Są pewne poszlaki, że druga żona Romana (Anna?) mogła być katoliczką i małżeństwo to doszło może do skutku równocześnie z zawarciem układu przyjaźni między Romanem a nowym królem węgierskim Andrzejem, w którym obie strony zobowiązały się, że w razie śmierci jednego z kontrahentów drugi zaopiekuje się dziećmi zmarłego", див.: Ibidem. S. 23–24. Князь Роман Мстиславович не міг одружитися вдруте

щойно в першій половині 1205 р., оскільки, як відомо, на час загибелі мав уже від другої дружини двох кількалітніх синів. Так само ніщо серед доступних фактів не здатне вказати на ймовірність католицького походження його другої дружини.

¹¹⁵ Włodarski B. Polska... S. 32.

¹¹⁶ Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. Москва, 1968. С. 243.

¹¹⁷ Там же.

¹¹⁸ Цит. за вид.: Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 1: До середини XVII століття. Київ, 1995. С. 194. Відповідно щодо ситуації 1235 р.: "Новий король Бея IV не виявляв інтересу до Галичини, а Данило, прагнучи миру, навіть піддався був на його протекцію" Див.: Там само. С. 197.

¹¹⁹ Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. С. 115.

Гжегож Яцек Тиліньскі відвів зустрічі заледве невеликий абзац окремої, радше, популярної присвяченої їй статті, провідною ідеєю якої подано протистояння інтересів у намаганні княгині зберегти обидва князівства для синів, а короля – підпорядкувати їх угорській зверхності. У підсумуванні виражено переконання: “Rządy w Haliczu zostały więc powierzone wdowie (виділено – В. А.), a Andrzej przyjął tytuł króla Halicza i Włodzimierza, rozciągając nad tymi księstwami swoje faktyczne zwierzchnictwo; jednocześnie Andrzej zobowiązał się do opieki nad Danielem, a dla realizacji postanowień układu (виділено – В. А.) do Halicza została wysłana załoga węgierska”¹²⁰. Застосована формула, нібито урядування у Галичі доручено княгині-вдові, найочевидніше протирічить знаному літописному переказові про посадження на галицькому престолі юного Данила: мати могла бути при ньому тільки в ролі регента. Окрім того, залучена формула передбачає повне підпорядкування Угорщині та статус княгині як угорського намісника, що так само не видається можливим ані з огляду знаного ствердженого літописом визнання угорською стороною статусу її сина, ні, так само, – угорського огляду. Автор не зауважив тієї очевидної обставини, що призначення княгині-вдови угорським намісником у Галичі на тлі знаних фактів угорської присутності на місцевому ґрунті мало б виявитися чимось безпрецедентним. Внаслідок цього відповідна пропозиція сприймається цілковито неприйнятною.

Лаконічно висловився з приводу сяноцької теми О. Головка: “Восени 1205 р. угорський король зустрівся в Сяноку” з княгинією-вдовою й при цьому “позитивно вирішено питання про збереження нащадкам Романа галицького столу (виділено – В. А.)”¹²¹, “під час переговорів у Сяноці угорський король фактично визнав права Романовичів на Галич, княгиню Ганну як володарку Галицько-Волинського князівства (виділено – В. А.)”¹²². За такого трактування неодмінно мало б постати питання на який спосіб доля галицького престолу на той час мала залежати від угорського короля, а княгиню-вдову після посадження на престолі її старшого сина належалося трактувати “як володарку Галицько-Волинського князівства”. Проте такого усвідомлення, як бачимо, не виникло.

Для Віталія Нагірного “zaangażowanie (Ендрє II – В. А.) в справу руске zostało wywołane przez matkę Daniela i Wasylka, która niezbędnie potrzebowała pomocy przeciw szykującej się antyhalickiej koalicji książąt ruskich. Wskutek tego miało dojść do zjazdu króla z księżną ruską. Niektóre przesłanki jednak pozwalają przypuszczać, że Andrzej II już latem (виділено – В. А.) 1205 roku zorganizował wyprawę na Ruś. Wskazywać by na to mogło miejsce, w którym król spotkał się z wdową po Romanie – ruska twierdza Sanok. Jeżeli przyjmiemy, że król nie planował żadnej wyprawy na Ruś, to bardzo dziwne jest, że wybrał się aż tam na spotkanie dyplomatyczne. Logicznie byłoby oczekiwać, że to księżna ruska, jako strona mniej wpływowa i bardziej zainteresowana w rokowaniach, sama odwiedzi Andrzeja II na Węgrzech” як звично до угорських королів звели приїжджати руські князі¹²³. Тому, на думку В. Нагірного: “najbardziej logicznie było by przypuszczenie, że spotkanie w Sanoku nie było zaplanowane: Andrzej II, dowiedziawszy się o śmierci Romana, ruszył z wyprawą (виділено – В. А.), a na wieść o nadejściu wojsk węgierskich matka

¹²⁰ Tyliński G. J. Przyczyny zjazdu sanockiego w 1205 roku *Watra* / Pod red. J. Baryłuka. T. 10. Kraków, 2000. S. 77.

¹²¹ Головка О. Князь та король Данило Романович: віхи політичної діяльності *Доба*

короля Данила в науці, мистецтві, літературі: матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 29–30 листопада 2007 р. Львів, 2008. С. 150.

¹²² Там само. С. 152.

¹²³ Naгіrnyj V. *Polityka zagraniczna...* S. 148.

Romanowiczów zdecydowała się wyjechać naprzeciwko i sprubować zalagodzić sprawę drogą dyplomatyczną. Przemawiać za takim przypuszczeniem może fakt, że *od razu po spotkaniu w Sanoku* (виділено – В. А.) pojawiły się w Haliczu dość wielkie siły węgierskie. *Tak szybkie przybycie większych oddziałów węgierskich* (виділено – В. А.) na Ruś *może przemawiać za tym, że były już one razem z królem w Sanoku* (виділено – В. А.)¹²⁴. Тобто, тут розвинуто давню тезу Л. Дроби про “виправу”.

В іншому місці з приводу сяноцької зустрічі коротко стверджено: “Uгода między Romanem a Andrzejem II, zawarta na przełomie lat 1204 i 1205 (sic!), dawała księżnej podstawy, aby liczyć na pokojowe uregulowanie spraw z królem węgierskim. Podczas spotkania między nimi w Sanoku (koniec lata lub początek jesieni 1205 roku) (sic!) księżnej udało się zawrzeć nową umowę. Andrzej II wziął pod opiekę małoletnich Romanowiczów i *dał im do pomocy* (виділено – В. А.) oddział wojskowy pod dowództwem barona (od 1206 roku palatyna) Moga. ... Można się jednak domyślać, że reżentka, w zamian za pomoc, uznała zwierzchnictwo Andrzeja II nad swymi synami. Że tak rzeczywiście było świadczy wzmianka latopiarska “*приаль бо бѣ Данила . како милога снѣ своего*”, *co w średniowiecznej terminologii oznaczało status podległości* (виділено – В. А.). Powyższą hipotezę potwierdza też *przyjęcie przez króla węgierskiego po spotkaniu w Sanoku* (виділено – В. А.) tytułu “*Galiciae et Lodomeriaequae Rex*”. Taki krok księżnej miał na celu: po pierwsze – zneutralizowanie zagrożenia ze strony Węgrów (виділено – В. А.), a po drugie – posłużenie się wsparciem Andrzeja II przeciw szykującej się antyhalickiej koalicji książąt ruskich”¹²⁵. Як видно із зіставлення наведених висловлювань, автор не засвідчив однозначно чіткої позиції навіть щодо часу самої зустрічі. Про нічим не підтвержену прийнятю хронологію та взаємозв'язок поміж поодинокими подіями й практиковану схильність до “домислів” згадувати не випадало б.

Неодноразово за різних обставин вдавався до сяноцького сюжету Мирослав Волощук, у поглядах якого, викладених у поодиноких текстах, присутні явні відмінності.

“Відштовхуючись від угоди, яку приблизно на рубежі 1204–1205 рр. (sic!) новий король Ендре II (1205–1235 рр.) уклав з галицько-волинським князем Романом, а також посилаючись на сяноцький договір із вдовою останнього – Анною (кінець літа 1205 р.), Арпади володіли доволі серйозними юридичними підставами на оволодіння Середнім Подністров'ям і, можливо, навіть деякими волинськими землями. Невипадково, після півторадесятилітньої перерви, починаючи від другої половини 1205 р. (sic!), угорський монарх повернув до свого титулу приставку *Galitiae, Lodomeriae Rex*”¹²⁶. Окрім очевидних мовних перлів, це твердження пропонує також аналогічні ж історичні. По-перше, коронований 29 травня 1205 р., Ендре II не міг нічого чинити як “новий король” уже на рубежі 1204–1205 рр., оскільки на той час королем щойно став. З цього огляду сумнівним виявляється так раннє датування взаємного зоб'язання. Його появу логічно випадало би відносити вже до останніх місяців життя князя Романа.

¹²⁴ Nagirnyj V. Polityka zagraniczna... S. 148–149.

¹²⁵ Ibidem. S. 149–150.

¹²⁶ Волощук М. Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст.: основні цілі та характер перебігу Християнська спадщина Галицько-Волинської держави: ціннісні орієнтири духовного поступу українського народу (присвячується 70-річчю археологічного відкриття і 850-річчю Галицького кафедрального собору).

Матеріали міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ; Галич, 2006. С. 64–65 (збережено правопис оригіналу). Пор.: Його ж. Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст.: основні цілі та характер перебігу Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. № 571: Держава і армія. Львів, 2006. С. 99–104. Тут і далі поклики наведено за першим виданням.

Джерела не зберегли жодних відомостей як про згадану угоду, так і гаданий договір 1205 р., навіть про те, що такий взагалі був. Тому віднаходити в них “серйозні юридичні підстави” для угорської сторони на “оволодіння” певними теренами Галицько-Волинської держави – заняття званої як серйозності, так і переконливості. Так само безпідставним є прийняте функціонування галицько-волинської складової угорського королівського титулу від 1205 р. – сам автор далі вказує на найраніше такі документи тільки наступного року¹²⁷, подібне датування, як уже зазначено, присутнє в історіографії достатньо давно.

Стосовно гаданого “Сяноцького договору” стверджено: “Причини укладення Сяноцького договору та його головні умови є значною мірою загадковими і трактованими в літературі, як на наш погляд, доволі однобоко. Ми вважаємо, що *наприкінці літа 1205 р.* вдова Романа Анна виїхала до *словацького міста Сянок*, де під час зустрічі із *Арпадами*, фактично визнала *головним сюзереном галицько-волинських земель* короля Ендре. Невідомо який особистісний статус щодо угорського монарха зберігала вона сама, однак зрозуміло, що її діти – Данило і Василько були *звичайними васалами*. В іншому випадку пояснити *миттєву появу* у титулі Ендре II *приставки* (виділення – В. А.) *Galitiae Lodomeriae Rex* досить проблематично”¹²⁸.

В іншому з ранніх принагідних прикладів стверджено: “Причини закінчення сяноцького договору и его главные условия являются в значительной мере загадочными. По нашему мнению, в *конце лета 1205 г.* вдова Романа Анна выехала в *венгерский город Сянок*, где во время *встречи с Арпадами* фактически признала *главным сюзереном галицко-волинских земель* короля Эндре. Неизвестно, какой статус по отношению к венгерскому монарху сохраняла она сама, однако понятно, что ее дети – Даниил и Василько были *обычными васалами*. По-другому доволі проблематично об’яснить *мгновенное появление* в титуле Эндре II *определения* (виділення – В. А.) “*Galitiae, Lodomeriae Rex*”. При этом последний на протяжении своего правления не раз демонстрировал свои претензии в отношении Волины – домениальных владений Романовичей”¹²⁹. У тексті ці зауваження подано як коментар до викладу про успіх угорських королів, що “ сумели добиться признания за собой титула “*Galitiae, Lodomeriae Rex*” как минимум со стороны галицкой знати и вдовствующей Анны с несовершеннолетними Романовичами”¹³⁰.

Наведене висловлювання щодо сяноцької домовленості невдовзі повторено з незначними змінами в намаганні виставити угоду між князем Романом Мстиславовичем та королем Ендре про опіку над дітьми у разі смерті одного з них як свідчення, ніби “Арпади володіли доволі серйозними юридичними підставами на оволодіння Середнім Подністров’ям і, можливо, навіть деякими волинськими землями”¹³¹: “Причини укладення Сяноцького договору та його головні умови є значною мірою загадковими і трактованими в літературі, як на

¹²⁷ Волощук М. Угорські військові кампанії... С. 67. При цьому автор, явно “не потрапляючи” в термінологію, ствердив: “король небезпідставно від 1206 р. (перший відомий історії диплом) коронувався (sic!) як *Galiciae Lodomeriae Rex*”.

¹²⁸ Волощук М. Угорські військові кампанії... С. 64, приміт. ***.

¹²⁹ Его же. Обстоятельства казни в 1210 г. Игоревичей Черниговских: актуальне вопро-

сы реконструкции русско-венгерских отношений начала XIII в. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. 2007. № 1–2. С. 106, примеч. 1.

¹³⁰ Там же. С. 106.

¹³¹ Його ж. Проблема васальної(?) підлеглості князів Игоревичів чернігівських від угорського короля Ендре II: джерела, історіографія, постановка проблеми *Український історичний збірник*. Вип. 11. Київ, 2008. С. 18–19.

наш погляд, доволі однобоко. Ми вважаємо, що *наприкінці літа 1205 р.* вдова Романа Анна виїхала до *угорського міста Сянок*, де під час зустрічі із *Арпадами*, фактично визнала *головним сюзереном галицько-волинських земель* короля Ендре. Невідомо який особистісний статус щодо монарха зберігала вона сама, однак зрозуміло, що її діти – Данило і Василько повинні були з роками перетворитися у *класичних васалів*. У іншому випадку пояснити *миттєву появу* у титулі Ендре II *приставки* (виділення – В. А.) *Galitiae Lodomeriaeque Rex* та майже 5-річне перебування старшого Романовича в межах володінь Ендре (з наявністю у короля наміру родичання) досить проблематично¹³². Далі версія про домовленість між обома володарями стосовно нащадків зникає й стверджено тільки: “фактичним сюзереном Галицької землі від серпня 1205 р. вважався угорський король, який у своїх діях відштовхувався від двох ключових факторів із відчутними рисами легітимності: наявності підтримки серед місцевого боярства і змісту Сяноцької угоди із вдовою Романа Мстиславича – Анною”¹³³. Втім, якщо домовленість про опіку над нащадками на випадок смерті мала стати, як стверджено, підставою до територіальних претензій, то таке визнання лише здатне свідчити не тільки про на конкретних прикладах уже показане звичне маніпулювання історичними, а й разом з ними водночас ще також – і юридичними фактами. Проте, видно, автор не переобтяжував себе заглибленням як до залученої проблематики, так і власного тексту, у якому при насадженні тотального “васального підданства” вдається натрапити, наприклад, на таку очевидну як історичну, так і літературну шараду: “не виключено є і можливість прийняття деякими з князів (швидше за все Володимира і Романа, або когось із них) *васального підданства збоку Ендре II* (виділено – В. А.)”¹³⁴. А буквально в наступній позиції вдається віднайти навіть таке: “відповідно монарх небезпідставно від 1206 р. *коронувався* (виділено – В. А.) як *Galitiae Lodomeriaeque Rex*”¹³⁵. “Поразка (Володимира – В. А.)... та встановлення восени 1207 р. в Галичі влади Романа посилює політичну і династичну підлеглість останнього від Ендре. Не виключено, що король очікував на протязі короткого часу приїзду князя в Угорщину та складання відповідних актів підданства”¹³⁶. Зрештою, в останньому випадку був авторитетний попередник, якому вдалося визнати: “Роман Ігорович у 1207 р., відправившись за допомогою проти свого брата Володимира до Угорщини “визнав над собою зверхництво Ендре”¹³⁷. Втім, ще до того у тому ж викладі з’являється і князь Роман Мстиславович, “*znoszący nad sobą pewną zależność* (виділено – В. А.) *od Leszka* (Бялого – В. А.) *od chwili kiedy przy pomocy Leszka dostał się ponownie na tron halicki*”¹³⁸. Так що вся ота засвідчена суцільна “лавина підданства” навіть має підстави презентуватися продовженням певної “традиції”.

Ще інша, так само з певними відмінностями версія погляду на сяноцьку ситуація оприлюднена при розгляді взаємовідносин Ендре II з Ігоровичами: “Причини укладення Сяноцького договору та його головні умови є значною мірою загадковими й трактованими в літературі, на наш погляд, доволі однобоко. Ми вважаємо, що *наприкінці літа 1205 р.* удова Романа Анна виїхала до *тогочасного угорського міста Сянок*, де під час зустрічі із *Арпадами*, фактично визнала *головним сюзереном галицько-волинських земель* короля Ендре.

¹³² Волощук М. Проблема... С. 11, примт. **.

¹³³ Там само. С. 22.

¹³⁴ Там само. С. 20.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Там само. С. 23.

¹³⁷ Włodarski B. Polska... S. 41.

¹³⁸ Ibidem. S. 27.

Невідомо який особистісний статус щодо угорського монарха зберігала вона сама, однак зрозуміло, що стосовно Данила й Василька король ставав опікуном із можливим розширенням сюзеренних прав після досягнення ними 14-річного віку. Інакше пояснити *миттєву появу* в титулі Ендре II *приставки* (виділення – В. А.) *Galitiae Lodomeriae Rex* досить проблематично. При цьому останній опосередковано виявляв свої територіальні та династичні претензії й до Волині – доменіальних володінь Романовичів¹³⁹. Тут знову йдеться про вже знаний успіх зусиль Арпадів, які “зуміли добитися визнання за собою титулу *Galitiae Lodomeriae Rex* як мінімум від галицької знаті та вдови Анни з неповнолітніми Романовичами”¹⁴⁰.

Далі принагідно коротко згадано про сяноцьку зустріч 1205 р. при розгляді “угорського” дитинства короля Данила Романовича. Тогочасну ситуацію відзначено в наступний спосіб: “Романовичі (sic!) були *другорядними й неповноправними монархами* (виділено – В. А.), одночасно перебуваючи в доволі неоднозначній підлеглості від Ендре (sic!), узаконеній Сяноцькою угодою від *серпня 1205 р.* (виділено – В. А.)”¹⁴¹. Далі сини князя Романа Мстиславовича знову принагідно відзначені підлеглими¹⁴². Суть тогочасної угорської політики, всупереч виразній та однозначній вимові літопису з відповідного приводу, згідно з якою король уже давніше “приаль бо бѣ Данила . како милога сна своего”¹⁴³, побачено в прагненні “притримати малолітнього Данила у себе для того, щоб, поперше, прихильники Романовичів не змогли продовжити пошуків ймовірних союзників за межами Угорщини,.. а, по-друге, спробувати згодом перетворити Романового сина на одного з іспанів... або майбутніх управителів галицької землі від імені самих Арпадів”¹⁴⁴. При цьому виказано, звісно, не тільки тверде переконання у незмінній другорядності спадкоємця князя Романа Мстиславовича, а й водночас – виняткову прозорливість у викритті потаємних намірів угорського короля діяти стосовно юного галицького володаря за опробуваною на батькові самого монарха завідомо підступною візантійською схемою¹⁴⁵. Проте насправді така проникливість виявляється лише здатністю пристосовувати уподобану десь ситуацію до місцевих реалій, з якими вона не має нічого спільного, та підміною автентичної історії “всезнаючим” її варіантом.

Ідея другорядності та підданства визначила також відповідні моменти викладу новішої монографії М. Волощука. “Трагічна загибель Романа Мстиславовича 19 червня 1205 р., переговори його вдови з угорським королем у Сяноці в *серпні* (виділено – В. А.) того ж року, те, що Андрій II від 1206 р. надалі вживав титул *Galitiae Lodomeriaeque Rex*, та *вступ до Галича угорських військ на підтримку малолітніх Романовичів* (виділено – В. А.) суттєво змінили статус земель. Титулатура, яку Арпади (а після них і усі наступні угорські династії аж до початку ХХ ст.) відтепер використовували, безперечно, символізувала перехід дітей та вдови загиблого князя під особисту опіку Андрія II з усіма відповідними *династичними і політичними* (виділено – В. А.) наслідками,

¹³⁹ Волощук М. Король Ендре II – князі Ігоревичі Галицькі (Чернігівські): проблеми взаємовідносин (1208–1209 рр.) *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Вип. 1. Івано-Франківськ, 2009. С. 84, приміт. *.

¹⁴⁰ Там само. С. 84.

¹⁴¹ Його ж. “Угорське” дитинство короля Данила Романовича (1206–1210 рр.) *На ві-*

стар історії України. Ювілейний збірник на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В. В. Грабовецького. Івано-Франківськ, 2008. С. 369.

¹⁴² Там само. С. 370.

¹⁴³ Ипатьевская летопись. Стб. 717.

¹⁴⁴ Волощук М. “Угорське” дитинство... С. 370.

¹⁴⁵ Там само.

насамперед у практичній площині. “Галицьке князівство” де факто опинилося під протекторатом угорських королів, а неповнолітні князі, особливо Данило (виділено – В. А.), оберталися у формальних васалів. Це підкреслювало те, що Арпади використовували титул саме *Lodomeriae Rex*, тобто – королів Володимирії, під якою угорці навряд чи мали на увазі всі волинські землі. Йшлося лише про столичний центр загиблого Романа Мстиславовича та прилеглі до нього території¹⁴⁶. Не вдаючись до докладнішого розгляду усіх моментів наведеного твердження, не можна не привернути уваги до “протегованих князів”, хоча добре відомо про посадження на престолі старшого з братів – Данила, Василько за відповідних обставин у подібній ролі, як відомо, не фігурує ніколи.

Далі у контексті “хронології належності Перемишля і Перемишльської землі угорській династії Арпадів у першій половині XIII ст.” категорично наголошено прийняття після загибелі князя Романа “в августе (виділено – В. А.) этого же года политического и династического (виділено – В. А.) подданства его вдовы от венгерского короля Эндре II (Andreas, 1205–1235) в г. Сянок, входившем в состав Перемышльской земли. Король окончательно и бесповоротно (виділено – В. А.) включил в свой титул приставку (sic!) *Galitiae Lodomeriaeque Rex*”¹⁴⁷. Що належалося б розуміти під поняттям “политического и династического подданства... вдовы” князя Романа Мстиславовича, звісно, повинно залишитися серед таємниць, так само, як і те, чому йдеться про її підданство, коли добре відомо, що після того, як до Галича дійшла звістка про загибель князя, його наступником на місцевому престолі й володарем держави став малолітній (на той час) старший син Данило. Втім, сам характер наведеного викладу якимось не зовсім здатний мобілізувати домагатися від автора пояснень. За його визнанням, “безусловно первым наиболее заметным эпизодом утверждения власти короля Эндре II в данной (Перемишльській – В. А.) земле был результат встречи с вдовой погибшего князя Романа Мстиславовича в Санюке, после чего венгерский монарх фактически утвердил свой сюзеренитет над малолетними *наследниками* (виділено – В. А.) галицко-володимирского правителя Даниилом и Васильком”¹⁴⁸. Сюзеренитет, нібито, мав просунутися аж до того, що сам Сянок “по умолчанию”, на наш вигляд, можна считать... со второй половины 1205 г... находился в сфере влияния венгерской королевской администрации”¹⁴⁹. До чого, власне, спрямоване таке визнання, окрім як ще одного наголошення і без того уже зовсім всюдисущого “угорського підданства” – гадати годі.

Найдокладніше зустріч та її контекст розглянув Віталій Нагірний, виклад якого, однак, так само нерідко виходить поза вимову джерельних свідчень. Насамперед, він прилучився до тих попередників, які приймали нічим не доведений військовий похід угорського короля до галицко-волинських земель

¹⁴⁶ Волощук М. “Русь” в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції. Івано-Франківськ, 2014. С. 82. В іншому місці стверджено прийняття титулу “за результатами Сяноцької зустрічі Андрія II [Арпади] титудувалися (sic!) *Galiciae Lodomeriaeque Rex*”: Там само. С. 253, приміт. 1274. Відкликаючись до зафіксованого в джерелах використання прапорів Галицької та Волинської земель при інтронізації 1608 р. імператора Матіаса II, автор твердив навіть: “До

Арпадів могли потрапити й знамена, якими користувався загиблий під Завихостом Роман Мстиславович”. Див.: Там само. Під тиском прийнятого “васалітету” “під знамена” далі визнано також: “Отримати знамена як символ складення васальної присяги Романова вдова, на нашу думку, могла й у Сяноці 1205 р.”. Див.: Там само. С. 253, приміт. 1273.

¹⁴⁷ Волощук М. *Terra Praemiziensi in regnum Hungariae* в XIII веке. Хронология проблемы *Colloquia Russica*. S. 103.

¹⁴⁸ *Ibidem*. S. 105.

у другій половині 1205 р., відкликавшись при цьому водночас до не персоніфікованої “більшості авторів”, схильних закладати відсутність у польського та угорського монархів наміру організації такого походу. Щодо останнього, то на тверде переконання В. Нагірного, “вмешательство в русские (sic!) дела было инициировано матерью Даниила и Василька, которая остро нуждалась во внешней помощи ввиду образовавшейся антигалицкой коалиции русских (sic!) князей”¹⁵⁰. “З’їзд” княгині-вдови та угорського короля потрактовано результатом саме такого розвитку подій і вслід за “більшістю попередників”, прийнято прибуття угорського гостя на запрошення вдови¹⁵¹, хоча на це не здатне вказати навіть проведення зустрічі не на угорській території. Вибране місце – “прикордонна фортеця” – для автора є також доказом планування військового походу (перейнятого від Л. Дробі) “на Русь”, нібито, уже влітку 1205 р. За відсутності таких намірів “кажется странным и нелогичным, что он избрал для дипломатической встречи русский (sic!) а не венгерский город”, оскільки князі завжди їздили до Угорщини, а королі прибували “на Русь” винятково під час військових походів¹⁵². Відзначивши таку “нелогічність” поведінки короля, В. Нагірний запропонував її пояснення через здогад, “что встреча в Санокке не была специально запланирована. Скорее всего, Андрей II узнал о смерти Романа, отправился в поход на Русь. Это могло быть вызвано как условиями договора с Романом, подписаного на рубеже 1204–1205 гг. (sic!), так и собственными интересами Арпадов. И кажется закономерным, что на весть о приближении венгерских войск вдова Романа решила дипломатическим не допустить возможного неблагоприятного для ее сыновей развития событий и лично отправилась на встречу с Андреем II. В пользу такого предположения может свидетельствовать тот факт, что сразу же после встречи в Санокке (виділено – В. А.) в Галиче появился достаточно сильный венгерский гарнизон. Такое быстрое появление венгров в столичном городе Галицкой земли можете свидетельствовать о том, что они вместе с королем прибыли в Санок”¹⁵³. Що вибір Сянока здатна пояснити здогада очевидно близькість до звичного місця резидування угорського монарха здогадуватися, звісно, не випадало.

Щодо часу побачення, то його цього разу визначено у проміжку між 1 серпня 1205 р. коли король засвідчений на території Угорщини, де виставив грамоту для далматинського міста Нін (автор визнав її вірогідним свідченням перебування монарха в самому місті!) та звично для військових походів перед початком зими¹⁵⁴. В. Нагірний потрактував підсумки зустрічі як вірогідне укладення договору, можливо, заснованого на давнішій домовленості з князем Романом, за умовами якого “король взял под покровительство малолетних Романовичей (виділено – В. А.) и отдал в распоряжение их матери военный отряд под предводительством барона (с 1206 г. палатина) Мога (виділено – В. А.)”¹⁵⁵. Що ж до головного інтересу, то, як виявилось, “можно предположить, что регентша, взамен за венгерскую помощь, признала верховенство Андрея II над своими сыновьями.

¹⁴⁹ Волощук М. Terra Praemiziensi... S. 105.

¹⁵⁰ Нагірний В. Русско-венгерская (sic!) встреча в Санокке 1205 года *Colloquia Russica*. S. 80 (завідомо позаісторичне для галицько-волинської дійсності XIII ст. поняття “русский”, йдучи за російською історіографією, прикладено до ситуації послідовно і систематично). Як зазначив сам автор (s. 79,

przyp. *) стаття є доопрацьованою і розширеною версією відповідного викладу давньої монографії: *Ejusdem*. *Polityka zagraniczna...*

¹⁵¹ Нагірний В. Русско-венгерская встреча... С. 81.

¹⁵² Там же.

¹⁵³ Там же.

¹⁵⁴ Там же.

¹⁵⁵ Там же. С. 83.

Об этом может свидетельствовать информация летописи о том, что король “приаль бо бѣ Данила . како милога сѣа своего”, что в средневековой терминологии означало форму зависимости (виділено – В. А.). Такое предположение подтверждает также принятие Андреем II титула *Galiciae et Lodomeriaeque Rex*¹⁵⁶.

Отже, виклад з виразним плутанням та безперечним перекрученням загальновідомих історичних понять і фактів, як, наприклад, щодо “формули залежності”, насправді пропонує тільки достатньої обережності припущення про можливість “угорського підданства”. Очевидною уже відзначеною з іншої нагоди наївністю сприймається вміщене в безпосередньому продовженні твердження, ніби визнання “угорського підданства” покликане було гарантувати... від угорської загрози¹⁵⁷. Проте наведені фрагменти авторського тексту дають немало прикладів того, наскільки поверхово, без елементарного заглиблення до історичної ситуації трактуються описані події. Фактично, подано класичний приклад цілковитого домінування історіографії в особі певного її носія над історією, до невпізнання переінакшеною власною волею того ж носія.

Леонтій Войтович потрактував сяноцьку зустріч моментом розвитку ситуації після загибелі князя Романа Мстиславовича й розглянув її на тлі подій щойно після виступу проти юного галицького володаря київських військ князя Рюрика Ростиславовича разом з половцями восени 1205 р. та побачив у ній слушний єдино можливий крок княгині-вдови: “Вона негайно зустрілася у Сяноку з угорським королем Андрієм II... Андрій II не вагаючись прибув до Сянока, чим продемонстрував беззастережне визнання прав племінниці (sic!) (княгині Романової – В. А.) та її синів”. Позицію короля пояснено його реакцією на зобов’язання, досягнуте 1204 р. (sic!) між ним та князем Романом Мстиславовичем, з якого випливало прийняття спадкоємця як “милого сина свого” та надання війська на чолі з Мокієм¹⁵⁸. Наведені часові акценти, звісно, не виводяться від одинокої літописної згадки про зустріч, проте, як бачимо, встигли стати нормою. Уже тривалий час присутнього в історіографії “військового походу” Л. Войтович не пригадав.

Даріуш Домбровскі визнав сяноцьку зустріч проведеною, власне, у ході військової експедиції короля Ендре II до Галицької землі (“*monarcha ruszając na Halicz działał na mocy wcześniejszej umowy z Romanem, która niezaprzeczalnie nie miała punktów jednoznacznie niekorzystnych dla strony ruskiej*”)¹⁵⁹, хоча ніяких навіть натяків на щось подібне на військову експедицію на чолі з самим королем джерела, як відомо, не зберегли. Наведене переконання у королівському безпосередньому заангажуванні накинulo трактування й інших фактів. Зокрема, згаданий датований 1 серпня 1205 р. документ для далматинського міста Нін без застосування галицько-володимирської титулатури “*świadczy wyłącznie o tym, że ne uczestniczył wówczas w wyprawie na Ruś, czyli że nie był w Sanoku, nie przekreśla więc możliwości nieco późniejszego spotkania się z wdową po Romanie*”¹⁶⁰.

Усі ці розмірковування виявляються, однак, заснованими винятково на переконанні, нібито “*poddanie się Romanowiczów władzy zwierzchniej Andrzeja II w zamian za opiekę wygląda logicznie, a zjazd sanocki wydaje się najdogodniejszą możliwością dokonania aktu holdowniczego*”¹⁶¹. Підсумування пропонує, немов,

¹⁵⁶ *Нагирный В.* Русско-венгерская встреча... С. 83.

¹⁵⁷ Там же.

¹⁵⁸ *Войтович Л.* Галич... С. 169–170.

¹⁵⁹ *Dąbrowski D.* Daniel Romanowicz... S. 36.

¹⁶⁰ *Ibidem.*

¹⁶¹ *Ibidem.*

обережніший, проте не менш однозначний висновок: “W Sanoku król Węgier, wypełniając sojusznicze zobowiązania wobec Romana, objął opiekę nad wdową po nim i jej dziećmi, przede wszystkim zaś nad w pełni w jego opinii legalnym księciem halicko-włodzimierskim*, Danielem. Wówczas jeszcze nie przyjął tytułatury ruskiej, bo funkcjonował według niego dysponujący sankcją prawną i społeczną, choć małoletni, zwierzchni władca państwa. ... Od tego momentu Andrzej II, wchodząc w rolę opiekuna rodziny Romana, mógł oficjalnie ingerować (виділено – В. А.) w wewnętrzne sprawy Rusi halickiej i włodzimierskiej”¹⁶². Незрозуміло, правда, як опіці згідно із прийнятим давніше зобов’язанням належалося співвідноситися з “гольдом”, але, здається, обидва поєднані тут явища зіставляти не належиться. А від автора не випадало б вимагати аж так глибокого проникнення як до відповідного історичного контексту, так і суті та змісту власних пропозицій¹⁶³. Уже була нагода показати таке твердження тільки виявом переконання про всепроникаюче “угорське підданство”, щедро розсіяного на сторінках написаної з такими, власне, усвідомленнями новітньої біографії короля¹⁶⁴.

Перегляд важливіших позицій літератури, яка так чи інакше вдавалася до сяноцької зустрічі, показує досить стійкий однозначний підхід переважної більшості авторів до трактування цього моменту історії Галицько-Волинської держави початків правління короля Данила Романовича. Найвні виклади виразно позначені послідовно поверховим засвоєнням як скупого літописного переказу, так і ширшого контексту розвитку подій після загибелі князя Романа Мстиславовича. Відсутність незаангажованого наставлення до відповідних джерельних переказів звично не тільки для давнішої, але й не менше – новітньої традиції покликані були щедро компенсувати широкі здогади, здебільшого схильні не просто виходити поза задокументований контекст подій. Їх найголовнішою прикметою стало намагання додавати до нього немало нічим не підтверджених необдуманих чорнових “робочих” міркувань не тільки з-поза реального перебігу ситуації, а нерідко й навіть загалом можливого за тогочасних умов, для відповідного етапу внутрішньої еволюції історичної традиції.

За такого поступу осмислення сяноцької зустрічі 1205 р. та її ширшого тла в дотеперішньому науковому досвіді немає іншого виходу, як і цього разу послідовно відмежуватися від “непередбачувано багатого” історіографічного багажу й заново вдатися до літописного переказу як єдиного безпосереднього відображення самої події в актуально доступних джерелах, цілеспрямовано відмовляючись від немалої кількості нагромаджених нічим не підтверджених здогадів впереміж із відвертими домислами. Незмінне неподільне їх домінування повинно поступитися перед всебічним аналізом задокументованих фактів з подальшим незаангажованим осмисленням на широкому історичному тлі.

Дотеперішній літературі сяноцької зустрічі та її контексту бракує, як уже неодноразово показано на конкретних прикладах, насамперед, належного усвідомлення чіткої хронології подій починаючи від отриманої у Галичі звістки про загибель князя Романа Мстиславовича як вихідного моменту подальшого їх розвитку. Відсутність такого сприйняття свого часу немало визначив сам позбавлений чітких часових орієнтирів літописний текст, при викладі обставин

* В оригіналі помилково: “włodzimierskin”.

¹⁶² Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 37.

¹⁶³ Про запрозентований “метод” та співвідношення у ньому наукових і “нарколоніаукових” підходів докладніше див.:

Александрович В. “Щастя”... С. 311–352; Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”... С. 157–195.

¹⁶⁴ Александрович В. “Щастя”... С. 322–323. Пор.: Там само. С. 325–326.

початкового періоду біографії юного князя Данила Романовича ще й додатково заплутаний через відсутність природної часової послідовності. Проте ще більше різнорідних несумісних з тодішньою дійсністю міркувань та здогадів уже за новіших часів історики невтомною рукою не тільки зуміли додати від себе, а й схильні надалі продовжувати цей надто сумнівний успіх.

За словами пізнішого літописця, угорський король “приаль бо бѣ Данила . како милога снѧ своего . Уставиль бо бѣ оу него . засадоу . Мокъа великаго . слѣпоукого . и Корочюна Въѣпта . и снѧ его . Витомира . и Благиню . иныи Оугры многи . и за то не смѣша Галичанѣ . ничто же створити . бѣ бо инѣхъ много Оугоръ”¹⁶⁵. Наведене висловлювання логічно впадало би трактувати цілком виразною вказівкою на рівноправний характер стосунків. Ендре II, який сам нещодавно заступив на престіл (коронований 29 травня 1205 р.), за наведеним твердженням літописця, “приаль бо бѣ Данила . како милога снѧ своего”. Ця лаконічна розповідь наділена своєю послідовністю. Юний Данило стає князем з надходженням до Галича звістки про загибель Романа Мстиславовича й угорський король надсилає йому “підмогу” відповідно до нещодавньої взаємної домовленості з батьком нового князя. Власне в такому контексті, нічим не натякаючи на якесь підпорядкування, літопис викладає й подальшу історію юного володаря (див. далі). На очевидну угорську підтримку для нього якнайвиразніше вказує, зокрема, наведене повідомлення про відіслану до Галича численну угорську “засаду”, завдяки якій “не смѣша Галичанѣ . ничто же створити”. Угорська присутність у викладі літописця явно спрямована на утвердження молодого Данила Романовича в Галичі, покликана служити гарантом забезпечення його від неунікненого за складених обставин виступу знаних зі своєї “непокори” “галичан”. Причому, наведені імена чотирьох провідних, як випадає здогадуватися, представників угорської “засади” однозначно наділені навантаженням переказу якогось вірогідного, автентичного свідчення з епохи¹⁶⁶. Особа “Мокъа”, якого ототожнюють зі згаданим уже під наступним роком палатином¹⁶⁷, спроможна відсилати до виняткового значення, якого мали надавати галицькій “засаді”. Водночас вона сприймається також свідченням уваги, відведеної галицькій ситуації, та рівня, на якому її трактовано. І ніщо при цьому не мало б означати жодної зверхності*, хіба що сам статус короля порівняно з князем, однак у літературі, як відомо, не про це йшлося (хоча М. Грушевський, як пам’ятаємо, відкликався до такого моменту).

¹⁶⁵ Ипатьевская летопись. Стб. 717.

¹⁶⁶ Окремої уваги заслуговують винятково слов’янські імена перелічених головних представників угорського військового підрозділу. Л. Войтович, відкликаючись до іменування, висловив здогад, ніби “це військо було спільно зібрано в закарпатських комітатах Спіші та Земплині, тобто ближче до кордонів”: *Войтович Л.* Галич... С. 170. Втім, пропозиція є тільки припущенням, ніяких слідів вказаної “поспішності” джерела так само не зберегли. У наведеному складі “засади” випадало би добачати важливе свідчення усе ще належно не оціненої неугорської складової тогочасного населення королівства. Цей момент, зокрема, цілковито проігнорував М. Волощук, всупереч загальновідомим історичним фактам, проте відповідно

до угорської патріотичної візії, трактуючи руський елемент в Угорському королівстві тільки актуальними “переселенцями”, див.: *Волощук М.* “Русь”...

¹⁶⁷ *Dąbrowski D.* Król... S. 35, przym. 55 (з давнішою літературою). Не відомо, чи не йдеться при цьому про одного з трьох братів слов’янського походження, згаданих у документі 1217 р.: *Волощук М.* “Русь”... С. 253, приміт. 1271.

* Можлива нерівність здатна виводитися, хіба що, від юного віку галицького володаря, внаслідок чого він, справді, міг сприйматися “сином” народженого близько 1176 р. угорського короля: той природно репрезентував попереднє покоління для молодшого від нього на чверть століття нового галицького зверхника.

Позбавлений хронології виклад, як уже зазначено, не здатний відсилати до часового конкретизування відповідних подій. Не випадало би, однак, сприймати зазначені заходи щойно відповіддю на складення антиромановичівської коаліції князів до осені 1205 р., як це нерідко пропонувалося в літературі. Поява в Галичі угорців, завдяки присутності яких “не смѣша Галичанѣ . ничто же створити”, звісно, не могла бути істотно віддаленою від складення нової ситуації із загибеллю князя Романа Мстиславовича. Противна партія серед місцевих еліт, само собою, не мала б чекати тривалий час, аби щось “створити” супроти юного володаря. Тому прибуття цих угорців немає підстав співвідносити також і з гаданим неодмінно пізнішим угорських походом до Галича, оскільки приготування такого так само потребувало б певного часу. Власне цієї обставини не врахував Л. Дроба, запустивши до літератури ще й досі популярну версію про угорський похід на чолі з королем, на продовження якої окремі автори схильні як зазначалося, трактувати угорську “засаду” частиною війська, немов прибулого з цим походом. Твердячи про появу угорської “засади” щойно, нібито, з настанням осені після віднесеної до цього часу зустрічі в Сяноку, історіографія явно звично не схильна була надто задумуватися над справжнім змістом такої пропозиції... Зрештою, зустріч неподалік від угорських володінь у Сяноку, радше, випадало би сприймати свідченням акурат проти можливості походу. Як з нею співвідноситься у часі тодішня поява угорців у Галичі – так само не відомо. Проте не зауважені досі не задокументовані активні угорські контакти княгині-вдови та її оточення видаються непідважальними, зі свого боку так само доводячи послідовно союзницький, а не якийсь інший рівень тогочасних відносин.

Однак сприйняття як гаданих сяноцьких домовленостей, так і тогочасного перебігу подій загалом, розвинулося зовсім інакшим шляхом – без залучення належного критичного підходу стосовно пропонованого в попередників, як уже була нагода неодноразово показати, надто схильних до нагоромадження різномірних нічим не обмежених домислів...

Навіть не вдаючись до інших вимовних прикладів, сам розглянутий “програмний”, зрештою, під відповідним оглядом епізод 1235 р. задалегідь неухильно визначав репертуар можливих тлумачень сяноцької зустрічі 1205 р. під пером новітніх дослідників. При цьому, нібито, належалося виходити від подальшого розвитку подій. Однак дотеперішній досвід пропонує достатньо яскравих взірців здатності трактувань, заснованих, немов, на конкретних фактах, насправді немало, а то й цілковито відходити від них, впадаючи в жанр за всіма ознаками нічим не обмеженої, зовсім вільної самостійної незалежної “творчості” на обрану тему¹⁶⁸. Вона виявляється немало притаманною

¹⁶⁸ У колі сюжетів біографії короля Данила Романовича чи не найяскравішим серед новітніх таких прикладів здатне, зокрема, послужити новітнє трактування обставин його прибуття до Холму з чеського походу літа 1253 р.: *Dąbrowski D. Król...* S. 348–349; *Ejusdem. Daniel Romanowicz...* S. 105, 286. Критичні зауваження з приводу цього вражаючого наповнення вияву “незалежної” творчості за цілковитої відсутності панування не тільки над фактами, а й навіть самим собою див.: *Александрович В. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”...* С. 168–171, 179–180. Безпере-

чно, в контакт з Д. Домбровскім виникло переконання щодо тогочасного “учтування” короля з братом у холмських храмах ще одного автора: *Толочко А. П. Основание Холмской епископии. С. 270–271* (“дом св. Иоанна” смог принять и разместить князей с их многочисленной свитой, и при этом вся эта орава какое-то время пировала там (виділено – В. А.) (“прибываше [...] с веселием”: Там же. С. 271). Критику такого не тільки цілковито безпідставного, а й водночас відверто дикого трактування див.: *Александрович В. Холмский епархиальный осередок...* С. 100–103.

давнішій науковій традиції як її визначальна прикметна особливість¹⁶⁹. Проте водночас зберігає здатність не менш успішно вегетувати й у найновішій літературі, загалом призвичаєній презентуватися, нібито, значно критичнішою за практикованими підходами.

У літописному переказі конкретно засвідчено, що для угорського короля княгиня-удова доводилася ятрівкою, тобто, згідно із загальноствореною термінологією родинних взаємозв'язків¹⁷⁰, – дружиною брата¹⁷¹. Сам цей факт до нас дійшов з уст автора відповідної частини Холмського літопису короля Данила Романовича й ставити під сумнів реальність та характер відзначених родинних пов'язань не випадало би ніяк. Щобільше, дотеперішнє сприйняття все ще не дійшло до такого цілком очевидного, як мало б видатися, визнання¹⁷². Проте саме зазначені міркуванням спорідненості, а не якимось іншим, ніде і нічим, зрештою, не засвідченим реальним чинником посталої ситуації моментам, разом із давнішими взаємними зобов'язаннями між королем та князем Романом Мстиславовичем, й належалося визначати конкретний характер стосунків угорського двору з родиною покійного володаря – його спадкоємцями. Наведене літописне висловлювання не несе в собі нічого іншого поза констатування родинних взаємозв'язків та дружніх стосунків й це, зі свого боку, теж мало б відсилати до продовження і за сина загиблого князя ніяк не перемінених приязних контактів з угорським двором.

Іншим важливим моментом, здатним пояснити спражні характер засвідчених відносин, сприймається знаний зворот зі звернення краківського князя Лешка до угорського короля при супроводженні юного галицького володаря до Угорщини: “Романовы тобѣ бо друогъ бѣ . клалася бо бѣста . ако Уставшю в животѣ племени его . любовь имѣти”¹⁷³. Звідсіля слушно робився висновок про наявність між покійним галицьким князем та його угорським родичем певного договірного зобов'язання стосовно взаємної опіки над юними нащадками на випадок смерті одного з них¹⁷⁴. Проблема виходить поза актуальну тему, проте цілком певно повинно йтися про конкретні домовленості поміж обома володарями і їх логічно випадало би навіть відносити, найправдоподібніше,

¹⁶⁹ У колі сюжетів історії часів короля Данила Романовича новіші найскравіші приклади такої методи віднайдено в цитованих опрацюваннях А. Майорова та Д. Домбровського (див. вище).

¹⁷⁰ Див.: Грінченко Б. Д. Словарь української мови. Т. 4: Р–Я. Київ, 1959. С. 546.

¹⁷¹ Див.: Іпатъевская летопись. Стб. 717.

¹⁷² Див., наприклад: *Dąbrowski D. Król...* S. 50 (для автора виразно стверджений у літописному викладі родинний взаємозв'язок вдовуючої княгині з угорським королем пригаданий “jak to nie do końca precyzyjnie określa Kronika halicko-wołyńska”, з цього приводу див.: *Александрович В. “Щастя”...* С. 319). Так залучений термін, зокрема, інтерпретував свого часу: *Włodarski B. Polska...* S. 31. Пряме підтвердження саме такого значення слова “ятров” пропонує також звернення князя Мстислава Даниловича до єпископа-посланця вмираючого князя Володимира Васильковича: *Іпатъевская летопись. Стб. 905.*

¹⁷³ *Іпатъевская летопись. Стб. 719.*

¹⁷⁴ *Włodarski B. Polska...* S. 24, 32; *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 34–35. Водночас всупереч цілком виразній вимові наведеного джерельного переказу, останній автор твердить про “nieznane co do szczegółów porozumienie polityczne”, тільки в примітці застерігаючись: “Kto wie, czy nie był to rodzaj układu na przeżycie”: *Ibidem. S. 35, przyp. 53.* Пор. також: *Ibidem. S. 36* (“jak dość wyraźnie stwierdza Kronika halicko-wołyńska węgierski monarcha ruszając na Halicz działał na mocy wcześniejszej umowy z Romanem, która niezaprzeczalnie nie miała punktów jednoznacznie niekorzystnych dla strony ruskiej”). Запропонований огляд ситуації позначений однією з численних на сторінках цитованої книги показових неузгодженостей викладу; огляд подібних прикладів для початків біографії Данила Романовича див.: *Александрович В. “Щастя”...* С. 316–318.

до короткого періоду від осадження Ендре II на престолі (29 травня 1205 р.) до смерті Романа через три тижні після цього 19 червня. А коли так, то чи не могло це бути передбачення перед планованим походом галицького князя, здатним водночас вказати і на якісь його тісніші стосунки з новим угорським королем. Один з вірогідних пунктів і повинно було зберегти наведене одиноким джерельним свідченням з відповідного приводу – фраза, вкладає до уст краківського князя у його зверненні до короля в цитованому літописному висловлюванні. Сумніватися в автентичності цього переказу не випадало б, оскільки він цілком узгоджується із задокументованим на сторінках літопису перебігом тогочасних стосунків обох сторін.

Однак коментарі поодиноких істориків до наведеного літописного свідчення нерідко надто далеко відходили від його реальної вимови. Показовим прикладом може бути твердження М. Котляра, нібито відповідна домовленість мала бути скріплена зарученням юного княжича Данила з однією з угорських королівен¹⁷⁵. Воно явно забігає наперед, оскільки справа заручин постає у літописному викладі без будь-якої “передісторії”, цілком “заново” тільки в дещо пізнішій ситуації¹⁷⁶ (пор. далі). Цю взаємну угоду датовано ще від кінця 1204 чи початку 1205 р. – відколи Ендре II після смерті брата став королем¹⁷⁷. В. Нагірний сприйняв таке міркування за “uzasadnione”, проте водночас слушно вказав на можливість укладення подібної домовленості щойно з утвердженням Ендре II на престолі¹⁷⁸. Тому її поява повинна сприйматися наслідком не зафіксованих у джерелах певних тісніших контактів галицького князя з новим угорським королем, а сам засвідчений характер підказує висновок про особливо тісні стосунки, у яких випадало би вбачати не зауважений досі важливий момент активності галицько-волинського володаря завершального періоду його життєвого шляху. Водночас позиція угорського короля стосовно оводолої родини сприймається продовженням і ралізацією саме цих зобов’язань, що, звісно, неперед виключає можливість якихось “угорських зазіхань”.

З огляду наведених міркувань, мабуть, не тільки літературним зворотом, а й обставиною певного, добре відомого тоді, цілком виразно сприйнятого наповнення належить сприймати також твердження літописця про прийняття юного галицького князя з боку угорського короля як “милого сина свого”¹⁷⁹. Намагання побачити і тут наступний з безконечного ряду виразів “підданства” (див. вище) вказує винятково на безперечну схильність до немало хворобливого як сприйняття, так і трактування самої проблеми залежності, чим частина не тільки давніших, а й сучасних авторів здатні грішити послідовно і систематично.

Власне в окресленому, найперше, на такий спосіб контексті стосовно безмірно переексплуатованого в дотеперішній літературі угорського акценту й тільки через таке його “заземлення” випадало би розглядати всю подальшу історію спадкоємця загиблого князя. Сюди належить як переїзд молодого правителя після втечі з Галича та Володимира до угорського двору¹⁸⁰, хоча самі конкретні

¹⁷⁵ Котляр М. Коментар... С. 176.

¹⁷⁶ Див.: Ипатьевская летопись. Стб. 723; Kronika... S. 27.

¹⁷⁷ Włodarski B. Polska... S. 24, 32; Котляр М. Коментар... С. 170–171; Войтович Л. Роман Мстиславович і утворення Галицько-Волинського князівства Галичина та Волинь у добу середньовіччя. До 800-ліття з дня народження Данила Галицького / Відп. ред. Я. Д. Ісаєвич.

Львів, 2001. С. 26.

¹⁷⁸ Nagirnyj W. Poltyka... S. 118.

¹⁷⁹ Ипатьевская летопись. Стб. 711.

¹⁸⁰ Як уже зазначено, найновіший і найдокладніший огляд цього факту впадає у завідомо зайвий для наукових досліджень “переважаючий патріотизм”, немало, водночас, відходячи від основної теми, див.: Dąbrowski D. Król... S. 50–55. Приведення

обставини цього факту (разом з безперечною відповідною ширшою практикою) все ще залишаються неопрацьованими¹⁸¹, так і збережені також тільки у переказі холмського літописця наміри одруження з тамтешньою королівною, не подані в літописі як складені за часу перебування юного галицького князя при угорському дворі¹⁸². Останні, як уже зазначено, сприйматися свідченням цілком конкретної ситуації вузького періоду перед появою в Угорщині спадкоємця по чоловічій лінії. Літописний виклад лаконічно відзначив цей важливий часовий акцент окремим істотним мотивом: “зане сна оу него не бѣ”¹⁸³. Тобто, у відповідному моменті літописного оповідання повинно би йтися про матримоніальні плани угорського двору щодо юного галицько-волинського князя ще перед народженням за якийсь час до 29 листопада 1206 р. майбутнього Бели IV¹⁸⁴. Отож, як випадає ствердити, такі наміри насправді могли існувати ще за певний проміжок часу до появи потенційного претендента при угорському дворі, хоча досі їх сприймали лише на тлі наступного періоду “угорського дитинства”. Тоді правляча родина насправді вже мала спадкоємця й одруження з викладеними в літописному оповіданні мотивами мало б втратити актуальність.

Д. Домбровскі докладніше розглянув зазначений аспект біографії короля, але через звичне поверхове засвоєння вимови джерельної розповіді не зумів запропонувати аргументованого погляду щодо зазначеної теми. У нього над літописним свідченням послідовно домінує “не впорядкована надмірна ерудиція”, поєднана з popisом обізнаності із ніяк не прив’язаними до аналізованої конкретної ситуації пізнішими фактами біографії поодиноких представниць угорської правлячої родини¹⁸⁵. Проте літопис цілком виразно стверджує про плани короля одружити юного галицько-волинського володаря з однією зі своїх доньок перед народженням спадкоємця. Тому немає ніяких підстав скаржитися на, нібито: “Niezbyt jasne brzmienie odpowiednich fragmentów Kroniki halicko-wołyńskiej”¹⁸⁶. Насправді “niezbyt jasne” воно виявляється тільки в очах окремих новітніх коментаторів, не завжди спроможних прочитати й адекватно сприйняти написане. Не наділені належним терпінням для уважного читання, вони схильні вдаватися до тлумачення, забувши про природний і невід’ємний для свого цеху обов’язок

засвідченої тенденції до можливого реального повнення запропоновано: *Александрович В. “Щастя”... С. 319–323; Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”... С. 177–178.*

¹⁸¹Сдиний у дотеперішній літературі спеціальний їх огляд з не рідкісними для автора авторитарними акцентами, немало поверховий і поспішний, не позбавлений трактувань, не введених від докладнішого опрацювання автентичних джерел епохи: *Волощук М. “Угорське” дитинство... С. 365–376.*

¹⁸²Ипатъевская летопись. Стб. 723. Найновіший біограф короля з очевидною поспішністю відкинув цей літописний переказ як віддзеркалення, нібито, “dworskich plotek” (*Dąbrowski D. Król... С. 52*), інформація якого про плани короля за відсутності чоловічого нащадка “jest fałszywa” (*Ibidem. С. 53*). Аргументи на користь вірогідності відображення у відповідному свідченні якогось конкретного (можливо, й вузькочасового) моменту еволюції планів Ендре II стосовно Галицько-

Волинської держави див.: *Александрович В. “Щастя”... С. 319–320, 322; Його ж. “Dlaczego nie spróbować szaleństwa”... С. 177–178.* Пор. також запропоноване далі часове уточнення.

¹⁸³Ипатъевская летопись. Стб. 723.

¹⁸⁴У новітній літературі так відповідний епізод потрактував Леонід Махновець: *Літопис Руський / За Іпатським списком переклав Л. Махновець. Київ, 1989. С. 371, приміт. 3 (примітка до викладу подій 6714/1206 р.). Д. Домбровскі, найвиразніше не розуміючи суті цієї пропозиції, закинув йому, нібито наведено твердження, “nie powołując się przy tym na jakiegokolwiek przesłanki źródłowe i literaturę”: *Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich (Biblioteka Genealogiczna. T. 6). Poznań; Wrocław, 2002. С. 64.**

¹⁸⁵*Dąbrowski D. Rodowód... С. 63–67; Ejusdem. Król... С. 52–55.*

¹⁸⁶*Ejusdem. Rodowód... С. 63.*

послідовно дотримуватися вимови залученого джерела. Оскільки йдеться про період до народження принца Бели, тобто якийсь час перед 29 листопада 1206 р.¹⁸⁷, усі наведені міркування Д. Домбровського в контексті часу після появи юного галицького-волинського князя при угорському дворі 1206 р.¹⁸⁸ чи, в іншому погляді, – після початку – в першій половині щойно 1207 р.¹⁸⁹ наперед позбавлені сенсу як несумісні з конкретним аналізованим фактом біографії короля, виявляються винятково зайвим побічним продуктом історіографії.

Ніяких інших реалій “угорського дитинства” літопис не зберіг й не випадало би за літописця додумувати вірогідні для уподобання факти. Одним з яскравих їх прикладів приймається наступне знаної “проникливості” твердження М. Волощука про “наявність у короля Ендре II щодо волинського князя серйозних планів. Завдання, що ставились монархом, передбачали перетворення Данила із часом (очевидно, від 14-літнього віку) на одного зі своїх східнослов'янських васалів, покликаних уособлювати владу й впливи *Sognam Sacram* у Галицькій землі і, можливо, на Волині. Не випадково король ще *від серпня 1205 р.* (виділено – В. А.) користувався не просто титулом *Galatiae Rex*, як його батько Бела III, а *Galitiae Lodomeriaeque Rex*. Відтак, на нашу думку, перебування князя-ізгоя (виділено – В. А.) в межах Угорського королівства аж ніяк не можна назвати поневірянням. Практика виховання й протегування молодих престолонаслідників при іноземних дворах із подальшим використанням у своїх цілях самим опікуном була звичним для Середньовіччя явищем”¹⁹⁰. М. Волощук зумів виказати особливу проникливість до ніде й нічим не засвідчених планів угорського монарха (попутньо посилено докладаючи немало власних зусиль для їх “розбудови”), звично поправляючи при цьому загальновідомі факти. Зокрема, винятково “на потребу” ще раз подано зазначене стосування у практиці угорської королівської канцелярії галицько-волинської титулатури, нібито, вже від прийнятого часу сяноцької зустрічі, хоча в самому наведеному тексті ніщо не вказує на вивчення королівського дипломатарію під відповідним оглядом. Автор виходив винятково від того, що з відповідного приводу переконатися – і на цю тему теж – немало надто довільно щодо вимови джерел розмірковувань. Однак ще М. Грушевський на підставі опублікованих документів вказав на наявність таких свідчень щойно тільки від 1206 р.¹⁹¹ Провівши докладніше зіставлення таких джерел, аналогічного висновку дійшов Д. Домбровський (до свого попередника при цьому він не відкликався), відзначивши водночас рідкісність докладно датованих дипломів¹⁹². Така особливість доступних актів королівської канцелярії не дає змоги довідатися, відколи (а щобільше – за яких конкретних обставин) залучення титулатури виступило звичною повсюдно стосованою нормою канцелярської практики угорського дору. Залишатися ж замість цього з відповідного приводу при дописаних до

¹⁸⁷ Часовий відлік заснований на двох документах папської канцелярії, дати яких визначають народження угорського спадкоємця на період після 7 червня та за якийсь час перед 29 листопада 1206 р.: *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 52, przyp. 100.

¹⁸⁸ *Dąbrowski D. Rodowód...* S. 65.

¹⁸⁹ *Ejusdem. Król...* S. 235.

¹⁹⁰ Волощук М. “Угорське” дитинство... С. 373. Особливого наголошення потребує

явно уподобане поняття “князя-ізгоя”, до реалій відповідного етапу біографії Данила Романовича, не належалося би розважати, наскільки вдало припасоване.

¹⁹¹ *Грушевський М. Історія...* С. 18, приміт. 2.

¹⁹² *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 36. Б. Влодарські, наприклад, послуговувався поняттям “*dłuższa wędrówka*”: *Włodarski B. Polska...* S. 33.

історії безмірно “щедрою рукою” навіть “найавторитетніших і найпереконливіших” здогадах, звісно, не випадало б ніяк.

Уявлення Д. Домбровського на тему гаданого “підданства” виводяться від притаманного йому послідовно негуячого і применшуючого сприйняття короля та його статусу¹⁹³. Зазначений етап життєвого шляху після вимушеного виїзду з Галича подано як “okres kilkuletniej tulaczki Daniela po obcych dworach”¹⁹⁴. Само формулювання вельми показове для авторської візії, хоча, правду кажучи, не настільки слушне, як, нібито, майстерно сконструйоване. Принаймні, залучена формула зовсім не схильна враховувати зафіксованого в літописі кількарізного перебування юного галицько-волинського володаря за цей період у своїй державі¹⁹⁵ та навіть короткочасного повернення на галицький престіл¹⁹⁶, з якого почалася його біографія.

Також щонайменше дивним сприймається знаного патріотичного запалу намагання виставити за тодішніх обставин краківського князя Лешка Бялого “господарем долі” галицько-волинської княжої родини. Буквально: “Leszek Biały wysłał Daniela na Węgry, u siebie zatrzymując księżnę wdowę i Wasylka (виділено – В. А.)”¹⁹⁷. Належалося би гадати, наскільки виїзд галицько-волинського князя до Угорщини мав бути відображенням ініціативи чи – щобільше – волі краківського правителя. Його причетність до переїзду безперечна, проте не випадало би приєднуватися до намагання подати ситуацію так, нібито доля овдової родини цілком мала знаходитися у руках угорського короля та краківського князя й останній “wysłał Daniela” “u siebie zatrzymując księżnę wdowę i Wasylka”. Привернута увага до властивого стосунку Ендре II до овдової родини (див. вище) показує подібні міркування, знову ж таки, щонайменше не зовсім коректними. Таким самим непорозумінням є й твердження, нібито Лешек Бяли “затримав у себе” княгиню-вдову з молодшим сином, оскільки літописний виклад про несподівано прихильне прийняття втікачів у Кракові не дає найменших підстав приписувати краківському князеві якоевсь вірогідного “насилства”. Наведене тлумачення зазначеного епізоду належить до очевидних прикладів некоректного трактування вищезгаданого літописного викладу, на сторінках цитованої польської біографії короля Данила Романовича, як на численних конкретних прикладах уже була нагода привернути увагу в обох неодноразово цитованих рецензіях, – далеко не рідкісного. За так облегшеного підходу виклад фактів неunikнено прибирає акцентів, невластивих вимові самих джерел і навіть за умови їх залучення замість них витворюються цілком нові, на них тільки “подібні”.

Так само ніщо не здатне вказати нібито польсько-угорський поділ “сфер впливу” у Галицько-Волинській державі повинно засвідчувати також “rozdzielenie rodziny Romanowiczów i wysłanie Daniela na Węgry jako *swoistego zakładnika – gwaranta przyjętego status quo* (виділено – В. А.)”¹⁹⁸. Те, що літопис як одиноке джерело відомостей про аналізовані події не тільки нічим навіть натяку не подає на щось таке, для автора у напливі очевидного угорського екстазу виявляється не наділим ніякісіньким значенням. Остаточо випавши зі скромних шат історика й приодягнувши замість них тогу “творця історії”, він, не відмовляючи собі в самозадоволенні, самовіддано переколює давно минулі події на власне уподобання

¹⁹³ Див.: Александрович В. “Щастя”... С. 349–350.

¹⁹⁴ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 50.

¹⁹⁵ Ипатьевская летопись. Стб. 726, 727, 728.

¹⁹⁶ З цього приводу у тексті польського автора тільки мимохідь відзначено “перерви”: Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 51.

¹⁹⁷ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 50.

¹⁹⁸ Ibidem. S. 51.

і розсуд, невгамовно витворюючи на знаний спосіб “від самого себе” образ історії, насправді позбавленої, однак, виразнішого зв'язку з автентичною ситуацією (поза, хіба-що, контекстом рядового “дюма-роману”). Найочевидніше, йдеться, про зовсім інший жанр, неспроможний мати нічого спільного з повноцінним науковим дослідженням в актуальному розумінні цього не тільки завдання, а й водночас зобов'язання, тобто про щось винятково насамперед наукоподібне, з наукою у її загально визнаному і загальноприйнятому виразі завідомо несумісне.

“Угорське дитинство” короля Данила Романовича, як воно викладене на сторінках літопису, зі свого боку, так само мало би вказати на очевидну неможливість пожаданого “підпорядкування”, до чого відсилає й уже відзначене послідовно зовсім інше сприйняття родини покійного галицько-волинського князя угорською стороною. Втім, до такого висновку неухильно провадить уся розглянута еволюція угорських стосунків зі спадкоємцями князя Романа Мстиславовича. Але література віддавна схильна як віднаходити, так і додумувати й пропонувати інші наголоси при розгляді тогочасних фактів, звично виходячи при цьому не від самих джерельних переказів, а найперше “незамінних підручних багатств” історіографії, доповненої скарбами подивудітного “гіпотетизованого всезнайства”, немало навчених, на жаль, на такій, власне, основі й актуально працюючих авторів.

Докладніше осмислення трактування угорського акценту в початковому періоді біографії короля Данила Романовича показує його родовід не від засвідчених у літописі та супутніх джерелах вказівок стосовно реалій тогочасної ситуації. Воно виставляє поширені погляди результатом перенесення на неї зродженого у вихідних мотивах винятково із зазначеного послідовно поверхового сприйняття “канонізованої” подачі участі Данила Романовича в коронаційних урочистостях Бели IV. Принципово суперечний знаним історичним реаліям, нічим не оправданий погляд про угорське підданство ще часів Н. Карамзіна й тут теж зумів накинути визнання підданства, облагороджене уже достатньо давньою “традицією”, згодом суттєво підкріпленою схильнянням до такої версії чималою рядю визнаних наукових авторитетів.

Тому усі засвідчені в літописному викладі цілком очевидні моменти реального наповнення виявилися так чи інакше, а здебільшого – цілковито проігнорованими в пропонованих досі інтерпретаціях сяноцької зустрічі 1205 р. та гаданих досягнутих тоді домовленостей. Л. Дроба датував сяноцький епізод щойно осінню 1205 р.: на його думку, він мав відбутися уже під час організованого на виконання давнішої домовленості з покійним князем походу короля на Галич¹⁹⁹. Польський історик, не заглиблюючись, подав поспішний похід угорського короля з метою опанувати Галицько-Волинську державу, але в Сяноку його, нібито, мала перестріти вдова й укласти з ним певні домовленості. М. Грушевський слушно йому заперечив. Він відкинув таке твердження, відкликавшись до літописного оповідання з цілком виразним та однозначним за вимовою відсиланням до викладених у ньому, проте при пануючій немало своєрідного забарвлення “увазі” до джерел ще й досі так і не побачених обставин зустрічі: “в Сяноку був просто з'їзд (“снимал ся”)²⁰⁰, відкидаючи можливість чогось іншого. Навівши твердження літописця про прийняття юного галицького володаря в угорського короля як свого милого сина, М. Грушевський з жалем відзначив відсутність відомостей стосовно “політичного підкладу сеї опіки”: “З

¹⁹⁹ Droba L. Stosunki... S. 378.

²⁰⁰ Грушевський М. Історія... С. 18, приміт. 1.

фактів бачимо, що король бере в свою опіку Романовичів і їх землі, а за те, чи то за згодою їх матери й бояр, чи на власну руку, приймає на себе ролю зверхника сих земель: від тепер він титулує себе королем Галичини і Володимирії²⁰¹.

Запропонований коментар, як і його основа в літописному викладі, не у всьому однозначні, оскільки стверджений у літописі статус “милого сина” не найкраще ув’язується з прийнятим невдовзі титулом, проте що конкретно здатне стояти за цим явним протиріччям – не відомо. Однак наведена літописна розповідь про присутність угорської “засади” задля приборкання можливої за знаної ситуації Галича боярської опозиції й у вислові літописця саме такою, а не якогось іншого завдання достатньо красномовно вказує на безперечну угорську підтримку юному володареві. Вона виразно відсилає до опіки, проте питання про конкретний характер її самої у літературі досі, фактично, так і не постало, оскільки всі зусилля незмінно скеровувалися до тиражування поверхо-во сприйнятого і визнаного “угорського підданства”, наділеного здатністю надалі неунікнено накидати відповідне бачення будь-якого наступного епізоду перебігу подій. У контексті наведеного погляду доповнення до угорського королівського титулу сприймається не зовсім зрозумілим, проте показово видається його поява, як уже зазначено, тільки від 1206 р.: жодний з-поміж раніших документів королівської канцелярії чогось подібного не зафіксував. Тобто, його залучення не відображає ситуації 1205 р., а пізнішу, складену вже, очевидно, тільки після формування до осені того року князівської коаліції проти Романовичів, хоча й немає ніяких джерельних підстав для прийняття якогось певного співвідношення та взаємозалежності обох зазначених моментів. Проте видається очевидним доповнення до угорського королівського титулу не за часів перебування юного Данила Романовича на галицькому престолі, а вже після того, як спадкоємці князя Романа Мстиславовича змушені були покинути місто. Є, однак, певним, що поодинокі збережені факти тогочасної історії надто скупо викладають перебіг подій та їх ширший контекст й не надаються для вичерпного відтворення з бажаною докладністю усіх непростих перипетій тодішньої дійсності. Загальностосоване ж досі незмінно облегшене відважне “додумування до історії”, звісно, як неприйнятне, так і неприпустиме й рано чи пізно повинно покинути коло практикованих методів її трактування.

У новітній літературі версію про угорський протекторат прийняв Гжегож Януш Тиліньскі, вказавши, нібито король “liczył na rozciągnięcie na nie (галицькі та волинські землі – В. А.) zwierzchnictwa Węgier”²⁰². В. Нагірний, як уже зазначено, визнав, що в Сяноку, взамін за допомогу, княгиня-вдова “uznała zwierzchnictwo Andrzeja II nad swymi synami”²⁰³. Д. Домбровскі в контексті

²⁰¹ Грушевський М. Історія... С. 18.

²⁰² Tyliński G. J. Przyczyny... S. 75–78. Позбавлений наукового апарату короткий виклад на підставі шести позицій давнішої літератури, безпосередньо “з’їздові” присвятив зазедве абзац тексту (Ibidem. S. 77): “Postanowienia zjazdu sanockiego były w pewnym sensie realizacją wcześniejszego układu między Romanem i Andrzejem, a jednocześnie, zgodnie z zasadą “duży może więcej” stawiła króla węgierskiego w nad wyraz korzystnej sytuacji. W Sanoku spotkał się bowiem Andrzej z wdową po Romanie. Wdowa

liczyła zapewne na to, iż uda jej się zachować księstwa halickie i włodzimierskie dla synów, Andrzej zaś liczył na rozciągnięcie na nie zwierzchnictwa Węgier (tym bardziej, że miał do tego słuszny tytuł z lat 1188–1190). Rządy w Haliczu zostały więc powierzone wdowie, a Andrzej przyjął tytuł króla Halicza i Włodzimierza, rozciągając nad tymi księstwami swoje faktyczne zwierzchnictwo; jednocześnie Andrzej zobowiązał się do opieki nad Danielem, a dla realizacji postanowień układu do Halicza została wysłana załoga węgierska”.

²⁰³ Nagirnyj W. Polityka... S. 149.

його поглядів на особу короля Данила Романовича так само схилився до версії протекторату²⁰⁴, хоча й зробив це не без певних застережень. Спершу стверджено про зустріч з угорським королем у Сяноку “jak jedynym w tym momencie sojusznikiem na jakiego mogła (княгиня-вдова – В. А.) liczyć” на підставі його давнішого порозуміння з покійним чоловіком²⁰⁵. Далі йдеться про “з’їзд” цілком за Л. Дробою “już w trakcie wprawy węgierskiej”²⁰⁶, а знана з літопису “засада” потрактована як “wsparcie”²⁰⁷. “Wsparcie” логічно належалося юному самостійному володареві – залучений термін не вкладається до набору понять підпорядкованості та протекторату. Однак, незалежно від цього, розгляд проблеми закінчився на очікуваний – у контексті знаної загальної візії автора – спосіб: “W Sanoku król Węgier, wypełniając sojusznicze zobowiązania wobec Romana, objął opiekę nad wdową po nim i jej dziećmi, przede wszystkim zaś nad w pełni w jego opinii legalnym księciem halicko-włodzimierskim, Danielem (виділено – В. А.)”²⁰⁸. Те, що джерело самого повідомлення однозначно відсилає до малолітніх нащадків (див. вище) для неодноразово засвідченої прогресивності мислення не тільки не найголовніше, а й не варте уваги зовсім. Виявленням того ж незмінно прогресивного підходу сприймається також переконання, нібито роль опікуна належалося використати підставою до офіційного втручання у внутрішні справи держави, а далі навіть з’являється твердження про погодження польської сторони “z faktem zholdowania przez Andrzeja II księżny wdowy i jej synów (виділено – В. А.)”²⁰⁹. Тобто, попри розважання і сумніви, Д. Домбровські, все ж, визнав угорський протекторат над державою Данила Романовича як чергову цеглину в “улюблену будівлю” неодмінного “угорського підданства”. Про рівень проникнення, як і відтворення ситуації свідчить, хоча б, наведене відкликання при цьому до “вдови і синів” не дивлячись на визнання старшого з них “легальним князем (sic!)”²¹⁰.

Запрезентовані “середньовічні світи” – і це не скарб винятково цитованого автора за засвідчених обставин – явно не схильні обертатися у колі реалій епохи. Практично, в цьому конкретному випадку послідовно повторено класичну модель визнання угорського підданства на підставі участі короля Данила Романовича в коронації Бели IV 1235 р. з тією ж підміною автентичних джерельних переказів до теми зіставленням переповненого безпідставними здогадами цілком поверхового у викладі проблеми історіографічного скарбу, ще й прикрашеним незмінним неунікненним плутанням у термінології.

Насправді не тільки описаний перебіг подій, а й реалії подальшого їх розгортання у відображенні пізнішого холмського літопису як, здебільшого, єдиного джерела для реконструкції відповідних обставин, не дають ніяких не те що надійних, а взагалі жодних підстав для висновку про прийнятність якогось підпорядкування юного князя Угорщині та угорського васалітету. Докладніший розгляд такої версії характеризує її як не засновану на неприйнятних аргументах. Фактично, її основою стали коли не переконання, то, принаймні, немало хвороблива, як уже була нагода показати за іншої okazji, схильність сприймати неодмінну несамотійність короля на поодиноких послідовних етапах його життєвого шляху починаючи від самих початків, стійке при звичаєння бачити його незмінно винятково в такому контексті й відповідно трактувати

²⁰⁴ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 35–38.

²⁰⁵ Ibidem. S. 34–35.

²⁰⁶ Ibidem. S. 35.

²⁰⁷ Ibidem.

²⁰⁸ Ibidem. S. 37.

²⁰⁹ Ibidem. S. 38.

²¹⁰ Пор. також відповідне власне твердження самого Д. Домбровського: Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 34.

історію тієї непростої, особливо за дотеперішніх неунікнено поверхових підходів, для аналізу й осмислення, епохи. Щобільше, як уже зазначено, отак “організоване” “підданство” переслідує не тільки самого Данила Романовича, а й інших західноукраїнських володарів, виступаючи однією з популярних неодмінних тем новітніх історіографічних зусиль у неодноразово засвідченому не рідкісному послідовно надмірному вимірі. Кожна втеча до Угорщини виявляється підставою для “миттєвого” визнання підданства. Однак, як перекоонує критичний перегляд – винятково історіографічних, оскільки комплекс джерел до історії епохи не пропонує нічого навіть віддалено подібного на щось те, що свого часу зуміли з відповідного приводу побачити серед повідомлень окремих з джерельних переказів певні представники наукового цеху та, з їхньої подачі, – понад усяку міру далі розвинути уже новітні послідовники – йдеться про завідомо видуману історію, немало віддалену від автентичної.

Тому версія про угорське підданство юного Данила Романовича та його держави при докладнішому розгляді виявляється заснованою не на придатних для прийняття переконливих та належно осмислених конкретних фактах. У її основі без особливих зусиль віднаходиться зроджене на “невловимих” з наукового огляду підставах переконання про неминучу несамостійність князя, його неунікненну підпорядкованість, об’єктом якої, відповідно до доступних джерельних свідчень та знаного перебігу подій, виявлялося Угорське королівство з окремими відзначеними того ж характеру, проте немало скромнішими польськими акцентами²¹¹.

Загалом, як уже йшлося, не випадало би вважати сяноцький “снем” таким, щойно на якому новий угорський король повинен був визнати юного галицького володаря, – для цього мав пройти вже достатньо тривалий час і досвід гаданих стосунків між обома дворами, що їм, безперечно, належалося попередити зустріч, на якій в доступних джерелах, все ж, збереглися певні натяки, заперечує таку можливість. Може братися під увагу, звичайно, підтвердження певних моментів уже існуючих домовленостей і вірогідні актуальні акценти взаємних контактів, викликани новим розвитком ситуації, що й повинно було стати безпосереднім приводом побачення. Треба думати, що як само воно, так і його результати виходили від якогось уже пізнішого етапу розвитку конкретної короткотривалої, як невдовзі виявилось, тогочасної ситуації між посадженням юного спадкоємця на престіл на звістку про загибель його батька²¹² та виступом коаліції князів, внаслідок якої родина загиблого князя змушена була рятуватися втечею з Галича. Проте ніяких часових натяків скупий літописний переказ не зберіг, а щедрі ні на чому не засновані домисли схильних до такого управління історії як давніших, так і – не менше – новіших авторів не тільки нічого не спроможні пояснити, а й завідомо неприйнятні в самій їх основі. Складені тоді обставини ознаменували собою зовсім інше становище, внаслідок якого овдовіла родина змушена була втікати до Володимира, далі, перед очевидною небезпекою, – до Кракова, а сам юний князь врешті опинився при угорському дворі. Його переїзд сприймається

²¹¹ Щодо них показовим сприймається заперечення у новітній польській літературі зродженого під пером маістра Вінцентія, званого Кадлубком, погляду про васальну залежність князя Романа Мстиславовича від князя Лешка Бялого: *Nagirnyj W. Polityka...* S. 92–94; *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 37, przym. 61.

²¹² Відповідні обставини лаконічно, проте винятково яскраво викладені в літописній розповіді: *Ипатьевская летопись*. Стб. 726. Новітній стислий огляд зазначеної ситуації з наголошенням окремих не зауважених у давнішій літературі істотних акцентів див.: *Александрович В. “Щастя”...* С. 317–319.

результатом певної наступної не зафіксованої у джерелах домовленості, вказуючи на продовження контактів з угорським двором, тобто їх очевидний достатньо регулярний, навіть за умов того часу, характер.

На такому тлі сяноцька зустріч логічно повинна сприйматися не інакше, як одиноким зафіксованим побіжною літописною згадкою епізодом гаданих активніших взаємин овдовілої княгині та її оточення на угорському напрямку в найближчий період після загибелі князя Романа Мстиславовича. З них задокументованими можна визнати неодмінні попередні стосунки перед сяноцькою зустріччю, її саму та теж нічим не зафіксовані пізніші домовленості, які привели юного галицького князя Данила Романовича до угорського двору. Ніякої конкретної хронології літопис, як і інші джерела, не зберегли. Ці стосунки засвідчують досить тісне спілкування без будь-якого виразніше зазначеного сліду угорського підпорядкування. Навпаки, йдеться про очевидне послідовне дотримання угорською стороною зазначених гаданих зобов'язань, досягнутих наприкінці життя князя Романа Мстиславовича 1205 р. Джерела не відногували жодних навіть натяків на можливість якогось іншого розгортання ситуації, а щедрим здогадам уже двох століть про “щось інше” об'єктивно варто б нарешті зайняти належне їм місце серед скарбів “побічної продукції” історіографічного досвіду.

Суперечною цьому здатна сприйматися, хіба, відзначена поява при недоступних нам обставинах у титулі короля додатку галицького і володимирського, віднотованого щойно від 1206 р., можливо, як зазначалося, – за складених на той час нових умов, коли юний князь уже змушений був покинути Галич²¹³. Як автентичне тло появи титулатури, так і співвіднесене тоді з нею конкретне наповнення, звісно, недоступні для з'ясування²¹⁴. На подібному тлі твердження про якийсь “гольд” у Сяноку²¹⁵ є очевидним нічим не обумовленим домислом. Воно сприймається навіть цілковито суперечним засвідченим у літописі реаліями конкретної ситуації, підпорядкованим при такому визнанні та прийнятті відповідного факту “історичному” вже незмінному переконанню стосовно “неунікненого угорського підданства” поряд з відзначеними й іншими “підданствами” володарів західноукраїнських земель. Тобто, йдеться про явне і безперечне непорозуміння.

Наступний пропагований досі аналогічного змісту угорський акцент біографії короля датується одразу найближчим часом після розглянутого сяноцького епізоду. Не раніше березня, але перед початком вересня 1206 р.²¹⁶ відбувся збройний похід сформованої восени попереднього року коаліції князів разом з польськими князями проти Романовичів, внаслідок якого їм випало втратити Галич. Однак Ендре II як покровитель спадкоємців загиблого князя невдовзі під стінами Володимира зумів домовитися з поляками, внаслідок чого для нащадків Романа Великого вдалося врятувати родинний Володимир²¹⁷.

²¹³ Див., зокрема: *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 35–38.

²¹⁴ Свідченням того, наскільки поза зобов'язуючими реаліями епохи окремі автори схильні трактувати поодинокі факти може, зокрема, слугувати зауваження Д. Домбровського: “Być może wyrazem zaistnienia opawianego związku (гаданого юного короля Данила Романовича з однією з угорських королеви – В. А.) jest przyjecie przez Andrzeja II w 1206 roku tytułatury halicko-wolyńskiej” (*Dąbrowski D. Rodowód...*

S. 66, przyp. 231). Не випадало би докладати зусиль до доведення поєднання у запропонованому висновку надто різних за їх природою фактів, між якими не може бути, звісно, рішуче нічого спільного.

²¹⁵ *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 36.

²¹⁶ *Бережков Н. Г. Хронология русского летописания. Москва, 1963. С. 88, 99–100; Dąbrowski D. Daniel Romanowicz...* S. 43, przyp. 74.

²¹⁷ *Лаврентьевская летопись ПСРЛ. Москва, 1997. Стб. 427.*

Істотна угорська допомога в літературі невідступно отримала трактування у знаному контексті: “jak sądzimy, dopiero wówczas, w obliczu upadku panowania nad księstwem halickim i zagrożenia posiadania włodziemskiej części państwa, księżna-wdowa wraz z synami (виділено – В. А.) złożyła hold węgierskiemu monarsze, co dopiero wówczas dało mu formalne podstawy do stosowania przez niego ruskiej tytułatury”²¹⁸. Те, що, як з відкликанням до автентичних документів раніше ствердив сам автор, така титулатура функціонувала в практиці королівської канцелярії власне від 1206 р. (див. вище), за чергового оберту трактування “власного непрочитаного” уже не повинно, як виявляється, мати істотнішого значення. Далі залучено й наступне цілком очевидне підтасовування фактів: “bojąc się Kazimierowiczów i ich pretensji – a przecież *relacje z nimi nie były od Zawichosta uregulowane* (виділено – В. А.) – wdowa po Romanie w imieniu synów mogła uznać się *lenniczną Arpadów* (виділено – В. А.) z zachodniowołuńskiej części państwa”²¹⁹. Адже малися на увазі події уже наступного року після того, як княгиня-вдова з синами втекла до краківського “Казимировича” й залишилася у нього разом з молодшим сином. Літописець, як пам’ятаємо, цілком виразно ствердив про прихильне прийняття втікачів у Кракові. Як навіть після цього стосунки надалі мали залишатися “nie uregulowane” – розважати, звісно, не належалося б. Хоча на початку сторінки Д. Домбровські признався, що йдеться винятково про його власне припущення, надалі воно вже незмінно фігурує доконаним фактом з чималого ряду канонічних “упадань” перед угорською стороною. При такому реферуванні ситуації закономірно знову постає також питання, чому при цьому фігурує “вдова з синами”, коли князем, як уже була нагода наголосити з відповідного приводу, виступав старший з них й чому “*lenniczną Arpadów*” мала “визнаватися” мати-вдова. “Арпади”, а не конкретний правлячий представник династії, безумовно, теж не повинні не привертнути уваги як окремих акцент.

Усі ці далеко не другорядні за їх реальним наповненням моменти вказують на очевидну спроможність із безперечним облегшенням вдаватися не просто до історичної термінології, а відповідного контексту подій, історії загалом, нав’язливо пропагуючи нічим не обґрунтовану поверхово зроджену “дорогу ідею” як нібито припущення, тут же перетворену на факт зі здатністю породжувати надалі наступні собі подібні факти. Не випадало би назвати таке історіописання фальшуванням, але описана історіографічна реальність за всіма її ознаками виглядає власне так. Як видно, самі найкращі наміри в інтересах науки, нічого в інтересах тієї ж науки змінити не здатні...

Ендре II виступає оборонцем родини князя Романа Мстиславовича також після вигнання з Галича княгині-вдови наприкінці 1212 чи на початку наступного року²²⁰ – тут новіший біограф визнав таку місію короля зовсім слушно²²¹. Проте продовження з відкликанням до частини місцевих еліт, “najwyraźniej nie mogących znieść władzy Daniela w charakterze węgierskiego lennika”²²² бумерангом повертає до неунікнено улюбленого “угорського підданства” як однієї з мало що не головних ідей новітньої історіографії. Зрештою, боярській опозиції, як відомо, зовсім не на угорському акценті мало при цьому залежати...

Щобільше, йдеться не тільки про всіма силами історіографічної мускулатури насаджувану угорську зверхність. Водночас, як виявляється при викладі

²¹⁸ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 43.

²¹⁹ Ibidem. S. 44. Показово, що В. Нагірний не приділив якоїсь особливої уваги зазначеним володимирським домовленостям, див.:

Nagirnyj W. Polityka... S. 151.

²²⁰ Ипатьевская летопись. Стб. 727–728.

²²¹ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 75.

²²² Ibidem. S. 76.

подій протистояння 1213 р. та включення до нього краківського князя Лешка Бялого, не тільки юні Романовичі, а й інші місцеві князі мали перебувати тоді водночас ще й під польською зверхністю: “widać dobrze, że Leszek był w owym czasie feudalnym zwierzchnikiem Mściśławowiczów”²²³. Підставою такого висновку виявляється втягнення краківського князя до боротьби за намовою князя Олександра Всеволодовича, який прагнув повернути Белз, свого часу переданий юному Василькові Романовичу: “Приде Лестько к Белзоу . оубъженъ Александромъ . Влекандръ же не приаше . хотя зла Романовичемъ и приа Белзь . и да Влекандрови”²²⁴. Польський князь не міг не мати в цьому свого інтересу, проте ніщо як в самому літописі, так і інших актуально доступних джерелах не здатне свідчити на користь тієї позиції, якою схильний наділити його новітній польськопатріотичний письменник. Тобто, перед нами, зову ж, котрий уже з-поміж ні на чому не заснованих неунікненного ряду доміслів, посталий внаслідок звичного незмінно практикованого тлумачення не прочитаного джерела. Серед аргументів використано, зокрема, цитований літописний запис, за яким польський князь “приа Белзь . и да Влекандрови”²²⁵. Проте він здатний означати тільки захоплення міста, в якому князував юний Василько Романович, та передачу його союзникові – князеві Олександрові. Д. Домбровському, при незмінному достатньо своєрідному наставленні щодо Данила Романовича, мало, як виявилось, видатися, ніби йдеться про підпорядкування польському князеві, хоча далі, коли “Даниль же ѿиде с мтрью своею в Лахи . ѿпросивса ѿ корола . Лестько же приа Даиила с великою чѣтью”²²⁶. Однак цього зауваження, звідомо не здатного вписатися до “блискучої концепції”, вдалося не побачити.

Подібні жарти панували над новітнім біографом настільки, що далі на доказ незаперечної правоти стверджено: “Co więcej, nieco różniej, organizując (Leshko Biali – В. А.) wyprawę na Halicz, poja [pojmie] Daniela z Kamieńca, zaś Aleksandra z Włodzimierza, a jego brata Wsiewołoda z Bełza”²²⁷. Літописний текст подає щось зовсім інше: “Лестько же поа Данила ис Каменца а Влекандра из Володимера а Всеволода из Белза когождо ихъ со своими вои . бѣ бо вои Данилов болши и крѣплиши бяхоу боаре велиции ѿца его вси оу него (виділено – В. А.). видивъ бо Лестько се . и поча имѣти любовь великоу . ко кнзю Данилоу . и братоу его Василкоу”²²⁸. Опущене в польського автора у наведеному контексті красномовне відсилання “бѣ бо вои Даниловъ болши и крѣплиши бяхоу боаре велиции ѿца его”, що й мало обумовити “любовь великоу . ко кнзю Данилоу . и братоу его Василкоу”, засвідчує свідоме або ж мимовільне – через очевидну цілковиту відсутність вразливості на подібні зауваження літопису – фальшування вимови залученого джерела. Наведений фрагмент, якому не знайшлося місця у незмінно польськопатріотичних побудовах Д. Домбровського, надто виразно показує як авторський науковий потенціал, так і самостійну вартість таких глибоко зацікавлених розважань. Історик в особі Д. Домбровського виявився неспроможним до адекватного – поза можливими “інтересами” – залучення і відтворення переказу джерел, нездатним утриматися від дорогоцінної

²²³ Ibidem. S. 77.

²²⁴ Ипатьевская летопись. Стб. 728. У наведеній цитаті привертає увагу незрозуміла фраза, яка явно випадає з цілісного контексту розповіді, “Влекандръ же не приаше . хотя зла Романовичемъ”. Що саме “не приаше” князь Олександр, прагнучи зла

Романовичам, можна тільки здогадуватися. Переклад Л. Маховця, нібито Олександр “не сприяв”, прагнучи зла Романовичам (Літопис Руський... С. 373), явно довірливий.

²²⁵ Ипатьевская летопись. Стб. 728.

²²⁶ Там же. Стб. 729.

²²⁷ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 78.

²²⁸ Ипатьевская летопись. Стб. 729–730.

можливості зображати “своїх” винятково білосніжними овечками з усіляким упослідженням небажаних “чужих”. Однак залучений при цьому метод діє лише доти, доки автору випадає втішатися отаким здобутком у зосередженості власної “творчої лабораторії”. За порогом діють інші закони й зовсім інакші вітри ятрять осягнення, хіба, неунікненого авторського самолюбства, а само-віддано виплеканий успіх здатний прибирати цілком іншого значення...

У наведеному конкретному випадку, якби автор, замість звично поспішати із заздальгідь готовими знаного наповнення висновками, завдав собі труду уважніше простудіювати завідомо “непотрібне” джерело свого уявлення, він не тільки не приписував би краківському князеві нічого цілковито несумісного з його тодішньою позицією. Водночас склалася би також можливість побачити в окремих ненав'язливих висловлюваннях літописця одинокі виняткове свідчення як тогочасних скромних успіхів родини князя Романа Мстиславовича, так і важливу заповідь її подальшого шляху до виходу з непростой ситуації. Коли юний князь Василько змушений був покинути Белз, за словами літописця, “боаре не изневѣришася . но идоша вси со княземъ Василкомъ”²²⁹. А далі, коли після короткочасного перебування у Лешка Бялого, вимушений знову покинути Галич князь Данило, “ѡтоуда же иде в Каменецъ . с мтрѣю си . братъ же его Василко и боаре вси . срѣтоша и с великою радостью”²³⁰. Очевидно, не випадало би вбачати в наведених зворотах винятково фразеологію незмінно панегірично налаштованого літописця. Проситься здогад про відображення у зацитованих висловлюваннях тієї, власне, формули, завдяки якій і при неухильній дії якої з юного княжича виростала та постать, що їй випало залишитися в історії королем Данилом Романовичем. Надто скромно літопис відобразив цей процес й надто мало відомо про нього, проте “бѣ бо вои Даниловъ болши и крѣпѣиши бахоу боаре велиции ѡца его”. І ця все ще недооцінена обставина немало спрацювала на поступовий неухильний вихід спадкоємців князя Романа Мстиславовича з тих, справді, не позбавлених фатального забарвлення обставин, у яких їм випало опинитися після загибелі глави родини.

Звідсіля показовим сприймається ще один однозначної вимови акцент стосовно синів князя Романа Мстиславовича: “Obaj Romanowicze... postrzegani jako protegowani węgierscy, znaleźli się w fatalnej sytuacji, z której teoretycznie mogli się już nie wydobyć. Nie dość, że z racji pretensji halickich byli lennikami Arpadów, a jako dynaści zachodniowołyńscy pozostawali w stanie zależności od Leszka, to jeszcze spadli do kategorii najdrobniejszych książątek dzielnicowych, jakich niewątpliwie sporo już wówczas funkcjonowało na pograniczu wołyńskokijowskim”²³¹. Однак автор у такому твердженні вивився нездатним уловити різницю між нащадками творця об'єднаної Галицько-Волинської держави та “князівською дрібнотою” з-поміж регіональних еліт. Тому таке розумування випадало би віднести не так до братів-князів, як самого автора, неспроможного зрозуміти не тільки, нібито, використане джерело. Водночас, виявляється, – йому недотупне також свідчення прихованої вимови також власних текстів, глибшого їх пласту, покликаного незмінно оцінювати та вивіряти й коригувати розкладений на поверхні перший, визначаючи його довготривалість та здатність зберігатися як серед здобутків історіографії, так і в системі уявлень з приводу тих або інших історичних фактів чи явищ.

²²⁹ Ипатьевская летопись. Стб. 728.

²³⁰ Там же. Стб. 729.

²³¹ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 78.

Ще один приклад опрацьованого на уже неодноразово відзначених засадах та зі зною незмінною готовністю до визнання “угорського підданства” дотеперішня література співвіднесла із ситуацією безпосередньо перед розглянутими коронаційними торжествами 1235 р., коли у середині того ж року в конфлікті з чернігівськими князями Данило Романович зазнав відчутної поразки від половців під час сутички поблизу Торчеська й виявився хитрістю усунути з Галича та виїхав до Угорщини²³². Докладний час звично не відомий. У новішій літературі В. Нагірний відніс його до періоду “w końcu lata lub na początku jesieni”²³³. М. Бартніцкі роглядав його у контексті ситуації шойно після смерті Ендре II, вже за Бели IV²³⁴. Появу при тамтешньому дворі Д. Домбровські схильний був подати в немало літературизованому викладі при своєму незмінно улюбленому акцентуванні: перед угорським королем “*stawał w roli petenta* (виділено – В. А.) *wychowanek i dość – co prawda – daleki krewniak, który uparcie przez ponad dziesięciolecie przeschadzał w rozciągnięciu na księstwo halackie węgierskiej dominacji*”²³⁵. Без неунікненої “домінації”, звісно, й цього разу так само обійтися не могло ніяк.

Однак, на відміну від новішого біографа, угорський двір, як видно, не чувся переобтяженим у сприйнятті Данила Романовича сталим для певної частини історіографії набором безконечних “жалів”. На це здатне вказати вже само тривале, як на відповідні обставини, (правду кажучи, не зовсім навіть зрозуміле – після військової невдачі князь виїздить зі своєї держави, покинувши її на молодшого брата²³⁶) перебування в Угорщині впродовж декількох місяців. Уже така виняткова, тим більше на тлі знаних обставин, довготривалість тогочасної присутності²³⁷, попри знані загальнодоступні зусилля новітньої історіографії з насаджування протилежного сприйняття, навіть сама по собі навряд чи придатна для розгляду із залученням звичної фразеології підпорядкування.

Одиноким доступним конкретним епізодом цього достатньо протяжного, як випадало би здогадуватися, “гостювання” якраз і стала участь у коронації наступника померлого короля – Бели IV 14 жовтня 1235 р. Викладаючи відповідну ситуацію, Д. Домбровські “своїм обичаєм” на доповнення до попередніх успіхів на відповідному поприщі, й цього разу ствердив: “*Niewątpliwie uznał się wówczas ich (обох королів, втім і померлого, як захотів у наведеній фразі ствердити автор – В. А.!) lennikiem czy ściślej mówiąc, potwierdził stan zależności, w którym formalnie pozostawał od 1206 (sic!) r.*”²³⁸. Безпосередньому продовженню, однак, належалося стати ще кращим: “*Fakt ten w sposób nie budzący wątpliwości* (виділено – В. А.) *potwierdza relacja grupy źródeł* (виділено – В. А.) *mówiących*

²³² Ипатьевская летопись. Стб. 774. Найдокладніше ці обставини в новішій літературі розглянув, зі знаними, однак, притаманними йому немало, а то й надто своєрідними підходами: *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 182–186*. Літописне свідчення про тогочасне перебування в Угорщині у новішій літературі коротко відзначив також: *Паршин І. Участь князя... С. 25*.

²³³ *Nagirmj W. Polityka... S. 207*.

²³⁴ *Bartnicki M. Polityka... S. 184*.

²³⁵ *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 187*.

²³⁶ Ипатьевская летопись. Стб. 774.

²³⁷ Відповідна практика в біографії короля не є винятковою. В Угорщині, як відомо, він так само перебував під час та в найближчий період після монгольського погрому 1240–1241 р. (Ипатьевская летопись. Стб. 787), виїхав туди й 1260 р. (Там же. Стб. 850, 857). Про цю останню еміграцію короля див.: *Войтович Л. Остання еміграція короля Данила Александрович В., Войтович Л. Король... С. 202–205*. Обидва приклади здатні вказати на певну ширшу тенденцію, проте її суть та конкретний зміст залишаються нез’ясованими.

²³⁸ *Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 188*.

o uczestnictwie Daniela w uroczystościach koronacyjnych Beli IV, które odbyły się 14 X 1235 r.," коли "starszy Romanowicz prowadził jego konia"²³⁹. "Udział ruskiego księcia w procedurze koronacyjnej (sic!) należy rozumieć tak, że zgodnie z feudalną obyczajowością złożył on osobisty akt uszanowania nowemu suwerenowi (виділено – В. А.), przedłużając w ten sposób stan ukonstytuowany w 1206 r. pod Włodzimierzem za życia jego poprzednika"²⁴⁰. Докладний розгляд зазначеної участі, як уже показано, допровадив, однак, до переконання, що на спосіб Д. Домбровського позицію галицько-волинського володаря під час коронації угорського короля сприймати, розуміти і трактувати не варто ніяк.

Проведений аналіз скупих джерельних переказів, використаних підставою для розгляду популярної у дотеперішній літературі версії про "угорське підпорядкування" короля Данила Романовича, запропонованих досі трактувань усіх моментів, призначених в очах поодиноких авторів його підтвердити, разом з додатковим, на тих же засадах опрацьованим значно скромнішим польським акцентом, та різнорідних міркувань з відповідного приводу пропонує несподіваний на тлі наявної історіографії висновок. Він переконує, що "угорське підданство" короля Данила Романовича виступає заснованим винятково на знаній широті здогадах без належного вивчення доступної джерельної підстави та водночас – відповідного адекватного осмислення самої залученої мотивації. Докладніший перегляд наявних висловлювань щодо цієї версії характеризує її цілковито позаджерельною, зродженою із якнайвиразніше наперед готового того ж походження переконання про доконечну неминучість і мало не неунікненність підпорядкування. При уважнішому розгляді воно виявляється продуктом розвитку переконаності стосовно, нібито, безперечної "меншwartісності" короля²⁴¹, його неспроможності встати на рівень "взірцевих" володарів, якими незмінно здатні сприйматися найближчі угорський та польський сусіди.

Уже сам характер такого бачення видає його виразний переважаючий не тільки завідомо антиджерельний, а й водночас також, не меншою мірою, – ще й позанауковий та позаісторичний контекст, характеризує чимось явно насильницьким способом привнесеним до вибудованої на автентичних джерелах системи поглядів щодо епохи та засад її внутрішньої еволюції. Належний науковий розгляд підстав і мотивів запропонованого угорського акценту незмінно показує його розбудованим на самих поверхово підібраних позаджерельних аргументах, внаслідок чого активно експлуатована у новішій літературі угорська версія презентується цілковито побічним продуктом вивчення історичного процесу періоду короля Данила Романовича. Вона виступає нічим не оправданою даремною тратою зусиль як невідворотна розплата за поверхове і побіжне сприйняття фактів там, де ситуація неодмінно вимагає їх всебічного послідовного осмислення, що, зрештою, заздалегідь повинно б бути безпосереднім прямим обов'язком кожного окремо взятого дослідника...

З цього огляду "угорське підданство" короля Данила Романовича здатне слугувати вірцевим свідченням манівців, якими випадає простувати при очевидному нехтуванні елементарними засадами опрацювання джерельних підстав та незмінного в науковому досвіді дотримання незалежного об'єктивного погляду на конкретне коло проблем. Цей яскравий приклад показує, що навіть

²³⁹ Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 188.

²⁴⁰ Ibidem. S. 188–189.

²⁴¹ Аж до визнання ширшої "tęsknoty (sic!) znacznej części południowo-zachodnich

Rurykowyców, zabiegających o jaknajlepsze relacje z dworem węgierskim": Dąbrowski D. Daniel Romanowicz... S. 222.

на тлі найсучасніших здобутків науки при відході від її генетичної фундаментальної основи в уважному і вдумливому аналізі писемних переказів неunikнено складаються ситуації, коли вивчення конкретної проблеми виходить поза загальноприйнятій у науковому колі обов'язковий внутрішній бар'єр й непомітно (для автора) впадає у невластивий науці жанр, неухильно перетворюючись у позбавлене належного усвідомлення “говоріння”. А серед здобутків історіографії виникають “непотрібні реалії” (Вільям Окаам), здатні, хіба що, засмічувати простори наукового пошуку, наповнюючи їх абсолютно чужорідними для наукової культури та її об'єктивних завдань, надто “приватними” на тлі опрацьованих та утверджених зусиллями багатьох поколінь носіїв наукових норм, цілком сумнівного наповнення “досягненнями”.

Ширше значення проведеного аналізу історіографічної традиції стосовно примарного “угорського підданства” короля Данила Романовича виводиться від зафіксованого у запропонованого в дотеперішніх висловлюваннях достатньо широкого однозначного негативного за характером досвіду використання джерел. Показовий для свого часу перший крок у відповідному напрямі Н. Карамзіна презентується зовсім побіжним й, фактично, не так трактує реалії автентичного переказу використаного джерельного свідчення, як викладає практично нічим не пов'язане й лише цілком загально співвіднесене з відображеною в ньому конкретною ситуацією, спровоковане ним власне, зовсім поверхове уявлення про участь у коронаційній церемонії як вираз підданства без найменшого врахування задокументованих в угорському джерелі властивих реалій причетності до самої урочистості. Найближчі наступники – українські автори другої половини ХІХ ст. також опинилися осторонь від справжнього змісту угорського хронікарського переказу, намагаючись на основі особистого, винятково цілком загально вираженого уявлення про особу короля Данила Романовича та його місце в історії заперечити й відкинути категорично неприйнятне для їхніх уявлень “угорське підданство”.

Значною мірою такого роду зусилля притаманні й новітній літературі, як і раніше, так само не схильній виходити від аналізу вимови джерельного свідчення. Теж використовуючи його за давнім стійким призвичаєнням лише для вихідного поверхового інспіруючого поштовху, новітні автори також намагаються віддавати при цьому перевагу елементам ширшого знання, заснованим на зовсім інших та нічим не пов'язаних з самим конкретним фактом джерельних переказах, ніяк не співвіднесених із безпосередньою аналізованою ситуацією, про яку не йшлося взагалі, або, принаймні, йшлося винятково побіжно.

Внаслідок цього при зверненні до участі короля Данила Романовича у коронаційній процесії угорського короля Бели ІV насправді постійно трактовано не одинокий наявний скромний за вимовою джерельний переказ про цю подію та її контекст, а незмінно сторонні для неї самої факти, які так чи інакше визнано необхідним притягнути до неї. Через неподільне домінування у дотеперішньому науковому сприйнятті акурат такого підходу одиноким конкретним джерельним відсиланням до присутності короля Данила 1235 р. на коронації нового угорського монарха виявилось все ще й досі не прочитаним. Тому вся історіографія з відповідного приводу (разом з найновішою) – не більше, ніж яскравий приклад манівців, якими доводилося самовіддано простувати окремим представникам наукового цеху, здатним нехтувати обов'язком предметного вивчення та заснованого на ньому осмисленого трактування вимови писемного джерела. Давніша література немало схильна підмінювати одержане

на такий єдино можливий спосіб об'єктивне знання нічим не обмеженим, цілком приватним розлогим фантазуванням на тему. З цього огляду "угорське підданство" короля Данила Романовича презентується одним з яскравих прикладів з-поміж чималого переліку виявів лженаукового "підфійського комплексу", позначеного очевидною як неспроможністю, так і нездатністю зрозуміти та предметно й об'єктивно викласти обрану тему.

Водночас описана ситуація пропонує багатий набір різнорідних свідчень того, як поверхові, завідомо позанаукові підходи здатні не тільки до невпізнання переінакшувати сприйняття реального перебігу конкретних історичних подій. При цьому через нього не лише викривлюється уявлення про сам певний історичний процес. Розглянутий приклад зосереджує немало відкликань до того, як висновки зі сприйнятої до невпізнання спотвореною дійсності стають основою для подальшого нівелювання і заперечення найприкметніших характерних сторін комплексу автентичних явищ епохи, внаслідок викладу історичного процесу за формулою брехні перетворюючи уявлення про її внутрішню еволюцію на щось цілковито несумісне з її власним характером та наповненням*.

Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України

* Висловлюю щире подяку докторові історичних наук Олександрові Головку за сприяння в опрацюванні матеріалів до цієї публікації.